

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜR VE KENTSEL MEKAN BAĞLAMINDA ADA YERLEŞMELERİNİN
İNCELENMESİ: İSTANBUL PRENS ADALARI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Pınar KABAOĞLU

Disiplinlerarası Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

OCAK 2012

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜR VE KENTSEL MEKAN BAĞLAMINDA ADA YERLEŞMELERİNİN
İNCELENMESİ: İSTANBUL PRENS ADALARI ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Pınar KABAOĞLU
(519081026)**

Disiplinlerarası Anabilim Dalı

Kentsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. A. Senem DEVİREN

OCAK 2012

İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 519081026 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi **Pınar KABAOĞLU**, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**KÜLTÜR VE KENTSEL MEKAN BAĞLAMINDA ADA YERLEŞMELERİNİN İNCELENMESİ: İSTANBUL PRENS ADALARI ÖRNEĞİ**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Yrd. Doç. Dr. A. Senem DEVİREN**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Orhan HACIHASANOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hatice AYATAÇ
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : **19 Aralık 2011**
Savunma Tarihi : **25 Ocak 2012**

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam boyunca, değerli zamanını, fikirlerini, emeğini ve desteğini benden esirgemeyen, bu süreci keyifle ve şevkle tamamlamama yardımcı ve ilham kaynağı olan tez danışmanım ve değerli hocam Yrd. Doç. Dr. A. Senem DEVİREN'e katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Eğitimim süresince mesleki gelişimime ve tez çalışmama yorumları ve yapıcı eleştirileriyle katkıda bulunan jüri üyelerim ve değerli hocalarım Prof. Dr. Orhan HACIHASANOĞLU ve Yrd. Doç. Dr. Hatice AYATAÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca hayatım boyunca olduğu gibi bu süreçte de tüm sabrı, sevgisi ve sonsuz desteği ile yanımda olan aileme ve değerli parçam, dostum Cem Topçu'ya çok teşekkür ederim.

Ocak 2012

Pınar KABAOĞLU
(Mimar)

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xvii
SUMMARY.....	xix
1. GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı	1
1.2 Çalışmanın Yöntemi	2
1.3 Konuya İlişkin Genel Kavramsal Tanımlamalar.....	3
1.3.1 Yerleşmeleri oluşturan birimler: kentsel mekan tanımları	3
1.3.2 Kültürün tanımı, bileşenleri ve çok kültürlülük kavramı.....	4
1.3.3 Kültür ile mekan ve kentsel mekan arasındaki ilişki.....	9
2. ADA YERLEŞMELERİNİN OLUŞUMU	13
2.1 Ada Tanımı (Mekan ve Anlamsal Olarak Ada Tanımı)	13
2.1.1 Adaların kategorizasyonu	14
2.1.2 Adaların genel ve tipik özellikleri	16
2.2 Ada Yerleşmelerinin Özellikleri	17
2.2.1 Ada yerleşimlerinin oluşumunda etkili faktörler	17
2.2.1.1 Fiziksel çevrenin etkisi	18
2.2.1.2 Sosyal çevrenin etkisi: ada yerleşimlerinde kültür	21
2.2.2 Ada yerleşmelerini oluşturan birimler: ada mekanları	24
2.2.2.1 Kıyı mekanı ve su ögesi	25
2.2.2.2 Kıyı yerleşmeleri, kıyı kullanımı ve kıyıda yer alan mekanlar	27
2.3 Bölüm Sonucu	30
3. ÖRNEK ADA YERLEŞMELERİNİN İNCELENMESİ.....	33
3.1 Capri Adası, Napoli Körfezi, İtalya.....	34
3.2 Lipari (Aeolian) Adaları, Sicilya.....	41
3.3 Bozcaada, Türkiye	47
3.4 Bölüm Sonucu	52
4. İSTANBUL PRENS ADALARI'NDA YERLEŞİMİN OLUŞUMU, ÖZELLİKLERİ VE BİLEŞENLERİ.....	55
4.1 İstanbul Prens Adaları'nda Doğal Çevre: Fiziki Coğrafya, İklim ve Bitki Örtüsü, Doğal Kaynaklar	57
4.2 İstanbul Prens Adaları'nda Sosyal Çevre	64
4.2.1 Ulaşım-iletişim-etkileşim.....	64
4.2.2 Demografik, kültürel ve ekonomik yapı.....	66
4.3 Seyyahların Dilinden Tarih Boyunca İstanbul Prens Adaları.....	70
4.4 İstanbul Prens Adaları'nda Yerleşimin Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi.....	75
4.4.1 Büyüka'da yerleşimin gelişimi.....	79

4.4.2 Heybeliada’da yerleşimin gelişimi.....	86
4.4.3 Burgazada’da yerleşimin gelişimi.....	93
4.4.4 Kınalıada’da yerleşimin gelişimi	99
4.5 Adalarda Kentsel Mekan ve Mekanın Bileşenleri	104
4.5.1 Coğrafi anlamda mekansal bileşenler: kıyı mekanı ve iç kesimler.....	105
4.5.2 İşlevsel ve biçimsel anlamda mekansal bileşenler	119
4.5.2.1 Meydanlar	119
4.5.2.2 Sokaklar	134
4.5.2.3 Yeşil doku	136
4.5.2.4 Mimari	137
4.6 Bölüm Sonucu	141
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	147
KAYNAKLAR.....	149
ÖZGEÇMİŞ.....	155

KISALTMALAR

ADNKS : Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi
TDK : Türk Dil Kurumu

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1.1 : Tez çalışması için oluşturulan temel soyut kurgu.....	2
Çizelge 2.1 : Ada bölgelerinde rastlanabilen dezavantajlar.....	16
Çizelge 2.2 : Ada mekanı ve kültürel özelliklerini tanımlayan temel kriterler.....	30
Çizelge 3.1 : İncelenen ada yerleşmelerinin karşılaştırılması.....	54
Çizelge 4.1 : Adalar İlçesi'nde son 15 yılın mahallelere göre nüfus dağılımı.....	68
Çizelge 4.2 : Adalar İlçesi'nin yıllara göre nüfus değişimi	68

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Kültür kavramı: Ana öğeler ve kültür haritası	7
Şekil 1.2 : Tiren Denizi'nde bulunan İtalya'ya bağlı Ponza Adası yerleşimi	19
Şekil 3.1 : Capri Adası'nın konumu	35
Şekil 3.2 : Capri Adası'nın deniz tarafından silüeti	35
Şekil 3.3 : Capri Adası topoğrafyası	35
Şekil 3.4 : Capri Adası topoğrafya üzerinde yerleşim alanları	36
Şekil 3.5 : Capri Adası detaylı yerleşim haritası	36
Şekil 3.6 : Capri Adası	36
Şekil 3.7 : Tiberius tarafından Capri Adası'na yaptırılan 12 Villa'yı gösteren harita	37
Şekil 3.8 : Adada tarih öncesi çağlardaki yerleşim alanlarını gösteren harita	38
Şekil 3.9 : Capri Adası'na ait bir gravür	39
Şekil 3.10 : 1850 yılında Capri Adası'nı gösteren resim	30
Şekil 3.11 : 1900'lerin başında Capri Adası'nı gösteren harita	40
Şekil 3.12 : 1900'lerin başında Capri Adası	40
Şekil 3.13 : Capri Adası ana yerleşiminin kıyıda görünümü	41
Şekil 3.14 : Lipari Adaları'na ait eski bir harita	43
Şekil 3.15 : 1875 tarihinde Lipari kasabasına ait gravür	44
Şekil 3.16 : Lipari Adası topoğrafyası ve topoğrafya haritası üzerinde Lipari yerleşimleri çizimi	45
Şekil 3.17 : Lipari Adası ve yerleşimlerini gösteren hava fotoğrafı	45
Şekil 3.18 : Lipari yerleşimi	46
Şekil 3.19 : Lipari merkez yerleşimine ait perspektif görünüş	46
Şekil 3.20 : 1598 tarihli Bozcaada haritası	48
Şekil 3.21 : 1735 tarihli Bozcaada haritası	49
Şekil 3.22 : 1844 tarihli Bozcaada haritası. Rum mahallesinin yangından önceki hali görülmektedir	50
Şekil 3.23 : Bozcaada yerleşimine ait hava fotoğrafı	50
Şekil 3.24 : Bozcaada yerleşimi haritası	51
Şekil 3.25 : Bozcaada merkezi	51
Şekil 4.1 : Adalar İlçesi'ni gösteren harita	56
Şekil 4.2 : Heybeliada'nın denizden görünümü	60
Şekil 4.3 : Kınalıada'nın denizden görünümü	61
Şekil 4.4 : Prens Adaları uydu görünümü	61
Şekil 4.5 : 18. yy. sonu ve 19 yy.'ın ilk yarısında Adalar'a ulaşım sağlanan pazar kayıkları	65
Şekil 4.6 : Şirket-i Hayriye'nin yolcu vapurlarından birine ait resim	65
Şekil 4.7 : Melling'e ait 19. yüzyıl başı Prens Adaları gravürü.....	72
Şekil 4.8 : 18. yüzyıl sonunda Prens Adaları'nı gösteren gravür	76
Şekil 4.9 : Golç Paşa'nın, 1880'li yıllarda İstanbul Adaları haritası	76
Şekil 4.10 : 1770 yılına ait İstanbul haritasının Adalar bölümü	77

Şekil 4.11 : Akıllas Millas’a ait Prens Adaları çizimi	78
Şekil 4.12 : 1910 yılı Adalar Kazası’nı gösteren Osmanlı haritası	78
Şekil 4.13 : Mamboury çizimi, 1943 yılı İstanbul Adaları haritası	79
Şekil 4.14 : 20 yüzyıl’ın başlarında Büyükada haritası	83
Şekil 4.15 : Büyükada haritası	84
Şekil 4.16 : Büyükada cadde ve sokaklarını gösteren harita	85
Şekil 4.17 : Cosimo Comidas çizimi, 1796 tarihli Heybeliada gravürü	86
Şekil 4.18 : Thomas Allom’ın 1800 yılı Heybeliada gravürü	87
Şekil 4.19 : 1800’lü yılların başında Heybeliada	88
Şekil 4.20 : 1890 tarihli Heybeliada fotoğrafı	88
Şekil 4.21 : 1890 tarihli Akıllas Millas’a ait Bahriye Okulu’ndan Heybeliada çizimi	89
Şekil 4.22 : 1878 tarihli Heybeliada gravürü	89
Şekil 4.23 : 20 yüzyıl’ın başlarında Heybeliada haritası	90
Şekil 4.24 : Heybeliada haritası	90
Şekil 4.25 : Heybeliada yollarını ve önemli binaları gösteren harita	91
Şekil 4.26 : 1786 tarihinde Heybeliada yerleşimi	91
Şekil 4.27 : 1920 yılında Heybeliada	92
Şekil 4.28 : 1927 yılında Tepe Mahalle’den Heybeliada	92
Şekil 4.29 : 1927 yılında rıhtımın mendireğe yakın tarafı	93
Şekil 4.30 : 1930 yılında Tepe Mahalleden aşağıya bakış	93
Şekil 4.31 : 18. yüzyıl sonunda Burgazada ve Kaşıkadası	94
Şekil 4.32 : 20. Yüzyıl başlarına ait Burgazada haritası	96
Şekil 4.33 : Burgazada haritası	96
Şekil 4.34 : Burgazada cadde ve sokaklarını gösteren harita	97
Şekil 4.35 : Burgazada yerleşiminin gelişimi	97
Şekil 4.36 : 1930 senesine ait Burgazada tepesinden çekilmiş fotoğraf	98
Şekil 4.37 : 20. yüzyıl başlarında Kaşıkadası’ndan Burgazada yerleşiminin görünümü	98
Şekil 4.38 : Cosimo Comidas tarafından çizilen Kınalıada gravürü	100
Şekil 4.39 : 20. yüzyıl başlarına ait Kınalıada haritası	100
Şekil 4.40 : Kınalıada haritası	101
Şekil 4.41 : Kınalıada cadde ve sokaklarını gösteren harita	101
Şekil 4.42 : 1890 yılına ait Kınalıada iskelesi fotoğrafı	102
Şekil 4.43 : 1890 yılına ait Kınalıada iskelesi fotoğrafı	102
Şekil 4.44 : 20. yüzyıl’ın başına ait Kınalıada kartpostalı	103
Şekil 4.45 : Günümüzde Sirakyan Evlerinin denizden görünüşü	103
Şekil 4.46 : 1931 yılında Burgazada’dan Kınalıada’ya bakış	104
Şekil 4.47 : 1931 yılında Kınalıada sahilinin denizden görünümü	104
Şekil 4.48 : Akıllas Millas’ın 1900’lü yıllara ait Heybeliada kıyı silüeti çizimi	106
Şekil 4.49 : Mamboury’nin Büyükada haritası	107
Şekil 4.50 : Akıllas Millas’a ait 20. yüzyılın başlarında Büyükada kıyı silüeti çizimi	108
Şekil 4.51 : Günümüzde Büyükada kıyı silüeti çizimi	108
Şekil 4.52 : 19.yüzyıl sonunda Büyükada iskelesinden kıyı silüeti	109
Şekil 4.53 : 1930’lu yıllarda iskelenin sağında kısmen genişletilmiş rıhtım	109
Şekil 4.54 : Değirmen Burnu ve Plaj Koyu, yerleşim bu alana ulaşmadan önce ...	110
Şekil 4.55 : Mamboury’nin Heybeliada haritası	111
Şekil 4.56 : 19. Yüzyıl’ın ikinci yarısında Heybeliada Limanı ve Bahriye Mektebi Camii’ni gösteren İngiliz gravürü	111

Şekil 4.57 : Akylas Millas’a ait 1880 yılında Heybeliada Limanı ve Bahriye Mektebi çizimi	112
Şekil 4.58 : 1928 yılında Heybeliada rıhtımı yapıldıktan sonra	112
Şekil 4.59 : Heybeliada rıhtımının bugünkü durumu	113
Şekil 4.60 : Mamboury’nin Burgazada haritası	114
Şekil 4.61 : 20. yüzyıl başında Burgazada Limanı ve kıyı silüeti	114
Şekil 4.62 : Günümüzde Burgazada Limanı ve kıyı silüeti	114
Şekil 4.63 : 1960 yılında Burgazada Koyu ve vapur iskelesi	115
Şekil 4.64 : 1933 yılında Burgazada Koyu ve Gezinti Caddesi	115
Şekil 4.65 : Günümüzde Burgazada Koyu ve Gezinti Caddesi	115
Şekil 4.66 : Günümüzde İskelenin güneyinde yer alan lokantalar	116
Şekil 4.67 : Günümüzde lokantalardan Burgazada Su Sporları Kubülü’ne kadar olan, rekreasyon amaçlı düzenlenmiş kısım	116
Şekil 4.68 : Günümüzde Burgazada Limanı ve kıyıları	116
Şekil 4.69 : Akylas Millas çizimi 20.yy başında Kınalıada kıyı silüeti	117
Şekil 4.70 : Kınalıada İskelesi ve çevresindeki kıyı silüeti	117
Şekil 4.71 : Mamboury’nin Kınalıada haritası	118
Şekil 4.72 : Kınalıada İskelesi ve çevresindeki plajlara ait hava fotoğrafı.....	118
Şekil 4.73 : 1930’lu yıllarda Fayton Meydanı tarafından Büyükada Saat Meydanı’na bakı	120
Şekil 4.74 : 1920’li yıllarda Büyükada Saat Meydanı	121
Şekil 4.75 : 1930’lu yıllarda Büyükada Saat Meydanı	121
Şekil 4.76 : Büyükada Saat Meydanı’na ait panoramalar	122
Şekil 4.77 : Günümüzde Büyükada Saat Meydanı’na ait hava fotoğrafı	123
Şekil 4.78 : Günümüzde Emniyet Önü Meydanı	124
Şekil 4.79 : Günümüze Çınar Meydanı	125
Şekil 4.80 : Geçmişte Çankaya Meydanı	126
Şekil 4.81 : Günümüzde Çankaya Meydanı	126
Şekil 4.82 : 1923 yılında Birlik Meydanı	127
Şekil 4.83 : 1900 yılında Heybeliada İskelesi	128
Şekil 4.84 : Günümüzde İskele Meydanı	129
Şekil 4.85 : Günümüzde Aya Nikola Kilisesi Meydanı’nın üst kottan görünümü ..	130
Şekil 4.86 : Günümüzde Aya Nikola Kilisesi Meydanı	130
Şekil 4.87 : Günümüzde Sait Faik Abasıyanık Meydanı	131
Şekil 4.88 : Günümüzde Takımağa Meydanı	131
Şekil 4.89 : Günümüzde Ali Boran Meydanı	132
Şekil 4.90 : Günümüzde Ali Boran Meydanı	132
Şekil 4.91 : Günümüzde Ali Boran Meydanı	133
Şekil 4.92 : Günümüzde Çınar Meydanı	133
Şekil 4.93 : Çınar Meydanı’nın rıhtımdan görünümü	134
Şekil 4.94 : Büyükada, Heybeliada, Burgazada’dan sokak görünümü	135
Şekil 4.95 : Büyükada Dilburnu’na ait bir kartpostal	137
Şekil 4.96 : Akylas Millas’a ait Heybeliada köşkleri çizimi	138
Şekil 4.97 : Akylas Millas’a ait 1986 tarihli Büyükada sokağı çizimi	139
Şekil 4.98 : Büyükada Nizam’da bir eve ait bahçenin yol mekanı ile ilişkisi	140
Şekil 4.99 : Heybeliada’daki İnönü evi ve Burgazada’da set üzerinde merdivenle ulaşılan bir konut örneği	140
Şekil 4.100 : Prens Adaları’nda sokak dokusu analizi	142
Şekil 4.101 : Prens Adaları’nda sokak dokusunun coğrafi konuma göre analizi ...	143
Şekil 4.102 : Prens Adaları’nda meydan dokusunun analizi	144

KÜLTÜR VE KENTSEL MEKAN BAĞLAMINDA ADA YERLEŞMELERİNİN İNCELENMESİ: İSTANBUL PRENS ADALARI ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışmada, ada mekanında yaşam ve yerleşim konuları, kültür ve kentsel mekan öğeleri üzerinden araştırılmış, ada mekanında yerleşimin biçimlenişine etki eden faktörler ve yerleşimi oluşturan bileşenler, İstanbul Prens Adaları örneği üzerinden incelenmiştir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, tezin amacı, kapsamı ve yöntemi tanımlandıktan sonra, tezin içeriğini oluşturan ve tez metninde vurgu yapılan bazı genel kavramların daha net aktarılabilmesi için kültür, kentsel mekan ve kültür-mekan etkileşimine dair genel literatür taraması yapılmıştır.

İkinci bölümde tez konusunun temelini oluşturan, ada kavramı, ada mekanı, adada yaşam ve yerleşim konuları araştırılarak, bu bağlamda sahip oldukları ortak karakteristikler belirlenmiştir. Ada yerleşmelerinin ekonomik, ekolojik, kültürel, sosyal ve doğal çevre açısından anakaradan farklılaşan özelliklerine vurgu yapılarak, ayrıcalık yaratan nitelikleri saptanmaya çalışılmıştır. Bu ortak özelliklerden yola çıkarak, ada yerleşmelerinin gelişiminde etkili faktörler ve yerleşimi oluşturan özel mekansal bileşenler incelenmiştir. Söz konusu ada yerleşmelerinin gelişimi olduğunda önem kazanan, boyut, anakaraaya olan mesafe, iletişim ve etkileşim derecesi, konum gibi faktörlere vurgu yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, aralarında karşılaştırma yapabilmek amacıyla, benzer coğrafyadan, benzer çevresel baskılar altında gelişmiş, ölçek açısından birbiriyle tutarlı ada yerleşimi örnekleri seçilmiş, tarihi süreç içinde doğal ve sosyal çevre özelliklerinin etkisiyle nasıl bir gelişim süreci izledikleri araştırılmıştır. Bu süreçte önem kazanan mekansal, sosyal, ekonomik faktörler, ortak ve birbirinden ayrılan nitelikleri ile tanımlanmış, bölüm sonucunda örnekler birbirleriyle karşılaştırılmıştır.

Dördüncü bölümde, konuya ilişkin detaylı inceleme alanı olarak seçilen İstanbul Prens Adaları örneği, tarihsel süreç içerisindeki sosyal ve fiziksel gelişimi yönüyle araştırılmıştır. Burada öncelikli olarak yerleşimin ekseninde geliştiği genel faktörler fiziksel çevre, ekonomik yapı ve sosyal çevre gibi başlıklar altında irdelenmiş, daha sonra yerleşimi oluşturan bileşenler fiziksel, algısal ve işlevsel yönleri ile detaylı olarak analiz edilmiştir. Bölüm sonucunda Prens Adaları'nın sosyal ve fiziksel özellikleri takımada olarak bütüncül bir yaklaşımla ve birbirleri ve anakara ile ilişkileri bağlamında değerlendirilmiş, Prens Adaları'nın sosyal ve fiziksel özelliklerine ilişkin genel ve güncel problemleri irdelenmiştir.

Sonuç ve değerlendirmenin aktarıldığı beşinci bölümde ise, yapılan araştırma ve incelemelerden ortaya çıkan sonuçlar bir araya getirilerek, detaylı inceleme alanı olarak seçilen İstanbul Prens Adaları örneği ile ilişkilendirilmiş, buradaki kültürel mirasın korunması yolunda geliştirilecek yaklaşımlarda 'ada yerleşmeleri ve özellikleri' bağlamında dikkate alınması gereken noktalar üzerinde durulmuştur.

EXAMINATION OF THE ISLAND SETTLEMENTS IN THE CONTEXT OF CULTURE AND URBAN SPACE: ISTANBUL PRINCES ISLANDS EXAMPLE

SUMMARY

Aim of this study is to investigate the subjects of island life and island settlement in the context of culture and urban space as important factors which forms the character of the settlements. Islands are distinctive areas with their physical, visual, perceptual, social characteristics and needs to be approached carefully. Today, some of the crowdest and most important cities of the world and some of the most important tourism centers of the world are island settlements with their unique features. Moreover, islands are always seen as closed systems suitable for anthropological studies.

This study includes five chapters. It starts with a literature research, continues with the analysis of the case study areas and ends with the detailed analysis of the sample area. Basic methods used for these chapters are, theoretical literature research from several resources, historical research and archival data collection for the sample areas and qualitative/quantitative observations on Istanbul Princes Islands.

In the first chapter, the aim, scope and method of the study is clarified and next, a general literature research has been made about some main concepts emphasized in the text like culture, urban space and their interaction. In this theoretical part of study, some definitions of culture and urban space are given referenced to different theorists to expand the conceptual outline.

In the second chapter, the meaning of 'island' as a concept and a space, the life and settlement in the island space is examined and some common characteristics of islands in this context are specified. Later, the categories of islands based on different factors are listed. The general and typical features of islands, their differing aspects from mainland, their potentials, advantages and disadvantages in terms of physical, economic and social aspects compared to mainland are defined in detail. At this point, it is emphasized that islands settlements are more sensitive areas than mainlands because of their social and physical characteristics. Therefore, it is important to interfere carefully to protect their internal social, economical, physical and ecological balance.

Specific features of island settlements are clarified in the context of physical and social (cultural) environment's formative effect. At this part of the study, colonisation process as being the starting point of settlement development is examined with some main factors such as scale, visibility from mainland, variety of natural sources, technological improvements etc.

The specific settlement units (island spaces) are defined which constitutes the island settlements. Coastal space and water element which separates the island from mainland and define its boundaries is discussed. The definition of coast, coastal settlements, use of coastal line and the spaces located in coastal zone are searched in

all aspects. The differing features of islands from mainland, in terms of economical, ecological, cultural, social and natural environmental aspects are tried to be stated. Later, the specific components of space composing the settlement and factors forming them are investigated based on these common characteristics. Some important factors effecting the development of island settlements like scale, distance to mainland, communication, interaction level and location are emphasized in this chapter.

In the third chapter, three different island settlements are selected which are located in similar geography and developed under similar environmental pressures and consistent with each other in terms of scale and not being self supporting, which provide the ability for comparison between each other and with Istanbul Princes Islands. Capri Island in Napoli Bay, Lipari Islands at the northeast of Sicily and Bozcaada located at the entrance of Dardanelles are selected as the sample islands. Ancient and up to date maps, the articles which travelers wrote in different time periods, old and new photos, satellite and air photos were used as main references which explains and visualizes the development process.

The selected islands are defined with their differing features in terms of spatial, social and economic factors which are important in the development process. Their historical development are investigated in this context and compared with each other at the end of the chapter. This comparison showed that each island settlement shapes its own development in time by itself because of its current physical, social, economical and strategical situations. Although some factors stick out more than others in sometimes, it is seen that sometimes similar conditions reveal similar results.

In the fourth chapter, Istanbul Princes Islands are investigated in terms of their social and physical development in the historical process as the selected detailed example. A general description about the location and environment of the study area has given in the beginning of the chapter, then the physical environment, economic and social structure of the area is defined as important factors which effect the settlement development. Natural resources which is directly related with the isolation level of the island, physical geography, climate and flora is analysed in detail. In this part surface shapes, coastal morphology, climate, flora and geology are taken as physical factors which forms the settlement. Natural resources are taken as economical factors because they are the source of livelihood of the habitants. Transportation, communication and interaction between the islands and mainland were categorised as cultural environment. Each factor was researched in detail.

The depictions of travelers about Istanbul Princes Islands from different time periods are given as a part as being an important source for the study. These depictions gives us ideas about the development of the islands in time and the picturesque views gives us some clues about the historic view of islands.

In the continuation of the study, the development in four main settled islands (Büyükada, Heybeliada, Burgazada, Heybeliada) is investigated in their historical process, with their relation to each other and to the mainland. The written sources such as books, journals etc. and visual materials such as postcards, drawings, plans, old and new maps etc. which were drawn or written in different time periods were used as references and to support the expression of study.

In the last part of the chapter the components of the settlement in Istanbul Princes Islands are analysed in detail with their physical, perceptual and functional aspects.

The components which constitutes the settlements in Istanbul Princes Islands are categorised and examined in two parts: geographical components and functional & formal components. The geographical components in Princes Islands are examined as coastal space which defines the island as a physical unit and the hinterland behind it. The coastal form, coastal line's change in time, coastal silhouette, coastal spaces and their usage is analysed in their historical process and with their comparison with each other. The hinterland which lies behind the coast is analysed in terms of urban macro and micro form, urban space, pattern features and the view it presents from the approaching points to the islands. In this part of the study old drawings of travellers and new panoramic views of islands are compared.

Functional and formal components are categorized based on the urban space theories in literature and specific urban components in Istanbul Princes Islands. These are squares, pier squares (which has importance for island settlements), street pattern and character in micro and macro scale, architecture as being the urban space generator and background and the green pattern which is very important in ecological and social terms for Istanbul Princes Islands. All these spaces and components are analysed with their formal, functional and perceptual aspects in their historical development process. This development process reveals that in the past Princes Islands were self-sufficient and it could have enough resources for itself, but currently the Princes Islands are dependent to the mainland because its lack of resources. Today Princes Islands main income has turned into tourism.

It is seen that the unique settlement features of Princes Islands has mostly remained but some certain areas are not well protected and compatible with the rest of the historical settlement. The analysis of the urban space in Istanbul Princes Islands showed that an organic and unplanned urban structure has evolved in a long time period. This specific urban pattern which developed in corporation with the nature of islands is one of the properties that should be conserved. Kınalı Island is the exception of this situation with formal grid plan and is the least protected island among the archipelago in terms of historic urban structure and urban units.

It is revealed that squares which are among the most important components of urban structure and space are mostly developed around landmarks, important social or historical buildings. It is seen that pier squares of all islands in archipelago are the main focal points of settlements. They are the most frequently used spaces and even if they differ in shape, they all have the common strong relation with bazaar areas. When the coastal space and coastal area usage is analysed, it is seen that recreational arrangements lie along the waterfront in pier zone. But it is controversial if these arrangements has a strong and meaningful relation with the water element. Furthermore, as a result of filling areas in original coastal line, the relation between water element and settlement area has weakened visually.

In this study, every chapter is concluded with a brief conclusion. In the fifth chapter, these results of the chapters and the study are gathered and related with the detailed study area; Istanbul Princes Islands. The important points are emphasised in the context of 'island settlements and their characteristics' that should be taken into consideration while identifying the method for protecting the cultural heritage of Princes Islands. Also attention is drawn to the issue of developing Princes Islands with a preserving approach and being aware that minimum interventions can result with the corruption of internal balance. The physical historical heritage should be protected and developed with its supporting social and cultural environment.

1. GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

“Adalar antropolojik çalışmaların merkezi olmuş kapalı sistemlerdir” (Jackson, 2008).

Adalar, kendilerini çevreleyen kıyı ile tanımlanan, sahip oldukları fiziksel, görsel, algısal hatta sosyal özellikler ile ayrıcalıklı olarak nitelenebilecek alanlardır. Bugün Dünya üzerinde en önemli ve yoğun kent merkezlerinden, sakinliği ve doğal özellikleri ile en önemli turizm merkezlerinden, toplumsal anlamda çeşitli önemli işlevler üstlenmiş alanlardan bazıları ada yerleşimleridir.

Bu çalışma kapsamında, farklı ölçek ve özelliklerde, çeşitli kullanımlara zemin oluşturan ancak ortak özelliği “ada” olmak olan yerleşimlerin farklı boyutlarıyla incelenmesi amaçlanmıştır. Öncelikle kavram olarak “ada” nın ne anlama geldiği, somut ve soyut özellikleri ele alınarak, konuya ilişkin kapsamlı bir bakış açısı geliştirilecektir. Ada yerleşimlerinin oluşumunda etkili faktörler, bu alanlardaki yaşamın kurgulanış biçimi, kültürel özellikleri, ada olmanın, adada ve/veya adalı olmanın algısal, kültürel, sosyal vb. etkileri ve bunun yerleşme özellikleri ve mekana yansımaları çeşitli ada araştırmaları ve örnek ada yerleşimleri üzerinden araştırılacaktır. Çoğu zaman dış dünyadan ayrılığı ve izole olmuşluğu ile tanımlanan ada mekanında, bir çok çalışmada önemli bir belirleyici olarak nitelenen “ada kültürü” ve bu kültürün yerleşme üzerindeki belirleyici etkisine vurgu yapılacaktır.

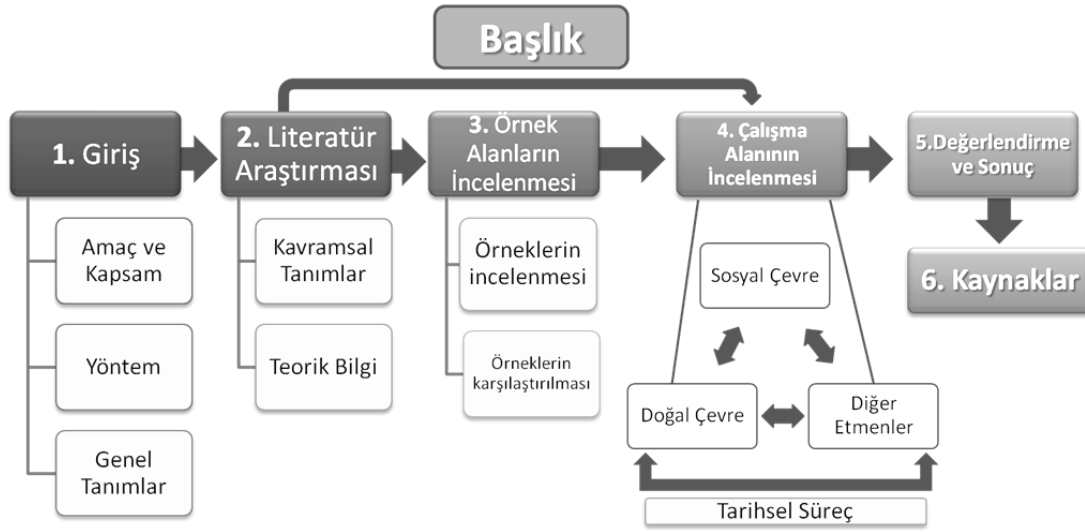
Konuya dair kapsamlı ve farklı bakış açılarını aktaran kuramsal çalışma ve incelenen örneklerin ardından, İstanbul metropoliten alanı için oldukça önemli bir yere sahip olan İstanbul Prens Adaları, yerleşimin gelişimi ve mekan özellikleri bakımından detaylı olarak incelenecektir. Tüm doğal, kültürel ve tarihi özellikleri ile 1984 yılında sit alanı ilan edilmiş olan İstanbul Prens Adaları’nın, kente yakınlığı hatta bir ilçesi, parçası olmasına rağmen çok farklı karakteristik özellikler gösteriyor olması, hem kentli için hem kendi halkı için ifade ettiği anlam itibarıyla yerleşim ve kentsel mekan özellikleri bağlamında çalışılmaya uygun bir alan olduğu düşünülmüştür.

Çalışmada bu kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanması maksadıyla konuya ilişkin bilgiyi sistematik şekilde aktaran bir kaynak oluşturulması amaçlanmıştır.

1.2 Çalışmanın Yöntemi

Tez çalışmasına başlanırken öncelikle araştırmanın temel kurgusu hazırlanmıştır. Çizelge 1.1’de görüldüğü gibi, araştırma beş ana bölümden oluşmaktadır.

Çizelge 1.1 : Tez çalışması için oluşturulan temel soyut kurgu.

Ada yerleşmelerinin genel biçimlenişi ve sosyal ve fiziksel gelişiminin aktarıldığı ilk bölümlerde geniş kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Burada ‘ada’ kavramına dair genel kavramsal tanımlamalara ve araştırma konusu olarak son dönemlerde önem kazanan “ada” mekanı, coğrafyası, kültürü ile ilgili çeşitli kaynaklara başvurulmuştur.

Çalışmanın sonraki bölümü olan örnek ada yerleşmelerinin incelenmesinde, faydalanılan kaynaklar, eski ve güncel haritalar, geçmişten günümüze gezginlerin seçilen örnek adalar ile ilgili yazıları, çeşitli makaleler, eski ve yeni fotoğraflar ve uydu ve hava görüntüleridir. Belirli kriterlere göre seçilen örnek ada yerleşimlerinde sosyal ve fiziksel çevrenin gelişiminin aktarılmasının ardından, örnekler bir tablo ile karşılaştırılmıştır.

Son bölümde detaylı inceleme alanı olarak belirlenen İstanbul Prens Adaları örneğinde ise, birincil materyal ve yöntem, tarihsel yöntem ile arşivsel veri toplama olarak belirlenmiştir. Bu anlamda yerleşimin gelişimi araştırılırken yazılı kaynaklar (kitap, belge, seyahatnameler vb.) ve sözsüz anlatımlar (çizim, fotoğraf, harita vb.)

incelenmiştir. Mekan ölçeğinde inceleme yapılırken, nesnel çevreyi oluşturan unsurların fiziksel, algısal, işlevsel nitelikleri, tarihsel süreç içindeki değişimi göz önüne alınarak hem veri toplama hemde gözlem yoluyla incelenmiştir.

1.3 Konuya İlişkin Genel Kavramsal Tanımlamalar

1.3.1 Yerleşmeleri oluşturan birimler: kentsel mekan tanımları

Bu başlık altında, genel anlamda yerleşmeleri oluşturan birimlerin ve temel kentsel mekan öğelerinin neler olduğuna kısaca değinilecek, kentsel mekan kavramına dair tanımlamalar aktarılacaktır.

Giritlioğlu (1991), şehirselleşme mekanı oluşturan öğeleri, insanların içlerinde bulunduğu mekanı kavrayabilmesindeki etkinliğine göre, etkin şehirselleşme doku öğeleri, şehirselleşme bölgeler, sınırlar, anıtsal öğeler, düğüm noktaları, işaretler ve yollar olarak sınıflandırmıştır. Bu bileşenlere kısaca değinecek olursak, etkin şehirselleşme doku öğeleri, yerleşmelerin gelişiminde önemli rol oynamış ve o yerleşimin karakterine ve tanınmasına etki eden öğelerdir. Yerleşmenin büyüklüğüne bağlı olarak bunlar, meydanlar, ana ulaşım aksları vb olarak örneklenebilir. Şehirselleşme bölgeler, sosyal önem ve içlerinde toplanan işlevsel niteliklere bağlı olarak birbirinden ayrılabilen bölgelerdir. Konut alanları, sanayi bölgeleri, yeşil alanlar bunlara örnektir. Sınırlar; bu bölgeleri birbirinden ayıran veya sınırlayan doğal veya yapay öğelerdir. Anıtsal öğeler, yerleşim dokusu içinde kolaylıkla seçilebilen, yerleşimin karakterine etki eden önemli yapıtlardır. Bunlar küçük ölçekli olduğunda (heykel, çeşme vb.) işaretler olarak isimlendirilir. Düğüm noktaları ise, genellikle yol mekanları olmak üzere mekansal öğelerin bir araya gelip kesiştiği, işlevsel önem taşıyan noktalardır. Yollar da, şehirselleşme dokunun sabit öğeleri arasında şehirliye ve şehire hareketlilik sağlayan unsurlardır (Giritlioğlu, 1991).

Buradan kentsel mekana geçecek olursak, çeşitli kuramcılarının bu kavramı farklı bakış açılarıyla ve farklı kapsamlarda ele aldıklarını görebiliriz. Kentsel mekan bazen kenti oluşturan tüm alanı kapsayan, bazen de binalar arasında kalan boşluklar ve bunları çeşitli işlevlere ve biçimsel özelliklere göre gruplayan tanımlamalar ile ifade edilmektedir.

En geniş anlamıyla, kentlerin yerleşme dokusunu oluşturan yapılaşmış ve yapılanmamış alanlar kentsel mekanı oluşturur. Kentsel mekan genellikle insan

yaşamının dört temel işlevi olan barınma, çalışma, eğlenme/dinlenme ve ulaşım eylemlerinin geçtiği mekanlar bütünüdür. Kentsel mekanın bileşenlerini çeşitli bakış açıları ile ele almak mümkündür. Mülkiyet esasına göre bakıldığında, özel ve kamusal kentsel mekanlar olarak iki gruba ayrılırken, kullanım ve işlevler açısından yaklaşıldığında yarı özel ve yarı kamusal mekan olarak ayrılır. Özel mekanlar, kullanıcısı ve mülk sahibi olan olan ticarete ayrılan kentsel mekan şeklinde, kamusal mekanlar ise, toplumun kullanımına açık kentsel mekanlar şeklinde tanımlanır (Çubuk, 1991).

Oluşturulan ortamların ve toplumsal biçimlerin katmanlar halinde ve üst üste, değiştirilen doğal mekana eklenmesi ile kentsel mekan oluşur (Madanipour, 1996).

Rob Krier (1979), “Urban Space” adlı kitabında, kentsel mekanı, her türlü yerleşimde, binaların dışında kalan her türlü dış mekan olarak tanımlamaktadır. Krier’e göre, kentsel mekanın iki temel elemanı meydan ve sokaklardır. Bu elemanlar kente işlerlik kazandıran en önemli unsurlardır. Yollar, hareket ve iletişim ağını oluştururken, meydanlar ise toplanma mekanı görevi üstlenen düğüm noktalarını oluştururlar.

Trancik (1986); geleneksel veya modern yerleşimlerde izlenen kentsel mekan örneklerinin iki temel gruba ayrıldığını söylemektedir. Bunlar sert (hard) kentsel mekan ve yumuşak (soft) kentsel mekanlardır. Buna göre sert kentsel mekanlar, mimari duvarlar ile sınırlandırılmış, genellikle sosyal aktiviteler için büyük toplanma mekanı olarak işlev gören yerlerdir. Yumuşak kentsel mekanlar ise, şehir merkezi içinde veya dışında yer alan, doğal çevre tarafından domine edilen mekanlardır. Bunlar yerleşimlerde bulunan, yapılı çevreden uzaklaşmak ve rekreasyon işlevi için fırsat sağlayan parklar, bahçeler ve çizgisel yeşil yollardır.

1.3.2 Kültürün tanımı, bileşenleri ve çok kültürlülük kavramı

Sosyoloji, antropoloji ve sosyal psikolojide kullanılan bir terim olan kültüre dair, literatürde farklı içerikte ve kapsamda bir çok tanıma rastlamak mümkündür. Bazı sosyal bilimci ve düşünörlere göre ise kültür tanımlanabilir bir kavram değildir, bu yüzden belki de tanımlanmamalıdır. Kavramın tanımlanmasındaki güçlük çok anlamlı olduğundan kaynaklanır (Güvenç, 1996).

Kelime olarak kültür, temelde latince ‘cultura’ kelimesinden türemiştir. Latince “sürmek, ekip biçmek” anlamına gelen kelimenin Türkçe karşılığı “ekin”dir. 17.

yy'a kadar Fransızca'da aynı anlamda kullanılan *Culture* sözcüğü, ilk kez Voltaire tarafından, insan zekasının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanılmıştır. Sözcük buradan Almanca'ya geçmiştir ve antropoloji bilimlerinde bugün hala kullanılan ilk bilimsel kültür tanımını yapan İngiliz antropolog Tylor'ın; kültür kavramını Almanca'dan aldığı sanılmaktadır (Güvenç, 1996).

Antropolog Herskovits 1952'de kültürü en basit ve genel şekliyle; 'insan tarafından yapılmış çevre' olarak tanımlamıştır (Altman, 1980). Antropolog Edward B. Taylor kültüre dair oldukça geniş kapsamlı bir tanımı: "bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve toplumun bir üyesi olan insan tarafından edinilmiş diğer kabiliyet ve alışkanlıkları içeren karmaşık bütün" şeklinde yapmıştır (Edward B. Taylor, *Primitive Culture* 1, 1889). Güvenç (1996), kültürün antropolojide dört temel tanım karşılığı kullanılan bir sözcük olduğunu söyler. Bunlar; bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığı, belli bir toplumun kendisi, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesi ve bir insan ve toplum kuramı şeklinde sıralanabilir.

1974 basım tarihli Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'nde ise kültür; daha detaylı bir yaklaşım ile "Bir topluluğun tinsel özelliğini, duyuş ve düşünüş birliğini oluşturan gelenek durumundaki her türlü yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının tümü" olarak tanımlanmıştır.

Nermi Uygur kültürü en basit haliyle, "insanın ortaya koyduğu, içinde insanın varolduğu tüm gerçeklik" olarak tanımlar. Uygur'a göre "insanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşmelere, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün 'manevi' ve 'maddesel' yapıt ve ürünlere kültür denir" (Uygur, 1996).

Rapoport ise, daha önce çok sayıda tanımı yapılmış olan kültürü, birbirini tamamlayan üç bakış açısı altında açıklamıştır; birincisi; belli bir grubun tipik yaşam şekli, ikincisi; sembolik kodlarla ifade edilen bilişsel şemalar, semboller ve anlamlar sistemi, üçüncüsü ise; ekolojik çevre ve kaynaklar dahilinde hayatta kalabilme stratejisi ve bu yönde geliştirilmiş uyum metodlarıdır (Rapoport, 1980). Rapoport (1977), kültürün kolayca tanımlanamayacağını ancak tüm tanımların şunu kabul ettiğini savunur: kültür kavramı; öğrenilen ve diğer kuşaklara aktarılan, bir kurallar ve alışkanlıklar sistemi yaratan ve bir yaşam tarzını doğuran, değerler ve inançlar setine sahip bir grup insan ile ilgilidir.

Kültürü oluşturan bileşenler, çeşitli görüşlere göre, farklı gruplarda ve farklı kapsamlarda ele alınabilmektedir.

En geniş tanımlamalardan birine göre (Scupin, 1995); paylaşılan yaşama biçimi olarak ifade edilebilecek kültür kavramı, antropologlar tarafından kendisini oluşturan unsurlar ile ifade edilmeye çalışılmıştır. Bunlar içinde en temel iki bileşen ‘maddi kültür’ ve ‘maddi olmayan kültür’ olarak öne çıkmaktadır. Maddi kültür insan toplumlarının fiziksel ürünlerinden oluşur, örneğin bunun en erken izleri homo habilis ile ilişkili taş aletlerdir. Modern maddi kültür ise; çağdaş bir toplumun ürettiği tüm fiziksel objelerden ve geçmişten kalanlardan oluşur; aletler, sokaklar, binalar, evler oyuncaklar, ilaçlar hep bunun örneklerindendir. Maddi olmayan kültür ise; toplum içindeki eylemleri ve düşünce yapılarını yansıtan; değerler, inançlar ve normlardan oluşur. Değerler; toplum üyelerinin (örneğin neyin iyi veya kötü, güzel veya çirkin, kutsal veya değil olduğuna dair) tanımladığı standartlar, geniş ölçüde paylaşılan varsayımlardır ve toplum üyelerinin davranışlarına etki ettiği için önemlidirler. Değerler toplumdan topluma değişebilir ve farklı şekilde algılanabilirler. Örneğin Amerikan toplumu bireyselliği ve özgüveni vurgulama eğilimindeyken, Japon toplumu; dayanışma ve topluluk üzerine vurgu yapar. İnançlar ise; doğru veya yanlış varsayımlar, evrenin doğası ve insanın ondaki yerine dair tanımlamalarla ilgililenen kültürel kurallardır. Değerler genelleştirilmiş kavramlardır, inançlar ise daha spesifikler ve daha geniş kapsama sahip olabilirler. Örneğin, Amerikan toplumunda “eğitim iyidir” bir temel değer ise, “not sistemi öğrencileri değerlendirmede en iyi yöntemdir” eğitimde başarıya ulaşmanın en uygun yollardan olduğuna dair bir inançtır. Normlar ise; insanların belirli şartlar altında nasıl davranmaları gerektiğini tanımlayan, paylaşılmış kurallar veya rehberlerdir. Normlar genellikle bir toplumun değer, inanç, dünya görüşü ve ideolojileriyle bağlantılıdır. Bazı antropologlara göre bu kavramları birbirinden ayırmak doğru olmasa da, bu bileşenler, maddi olmayan kültürün, karmaşık sembolik yönlerini anlamakta yardımcı terimlerdir. (Scupin, 1995).

Tümetekin (1998), kültürlerin ilişkisiz özellikler dizisi olmaktan çok, karmaşık bütünler ve tüm parçalarının nedensel olarak birbirine uyduğu bütünleşmiş birimler olduğunu vurgular. Kültürel coğrafya alanından ele alındığında, kültürün iki öğeden oluştuğunu söyler, insan faaliyetlerinin gözle görülür delilleri olan unsurlar (yollar, tarlalar vb.) maddi kültür, bir yerin sesleri, kokusu gibi gözle görülemeyen ama ana

Uygur (1996) kültürün bileşenlerini; “insan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür, insanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği, insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü, değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği bütün bunlar hep kültürün öğeleridir” diyerek açıklar.

7

sanat ve eğitim, üretim-tüketim, din, devlet ve yönetim, insan (nüfus), dil ve kişilik sistemi, doğal çevre ve yerleşme yerleri şeklinde sıralanabilmektedir.

Altman (1980), kültürü oluşturan temel bileşenlerin; bir grubun yada toplumun inanç ve algıları, değer ve normları, gelenek ve davranışlarını ifade ettiğini söyler. Altman; kültürel faktörleri, dünya görüşü, çevresel bilişim ve algılama, mahremiyet, din ve diğer değerler, sosyal strüktürler ve aile strüktürleri olarak sıralamaktadır.

Rapoport ise kültür destekli çevre düzenlenmesinde kullanılmak üzere, yerleşim birimlerinin formunu oluşturan kültürel bileşenleri; genel olarak; değerler ve imgeler, dini inançlar, aile strüktürü, sosyal organizasyonlar, bireyler arasındaki sosyal ilişkiler ve yaşam şekli olarak belirlemiştir (Turgut, 1990). Bu anlamda her kültürü oluşturan; kültürel öz elemanların ve bir de çeper elemanların varlığından bahsetmektedir (Rapoport, 1980). Bu konuda daha detaylı bilgi; kültür ve mekan etkileşimi bölümünde verilmiştir.

Çokkültürlülük kavramı ise en basit tanımıyla, kültürel bağlamda çeşitlilik anlamına gelir. Çeşitli kültürlerin aynı zamanda bir arada, yan yana olması veya bir kültür içinde farklı kültürlerin barınması, iç içe olması anlamlarına gelir (Uygur, 1996).

Emre Kongar, çok kültürlülüğün; dil, din, ırk, tarih, coğrafya açısından farklı kökenlerden gelen bireylerin, ortak sınırlar içinde ve tek bir siyasal birim şeklinde yaşadığı toplumlarda ortaya çıktığını söyler (Url-1). Kongar'a göre, bireysel özgürlüklerin güvence altına alınmadığı toplumlarda, farklı kültürel kimliklerin korunması ve geliştirilmesi mümkün değildir.

Başka bir tanıma göre çokkültürlülük (multiculturalism); bir organizasyon veya toplumdaki, tüm çeşitli grupların varlığını tanıyan ve saygı duyan, bu grupların sosyo-kültürel farklılıklarını kabul eden ve değer veren, onları, toplum içinde güçlendiren, kültürel bağlam içindeki katkılarının devamlılığını teşvik eden ve izin veren bir inançlar ve davranışlar sistemidir (Url-2).

Bu bağlamda İstanbul Adaları'nın, sergilediği sosyo-kültürel yapıdaki çeşitlilik, farklı budunsal, dil, din benzeri özelliklere sahip ve bu bağlamda kendine özgü yaşam biçimlerini oluşturup sürdürebilen sosyal yapısı, bir çok tarihi olayın etkisiyle katmanlaşarak, eklenerek, bazen dönüşerek bugüne kadar taşıdığı özellikleri itibariyle, çokkültürlülüğe uygun bir örnek olduğu söylenebilir.

1.3.3 Kültür ile mekan ve kentsel mekan arasındaki ilişki

Tümertekin'e göre (1998), her bir kültür grubu, geliŐtirdiĐi yaşam biÇimi ile fiziksel dünyanın bir parĐasını işgal eder. Bu sebeple kültür;  evre ile etkileşim halindedir. Yerleşilen her alanın bir kültürel görünümü vardır ve bunlar kendilerini yaratan kültürü yansıtırlar. Beşeri coğrafyacılara göre, insan ile yer arasındaki mekansal etkileşime dair temel teoriler dört farklı görüŐ altında toplanabilir. Birincisi  evreci determinizmdir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ağırlık kazanmıŐ bu görüŐe göre; insan davranıŐı ve kültür oluşumu fiziksel  evre tarafından belirlenir, fiziksel çevredeki değişim insan davranıŐı üzerinde büyük değişimlere yol açabilir. Bir başka deyişle insanlık fiziksel çevrenin pasif ürünüdür ve benzer fiziki çevreler büyük olasılıkla birbirine benzer kültürler üretirler. İkinci görüŐ, 1930'lu yıllardan sonra çevreci determinizme tepki olarak doğan; çevreci posibilizmdir (olasıcılık). Bu görüŐ, doğal çevrenin insan davranışları üzerinde etkisi olduğunu ancak belirleyici olmadığını, sosyal, ekonomik ve benzer çevrelerin yani kültürün, daha büyük etkiye sahip olduğunu savunmaktadır. Çevrenin dayattığı zorunluluklar değil, her yerde olanaklar vardır ve insan kültürün geliştirilmesi için çevrenin sunduğu bu olanaklar içerisinden tercihlerini yapar. Bu tercihleri de kültürel miras yönlendirir.    nc  görüŐ, çevresel algıdır. Bu görüşü savunanlar; insanların, çevrenin gerçek karakterinden çok, algılanma Şekline dayanarak tercihlerini yaptıklarını iddia ederler. Buna göre insanlar çevrelerini kesin bir doğrulukla algılayamayacakları için, verilecek kararlar da çarpıtılmıŐ gerçeğe dayandırılır. Dördüncü görüŐ ise, insanı yeryüzünün deĐiŐtiricisi olarak merkeze alan görüŐtür ve çevreci determinizmin tam karŐıtıdır (Tümertekin, 1998).

Nermi Uygur (1996) kültürü; doğanın insanlaŐtırılma biÇimi, bu insanlaŐtırmaya yönelik süreç ve verim olarak tanımlamıştır. Ona göre kültür; "İnsanın kendini evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. İnsanın ne tür bir yaşama biğemi, ne tür bir eylem kalıbı benimsediği kültürdür". Uygur'un kültüre dair bu tanımlamaları, kültürün biÇim olarak mekanda karŐımıza çıktığını vurgular niteliktedir.

Altman (1980) insan, kültür ve fiziksel çevrenin bir sosyal "sistem" oluŐturduĐunu ve tüm bu unsurların bir arada ve entegre olarak çalıŐtıĐını vurgular. Toplumların sahip olduğu dünya görüşü, kültürü, yaşam biÇimini belirler. Yaşam biÇimi mekanı

biçimlendirir. Bazen ve/veya daha sonra bu mekan yaşam biçimini etkiler ve kullanıcısına nasıl davranacağını söyler.

Çevre ile insanın karşılıklı etkileşiminde, insan daha sonra etkileneceği çevreyi yaratmaktadır. Örneğin Rapoport bir mekanı, biyolojik yapı, sosyal organizasyon, dünya görüşü, yaşam şekli, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar, kişi ve grup ihtiyaçları, fiziksel ihtiyaçlar gibi bileşenleri ile ‘insan’, iklim, yerleşim, malzeme, teknoloji gibi bileşenleri ile ‘fiziksel çevre’ arasındaki etkileşim olarak görmektedir (Turgut, 1990).

Kentsel mekan, kültürün mekana yalnızca fiziksel olarak değil, sosyal olarak da yansıdığı bir oluşumdur. İnsanların günlük aktivitelerini gerçekleştirdiği, birbirleri ile etkileşime geçtiği, bir topluluk için özel ve anlam ifade eden anlarda insanların bir araya geldiği ortak yaşam zemini olması açısından kentsel mekan, kültürün birçok yönüyle izlenebildiği alandır.

Altman (1980) farklı kültürlerin fiziksel çevreyi farklı şekillerde gördüklerini söyler. Buna göre, farklı algıladıkları çevreyi, farklı değerleri ve kültürel öğeleri doğrultusunda yorumlayarak, farklı şekillerde biçimlendirirler.

Aynı kültürün parçası olan insanlar için, mekansal organizasyonlar, biçimlenmeler aynı anlamı ifade eder. Buna karşın aynı mekansal organizasyonlar veya biçimlenmeler farklı kültürlere ait insanlar için farklı anlam da ifade edebilirler. Örneğin; çıkmaz sokaklar Türk-İslam şehirlerinde, alanın sokak sakinlerince en fazla yararlanacakları düzeyde özelleştirilmesi ve mahremiyetin ön plana alınması maksadıyla yaygın şekilde kullanılırken, Batı kentlerinde; kamusal alandan bireyselle geçişi olanaksız kılması sebebiyle olumsuz karşılanır (Akın, 2008).

Rapoport’a (1977) göre yapılanmış çevrede, uyum açısından insanların; karakteristiklerini, değerlerini, davranışlarını, beklenti ve normlarını vb. fiziksel çevreleri ile eşleştirmeye çalıştığı görülebilir. Çevre insanlar ve unsurlar arasındaki bir dizi ilişkiden meydana gelir ve bu ilişkiler düzenli örüntüler gösterirler. Farklı kültürlerin sahip olduğu farklı değerler, belirli yaşam biçimlerini doğurur (Rapoport, 1980). Christopher Alexander’a göre; kültür; bir standart durumlar sistemidir. Bu durumların her biri belirli roller tanımlar, bu rolleri için insanlara davranış limitleri getirir ve bu davranışlar için de gerekli mekansal yerleşimleri tanımlar (Cuthbert, 2006). Hall’a göre ise, yer, kültürü stabilize etmek ve onlara bir ‘ev’ vermek demektir (Yetkin, 2004).

Rapoport (1980) kültürü oluşturan unsurları çevresel elemanlar ve öz (çekirdek) elemanlar olarak iki grupta ele alır. Ona göre çevresel elemanlar vazgeçilebilirdir ve yoklukları kültür üzerinde yıkıcı etki yaratmaz ancak, çekirdek elemanların değişmesi veya yok olması iç dengenin bozulması yoluyla yıkıcı bir sonuca yol açabilir. Rapoport (1980); mekanın formunu etkileyen kültürel bileşenleri kültürel öz elemanlar ile analiz etmeyi önermiştir. Bu kültürel öz (çekirdek) elemanlar, kültürü oluşturan toplum veya grup için en önemli unsurlardır. Rapoport'a göre kültürel çekirdek; bir kullanıcı grubu profili, belirli bir yaşam şekli ve bir takım önemli eylemleri tanımlar. Bu elemanları şöyle sıralamıştır: Etnik, dil ve din özellikleri, aile ve akrabalık strüktürleri, çocuk yetiştirme uygulamaları, konut örüntüleri, arazi bölünmeleri, arazi mülkiyeti sistemleri, yeme-içme alışkanlıkları, ritüeller ve sembolik sistemler, statü ve sosyal kimlik belirleme yöntemleri, görgü kuralları ve sözsüz iletişim, bilişsel şema, mahremiyet, yoğunluk ve egemenlik sınırı, konut davranışları ve ağlar, çalışma şekli, işbirliği, ticaret gibi çeşitli mekanizmalar.

Rapoport'a (1977) göre kentsel yaşam biçimini oluşturan eylemler, kentsel mekanın biçimlenmesinde en önemli rolü oynar. Yani eylemler, yaşam şekli üzerinden kültürün ve dünya görüşünün anlaşılmasında fayda sağlar, kültür ile yapıyı çevre etkileşimini açıklamada yardımcı olur. Rapoport, mekanda form çeşitliliğini en iyi açıklayan şeyin, kültürel, manevi, maddi ve sosyal tüm yönlerin entegrasyonunu tanımlayan yaşam şekli (group life style) olduğunu savunur. Bu noktada Rapoport; mekan ile kültür ilişkisini, yaşam şeklinden doğan, sonrasında ise yaşam şeklini etkileyen formun oluşumu şeklinde açıklamaktadır. Herhangi bir grupta, grubun üyeleri birbirleriyle, diğer grupların üyeleri ile olduğundan çok daha sıkı etkileşim halindedir. Bu kendi aralarında rollerin, normların, hiyerarşilerin, yazılı olmayan kuralların kabul edilmesi demektir ve sonuçta kendine uygun çevre ihtiyacı duyan bir davranış strüktürü belirir. Mekansal yapı, sosyal yapıyı yalnızca yansıtmaz, aynı zamanda etkiler (Rapoport, 1977).

Martyn Lee (1997) , “Relocating Location” adlı makalesinde, ‘bir yerin kültürü’ne dair tanımlamalalarda bulunur. Lee, bir yerin kültürünü, o yerin kolektif ve tortulaşmış tarihinin birikmiş ürünü olarak tanımlar ve herhangi bir tarihin kolaylıkla çözülemeyeceği, kesin bir dayanıklılık ve uzun ömürlülük göstereceği ve kendi varlığını o yerin çağdaş sosyal ve fiziksel görünümüne (landscape) işaretleyeceğini söyler.

Kültürün maddi izlerini şehirselle görünüm üzerinden izlemek kolaylıkla mümkün olabilmektedir. Örneğin; A.B.D.’deki bir metropolü, Japonya’daki bir metropol ile karşılaştırdığımızda, aralarındaki fark çok net olarak ortaya çıkmaktadır. Harita düzleminde bakıldığında, A.B.D. kentinde görülen; dikdörtgen şeklindeki merkezi iş alanı ve etrafında geniş bir alana yayılmış banliyöler, Japon kentinde yerini, kümeleşmiş ve mekanı koruyan bir düzene bırakır. Bu anlamda bu iki farklı kültüre ait kentlerin birbirinin tam zıttı özellikler gösterdiği vurgulanabilir. Kırsal alana baktığımızda Amerikan çiftliklerinde mülkiyet bakımından ve mekan olarak düzenli şekilde bölümlenen kalıpların, Afrika kırlarında; köyün etrafında yerleşmiş, düzensiz küçük arazi parçaları şeklini aldığı gözlemlenebilir (Tümertekin, 1998).

Kültürü kentsel mekana yansıtsan en önemli unsurlardan kabul edilebilecek ‘mimari tarz’, coğrafi açıdan değerlendirildiğinde dört mekansal ölçekte gözlemlenebilir. Birincisi; mimarların bireysel tarzıdır. Belirli bir tarzı temsil eden mimari örneklerin bir alanda yığılması ile, bir kültür sistemi ve bu kültür bölgesine karakterini veren bölgesel tarz meydana gelir, bu mimari tarz ülke ölçeğine çıktığında ulusal mimari tarz ortaya çıkabilir. Dördüncü ölçek ise daha büyük coğrafi alemlerin benimsedikleri mimari tarzlardır. Güney Asya veya Çin mimarisi; kendilerini oluşturan kültürlerinin tamamını kapsayan birer coğrafi alem mimarisidirler (Tümertekin, 1998). Bu anlamda İstanbul Prens Adaları’nın da mimari tarz açısından değerlendirildiğinde, içerdiği çok çeşitli üsluplara sahip mimari örneklerle rağmen, İstanbul ölçeğinde de belirli bir dönemi anlatan yaklaşımı sergilemesi itibarıyla bir bölgesel tarz ortaya koyduğu söylenebilir.

2. ADA YERLEŞMELERİNİN OLUŞUMU

2.1 Ada Tanımı (Mekan ve Anlamsal Olarak Ada Tanımı)

Kavram olarak ada, etrafı kendisinden farklı bir unsur ile çevrelenmiş oluşumlar için kullanılmaktadır. Örneğin, etrafı kendisinden farklı biyojeografik özellik gösteren coğrafi alan için “habitat adası”, veya etrafı yol ile çevrelenmiş parsel için “yapı adası” terimleri kullanılmaktadır. Konu kapsamında ele alacağımız anlamıyla coğrafi tanım olarak ada en basite indirgenmiş haliyle, etrafı bütünüyle suyla çevrili, bir okyanus, deniz, göl ya da akarsuyun ortasında bulunan kara parçası olarak ifade edilir. Ancak etrafı su ile çevrili her kara parçası ada değildir, en bariz örneklerinden biri de Avustralya'dır. Adaların tanımlanmalarındaki en büyük problemlerden biri, kıta ile adayı birbirinden ayırabilmektir. Bu da çoğunlukla büyüklükleri ile ilgili bir konudur. Suyla çevrili bir kara parçası ne kadar küçük ise bir kaya parçasıdır veya ne kadar büyük ise bir kıta olarak kabul edilir? Örneğin Nicolas Vernicos; 10.000 km²'den küçük yüzölçümüne, 500.000'den az nüfusa sahip adaların küçük adalar olarak tanımlandığını söyler. Professor Doumenge ise, bir adanın, kendi iklimsel etkisini yaratabilecek büyüklükte ise kıta kategorisine girdiğini söyler (Hache, 1987).

Ada, ötekiliği (otherness) ve anakaradan farkıyla tanımlanan bir yerdir. Anakaranın sağladığı birçok olanak, burada devam etmez. Konfor, iletişim, sosyalleşme, bunların tamamı ada tarafından ortadan kaldırılmıştır (Nicolson, 2007).

Ada ve adalılık tanımını yapmak kolay değildir. Ne kadar ada varsa belki de o kadar farklı formu vardır ada tanımının. Anlamları yerden yere, zamandan zamana göre değişir. Bir ada sakininin adalılığı ile, ziyaretçininki aynı değildir. Artık insanlar bölgeselden ziyade, elektronik olarak iletişime geçtiği için, belki de tüm dünyanın bir takımada gibi olmaya başladığı söylenebilir (Gillis, 2007).

Coğrafyacı veya haritacı için nesnel bir obje olan 'ada', edebiyatta kullanılmaya başlandığı şekli ile insan için bir takım anlamlar ifade etmeye başlamıştır. Göktürk (1997); “Ada” adlı kitabında, ada kavramının insan bilincinde edindiği farklı anlamları araştırmıştır.

“Ada” edebiyat, sinema gibi sanat dallarında çoğu zaman ya ütöpik ya da distöpik bir durumu ifade etmekte kullanılmıştır, bazen deneylere sahne olmuştur.

Ütopyalar, adanın dünyadan daha iyi bir yer, daha mutlu bir yaşama ortamı olarak düşünülmesi ile ortaya çıkmıştır. Ütopya, Thomas More’un bu türe adını veren ‘Ütopya’ adlı yapıtında olduğu gibi; daha iyi, daha güzel ve ideal bir toplum ülküsünün dile gelişidir. Dışarıya kapalı bir ada fikri Platon’dan beri toplumsal ütopyalar için en uygun yer olarak görülmüş, ütopya yazarları çoğunlukla birer adayı anlatmışlardır. Dışa kapalılık, kendiyle sınırlanmışlık, duran zaman biçimi gibi özellikleri itibariyle adalar dış dünyaya karşıt nitelikler sergilemiş, böylelikle yazarlar için amaçlarına uygun bir ortam oluşturmuşlardır. Buna göre ütopyacı biri için sınırlanmışlık; derli toplu bir düzeni ifade ederken, tam tersini düşünecek kişi için (distopyacı) baskı anlamına gelebilir. Dışa kapalılık ise ütopyada dışarıdan gelecek saldırılara karşı güvenlik anlamını taşıırken, tam tersi anlam kazandığında tutsaklık hissi uyandırabilir (Göktürk, 1997).

Ada kavramı özellikle yazında işlenen örnekler üzerinden (ister ütopya ister distopya olsun) insan bilincinde bir çok anlam ile özdeşleştirilmiştir. Bu durum; dışarıya kapalı olma, su ile çevrelenmiş, sınırlanmış olma durumu, yalnızlık, inzivaya çekilme, uzaklaşma, kaçış noktası olma, ulaşılmazlık, izole olma gibi duygular ve birbirinin tam zıttı olan anlamlar ile tarif edilebilir.

İngiliz edebiyatının ilk modern romanı kabul edilebilecek Robinson Crusoe (Daniel Defoe, 1719) ve daha bir çok drama, kurgu, sanat, şiir ve müzik eseri adalardan esinlenmiş veya adalar üzerine kurulmuştur. Bu trend günümüzde de sinema filmleri (Cast Away) ve televizyon dizileri (Big Brother, Survivor) ile devam etmektedir (Baldacchino, 2006).

2.1.1 Adaların kategorizasyonu

Adalar temelde iki ana kategoriye ayrılırlar. Bu kategori orijin temellidir: kıta adaları ve okyanus adaları. Okyanus adaları, -örn Hawaii adaları- volkanik aktivite ile oluşur. Kıta adaları ise, -örn İstanbul Prens Adaları- kıta sahanlığı üzerinde yatan adalardır. Genellikle kıta adaları okyanus adalarına oranla daha büyük ve yaşlıdır, aynı zamanda da deniz ve karanın ilişkisinin bir sonucudur. Birçoğu geçmişte kıtaların birer parçasıdır, denizin veya karanın alçalması veya yükselmesi ile meydana gelmişlerdir. Küresel ısınma sonucu, deniz seviyesinde yaşanması beklenen

yükselme ile, bazı adalar kaybolurken, anakaradan bazı yenilerinin ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Birbirine yakın ada gruplarına ise ‘takımada’ ismi verilir (örn, dünyanın en büyük takımada devleti olan Endonezya veya İstanbul Prens Adaları) (Nunn, 2007).

Adalar başka kriterlere göre de sınıflandırılabilir. Örneğin bağımsızlık veya gelişmişlik derecesine göre sınıflandırmalar mevcuttur. Ada devletler, bir veya daha fazla adadan oluşan, ulus devletlerdir (nation states). Ulusaltı (Subnational) adalar ise, bir millete bağlı adalardır. Ayrıca görece olarak yakın veya mesafeli olabilir. Açık deniz (offshore) adaları ise, bir kıta anakarasına yada daha geniş bir adaya yakın olan adalardır, bunlar ayrıca sahil adaları (coastal islands) olarak da bilinirler. Bu tip adalar, genellikle yakın anakaraya bağlı daha geniş bir politik birimin çerperinde bulunurlar ve genellikle de anakaranın uzantıları olarak değerlendirilirler (Jackson, 2008).

“Ada” kelimesinin anlamı, kökeni ve hangi şekillerde adlandırıldığı ile ilgili makalesinde Ronström (2009), adaların, çeşitli dillerde çeşitli faktörlere göre çeşitli şekillerde isimlendirildiğinden bahseder. Örneğin İsveç dilinde ada için, materyale göre (kaya, kum, çakıl), biçime göre (düz, dik, sığ) veya görünümüne göre (ağaçlık, çıplak) farklı isimlendirmeler mevcuttur. Diğer faktörlerden bazıları ise, boyut, anakaraya veya diğer adalara olan mesafe, kullanım-fonksiyon, jeolojik yapı, topoğrafik yapı vb. şeklinde sıralanabilir. Örneğin, uzunca bir dönem papazların ve keşişlerin inzivaya çekilmek için kullandıkları İstanbul Adaları’na, bu dönemlerde “Papaz Adaları” denilmiştir. Heybeliada’nın ismini topoğrafik yapısından alıyor olması, Büyükada’nın İstanbul Adaları içerisinde en büyük yüzölçümüne sahip olması veya Kınalıada’nın adını toprağının kızıl renginden alıyor olması da adaların isimlendirilmesinde etkili olan faktörlere örnekler teşkil eder.

Tüm bunların dışında, daha geniş bir perspektiften bakılacak olunursa adaları, doğal ve yapay adalar olarak iki ana gruba ayırmak da mümkündür. Doğal adalar, okyanuslarda, denizlerde, göllerde ve ırmaklarda bulunabilen, doğal yollarla oluşmuş kara parçaları iken, yapay adalar ise, insanlar tarafından tasarlanarak yapılmış, çeşitli işlevlere ve amaçlara hizmet eden su üzeri yapılardır. Güvenlik veya fazla nüfusu yerleştirmek amacıyla su üzerine kurulan yapay kentler, petrol platformları, yüzen havalimanları, turistik amaçla su üzerine kurulan konaklama yapıları ve daha birçoğu yapay adalara örnek teşkil etmektedirler.

2.1.2 Adaların genel ve tipik özellikleri

Jackson (2008), Dünya nüfusunun yaklaşık %10'unun, Dünya kara yüzeyinin %7'sini kaplayan adalarda yaşadığından bahsederek, adalar dünyasında yaşadığımızı söyler. Adaların karakteristiği ile ilgili en sık rastlanan bazı özellikler çevresel, ekonomik ve sosyal olarak savunmasız yerler olmalarıdır. Genelleme yapmak her ne kadar zor olsa da, bu özelliklerin adalar için (kısıtlı kaynaklara sahip olma, kıyı alanlarının nispeten yüksek duyarlılığına sahip çevreler olması vb.) çoğunlukla geçerli olacağı düşünülebilir. Bunun yanında küçük olarak nitelenebilecek adalar tipik olarak dar ekonomik temele sahiptirler ve temel altyapı ve servislerin sağlanması için daha yüksek maliyet gerektirirler (Jackson, 2008). Anakaradan izole olmak; sağlık ve eğitim hizmetlerine zor erişim, birçok iş dalı için uygun ortam sağlamayı, yaşam masraflarının ithalat ihtiyacına bağlı olarak daha yüksek oluşu, nüfus azalması gibi problemleri de beraberinde getirebilir. Fiziksel çevre ile ilgili dezavantaj olarak nitelenebilecek durumlar ise, kıyı erozyonu, marina ve kıyı kirliliği vb. şeklinde örneklenebilir. Ada bölgelerinde rastlanabilen kalıcı dezavantajlardan bazıları Çizelge 2.1'de verilmiştir.

Çizelge 2.1 : Ada bölgelerinde rastlanabilen dezavantajlar (Vogiatzakis, 2008).

Dezavantaj	Nitelik
Anakaradan izole olma	Fiziksel
Deniz ve hava ulaşımında, iletişimde, altyapı sistemlerinin oluşturulmasında yüksek maliyet	Ekonomik
Sınırlı kullanılabilir arazi	Fiziksel
Kısıtlı su ve enerji kaynakları	Fiziksel
Marina ve kıyı kirliliği	Fiziksel
Atık yönetiminde zorluklar	Fiziksel
Nüfusun (özellikle genç) azalması	Sosyal
Kıyı erozyonu	Fiziksel
İş imkanı kısıtlılığı	Ekonomik
Eğitim ve sağlık hizmetlerine zor erişim	Sosyal
Bölgesel ticaretin ufak ölçekli ve mevsimsel oluşu	Ekonomik

Adaların sahip olduğu izole olmuşluk durumu, kısıtlayıcı faktörler üretir ve bu da tanımlı sınırlar aracılığıyla kendi kendine yeten neredeyse kapalı bir sistem (microcosmos) oluşturur (Vogiatzakis, 2008).

2.2 Ada Yerleşmelerinin Özellikleri

2.2.1 Ada yerleşimlerinin oluşumunda etkili faktörler

Yerleşmenin ilk etabı, yer seçimidir. Burada, kaynakların mevcudiyeti, iklim özellikleri, erişilebilirlik gibi bir çok unsur etkilidir. Adalar söz konusu olduğunda yerleşimin oluşması için ilk etap insan kolonizasyonudur. Kolonizasyon bir grup canlının toplu halde bir alana yerleşmesi demektir.

Yerleşme bir grup insanın, adaya ulaşması ve oraya yerleşmesi ile başlar. Bu ilk etapta, etkili olduğu kabul edilebilecek bazı faktörlerin varlığından söz edilebilir. Örneğin anakaraya yakın adalara, genellikle uzak olanlardan daha önce yerleşilmiştir. Bu süreç genellikle en yakın olan adadan en uzak olana doğru ilerler. Sunduğu imkanlar göz önüne alındığında, büyük adalara küçük olanlara göre daha erken yerleşildiği söylenebilir. Adalara, genellikle kendilerine en yakın konumdaki veya en kolay ulaşabilecek insanlar tarafından yerleşilmiştir. Teknolojik olarak daha gelişmiş insanlar, adalara veya daha uzak adalara daha erken yerleşmişlerdir. Yukarıda belirtilen faktörler her ne kadar arkeolojik veriler ve mantık dahilinde doğru kabul edilse de, bu durumun istisnai örnekleri de bulunmaktadır. Adalarda yerleşimin oluşabilmesi için önem arz eden fiziksel faktörler içinde en önemlilerinden biri mesafe ve büyüklüktür. Eğer bir ada kendi kendini idame ettirebilen bir toplumu destekleyecek kadar büyük değil ise, orada yerleşim oluşabilmesi için, kendine yakın başka bir adadan veya anakaradan ek kaynak sağlayabilecek durumda olmalıdır. Bu da çoğunlukla çevredeki imkanlar ve bu çevreye olan mesafe ile ilgilidir. Arkeolojik açıdan bakıldığında, adaların insanlar tarafından kolonize olmasında (adanın kıyıya olan mesafesi ve büyüklüğüne bağlı olarak) kıyıdan görünebilir olması ve (yüzey alanının büyüklüğüne bağlı olarak) geniş kaynak çeşitliliğine sahip olması etki göstermiştir (Diamond ve Keegan, 1987).

Kostof'a (1991) göre, yerleşim alanları planlanmış veya planlanmamış şekilde gelişebilir. Ancak planlanmış yerleşim dokuları genellikle geometrik biçimleniş gösterdiğinden insan hareketlerine ve doğasına uygun olmayabilmektedir. İnsan bir

noktadan bir diğerine ulaşırken doğası gereği dik açı çizmez, en direkt yolu kullanır. Dolayısıyla Kostof (1991), planlanmamış yani organik kentsel dokunun insan hareketinden ve doğasından doğduğunu belirtir.

Kültürel, sosyal ve yönetsel strüktür, dini inançlar ve doğal fiziksel çevre yerleşmelerin gelişimini ve biçimlenişini etkileyen önemli unsurlardandır. Kentlerin doğuşu, gelişmesi ve kimlik kazanması; sit-situasyon koşulları ile birlikte, topoğrafya, iklim, toprak ve hidrografik özellikler vb. doğal çevre bileşenlerine bağlı olduğu gibi, kentte yaşayan nüfusun miktarı ve etkinliklerinin karşılıklı etkileşiminin de bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Karadağ ve Koçman, 2007). Bir başka deyişle yerleşmeler, doğal çevre, insan ve onun etkinlikleriyle gelişen bir üründür.

Michael Carr (1997), yerleşme dokularını etkileyen faktörleri dört grupta toplamıştır. Bunlar; doğal fiziksel çevrenin etkileri, mevcut insanın etkileri (popülasyon özellikleri, iş imkanlarının konumu, servisler, planlama politika ve kontrolü, vb), teknolojik imkanlar (nüfusun mobilizasyonu, ulaşım ağları, mekan üretim teknikleri vb) ve tarihtir (daha önceki yerleşimlerin çekici ve kısıtlayıcı etkileri, ulaşım güzergahları vb).

Yerleşmelerin biçimlenişinde yukarıda sözü edilen etkenlerden bazen bir kısmı, bazen hepsi etkili olabilmekte, bazı durumlarda ise yerleşimin kimliğini yansıtan tek bir unsur ön plana çıkabilmektedir. Tüm bu sözü edilen etkenler, yerleşmeleri, yerleşim alanının seçiminden başlayarak, kurulumu ve zaman içindeki gelişimi dahil olmak üzere etkilemeye devam etmektedir.

2.2.1.1 Fiziksel çevrenin etkisi

Yerleşmelerin oluşumunda etkili bir çok unsur vardır. Bunların içinde en önemlilerinden biri coğrafi konum ve yapıdır. Coğrafi anlamda yerleşme alanının seçiminde etkili unsurlardan bazıları, toprağın verimliliği, alanın iklim ve bitki örtüsü özellikleri, manzara noktaları, topoğrafik yapı ve belki de en önemlisi su ile ilişkisidir (Özdeş, 1972). Bu ilişkinin en kuvvetli kurulduğu alanda tabiatı itibarıyla adalardır.

Kostof'a (1991) göre yerleşimin biçimlenmesinde rol oynayan en önemli etkenlerden biri topoğrafyadır. Örneğin, kıyı yerleşimleri su çizgisini izleyen bir yapılanma gösterirken, topoğrafyanın fazla eğimli olduğu alanlarda yapay çevre teraslanma yoluyla gelişir. Topoğrafik yapının, eğimin, dağların vb. belirleyici unsur olabildiği

yerleşimlerde, su ögesi ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Su kenarında kurulan yerleşmelerde topoğrafik yapının sunduğu imkanlar dahilinde bir biçimlenme ortaya çıkarken, aynı zamanda su kenarında bulunma koşulunun ortaya koyduğu etkiler de ortaya çıkar, bazen bu etki yerleşimin gelişimini etkileyen esas unsur haline de gelebilir. Özdeş (1972) bu etkiyi tüm yerleşimin suya yönelme eğilimi ve suyun yatay yüzeyi ile bağ kurulması olarak açıklar. Su yüzeyi nehir, göl veya deniz olsun, yerleşimi kendisine doğru çeken bir odak oluşturur. Buna göre Şekil 2.1’de görülen Ponza Adası örneğinde olduğu gibi, su kenarında kurulan yerleşimler artık, merkezi ortada bulunan bir daire şeklinde değil, çoğunlukla merkezi su kenarında bulunan bir yarım daire şeklini alır (Özdeş, 1991). Su kenarı en değerli mekan haline gelirken, yerleşim dokusunu oluşturan yollar ve sokaklarda iç kesimleri kıyıya bağlayacak şekilde kurgu gösterir.

Şekil 2.1 : Tiren Denizi’nde bulunan İtalya’ya bağlı Ponza Adası yerleşimi (Url-3).

Fiziksel çevreyi oluşturan bileşenlerden iklim yerleşimin biçimlenmesinde önemli role sahiptir. Bir yerleşimin, sıcak veya soğuk iklim özellikleri gösteren bir yerde konumlanması, rüzgarın yönü, iklimin topoğrafik yapıya bağlı olarak gösterdiği özellikler önemli belirleyicilerdendir. Örneğin sıcak iklimde yer alan yerleşmelerde sokakların dar olması, iklimik açıdan fayda sağladığından tercih edilmektedir.

Genelleme yapmak her ne kadar zor olsa da, adaların fiziksel çevrelerine dair bazı karakteristiklerden bahsetmek mümkündür. Adaların topoğrafik yapı karakteristikleri, türlerine bağlıdır. Örneğin volkanik adaların, önceleri dik ve

etrafına göre daha yüksek alanlar olduğu, uzun zamana yayılan değişimler sonucunda, erozyon yoluyla inceltme eğilimi gösterdiği bilinmektedir, mercan adalarının ise topografik açıdan daha düz ve alçak olduğu söylenebilir. Bunun yanında kıta adaları, genellikle topografik ve jeolojik çevre koşulları açısından bağlı olduğu anakara ile benzerlik gösterirler (Palacios ve Whittaker, 2007). Adaların topografik yapısı ve yüksekliği, deniz seviyesindeki değişim, yağış alınması ve diğer iklimsel karakteristikler göz önüne alındığında önemli kabul edilebilir. Bunun yanında topoğrafyanın sınırlayıcı elemanları, yerleşimin gelişimi açısından da sınırlayıcı olma özelliği gösterir veya gösterebilir.

Öte yandan, küçük adalarda kurulmuş yerleşmelerin ve üzerinde yaşayan toplumların, katastrofik açıdan daha fazla risk altında olduğu söylenebilir (Diamon ve Keegan, 1987).

Adaların büyüklüğü, sahip olduğu yüzölçümü ve yüzey şekilleri, üzerlerinde bir veya birden fazla yerleşim alanı oluşmasına imkan verebilir. Bu yerleşimler kıyı yerleşimleri ve adaların iç kesimlerindeki yerleşimler olarak iki grupta toplanabilir (Deviren, 1996).

Yerleşmelerin oluşumunda ve yer seçiminde önem teşkil eden bir diğer unsur, ekonomik imkanlardır. Bunun başlıca belirleyicisi ticaret yolları üzerinde konumlanmadır. Yerleşmenin gelişimine önemli etkisi olan bu konu, adalar söz konusu olduğunda deniz yolları bağlamında dikkate alınır. Özellikle işlek deniz yolları üzerinde bulunan ada yerleşmeleri, ekonomik yolla daha fazla gelişme imkanı bulabilir, sosyal ve kültürel açıdan da daha az izole olma özelliği gösterirler.

Adalar sahip oldukları fiziksel çevre özellikleri ve psikolojik etkileri ile çoğu zaman rekreasyon ve dinlenme için özel avantajlar sunar. Bu sebeple turizm de, adaların ekonomik gelişiminde önemli bir etkindir (Coccossis, 1987).

Coğrafi ve ekonomik sebeplerin yanında, yerleşme alanlarının seçiminde eski dönemlerde etkili olan en önemli unsurlardan biri de savunmaya elverişli olmasıdır. Örneğin, suya yerleştirilmiş kazıklar üzerinde kurgulanmış yapay adalardan oluşan Venedik şehri, istiladan kaçarak kendilerini ve mal varlıklarını korumak isteyen halk tarafından güvenlik amaçlı olarak kurulmuştur.

Ada yerleşmelerinin gelişiminde önem kazanan konulardan biri de yönelimdir. Yerleşmenin geliştiği alanın yöneliminde bazı durumlarda iklim özellikleri, rüzgar ve

güneş yönelimi; açık ve kapalı mekan konforu, liman ve marina konumu ve korunumu gibi konular yüzünden önem kazanırken, bazen de anakara ile kurulan ilişki başlıca etken olabilmektedir. Burada ulaşım güzergahının da önemi büyüktür. Örneğin İstanbul Prens Adaları'nda yerleşim, kuzey yönünde olmasına karşın, kent ile sürekli ilişki halinde olduğundan İstanbul metropolüne dönük şekilde konumlanmıştır.

2.2.1.2 Sosyal çevrenin etkisi: ada yerleşimlerinde kültür

Yapay fiziksel çevrenin biçimlenmesinde en önemli faktörlerden biri, o yerleşimi oluşturan sosyal çevredir. Bunun içinde kültürel yapılanma, dini inançlar, yaşam tarzı, gelenekler belirleyici unsurlar olarak öne çıkar. Dönemin teknolojik imkanları da bu yaşam tarzına ve yapay çevrenin fiziksel biçimlenişine etki eden önemli bir bileşendir. Örneğin, Mardin'in oldukça eğimli topoğrafyaya yerleşmiş bir kent olması, eğime dik yerleşen sokakların merdivenle aşılmasını zorunlu kılmıştır. Kent içi ulaşım aracı olarak eşekler kullanılageldiğinden, sokakların genişliği ve eğime dik yerleşen sokakların merdivenleri bu eşeklerin geçebileceği boyutlarda şekillenmiştir.

Sosyal yapının, kültür ve onu oluşturan bileşenlerin yerleşim formuna etkisine en fazla örnek gösterilenler İslam kentleridir. Burada gelenek, değerler, aile yapısı ve yaşam tarzının yanısıra, din kuralları da yerleşim formunu etkileyen en önemli unsurlar olmuşlardır. Mahremiyet kavramının ön plana çıktığı İslam kentinde, göz hizasında açıklık bulunmayan yapı cepheleri, geçirgenliği ve kamusalılığı kısıtlayan, görsel koridor yaratmaktan kaçınılan çıkmaz sokaklar, sokakta yer almayan kadının açık mekanı olan avlular önemli karakteristiklerdendir (Kostof, 1991). Zaman içinde değişen kent kültürü ve yaşamı, kentsel dokuyu ve mekanı oluşturan bileşenlerinde değişmesinde etkilidir.

Kültürel araştırma alanı olarak adalar ve ada kültürü:

Adalar söz konusu olduğunda ise, adada ve adalı olmanın, bu kültürel yapılanma üzerinde bazı etkileri olduğundan söz edilebilir. Deniz tarafından, kıyı çizgisiyle çevrelenmiş olmaları; adalar için "dış dünya" ile ilişkisinde izole olmuşluk anlamına gelse de, kendi içinde bunun aksine bütünleştirici etki yaratmaktadır. Ayrılmışlık ve izole olma durumu; davranış, tutum, gelenek ve diğer sosyo-kültürel özelliklerin homojenliğini destekler, kimlik ve aidiyet hissini güçlendirir (Coccossis, 1987).

Adaların araştırmalar için birer laboratuvar gibi görölmesi fikri (1859) Charles Darwin tarafından, ekosistem özellikleri ile ilgili çalışmalarında başlatılmıştır. Daha sonra 1963 yılında Rapoport ve Vayda'nın yazdığı "Ada Kùltürleri" adlı makale ve 1973 yılında John Evans'ın Malta üzerine yaptığı araştırmasından sonra adalar, araştırmacılar tarafından bir çok disiplinin yanında, "kùltürel değişimin laboratuvarları" olarak da görölmeye başlanmıştır (Vogiatzakis, 2008; Barrowclough, 2010). Bu yaklaşım temelde, insanları izole olduğu kabul edilen bir yere koyup, davranışlarını ve eylemlerini izlemek fikrinden yola çıkmaktadır. Adalar bu dönemlerden itibaren sıklıkla, ekolojik ve kùltürel süreçler için laboratuvarlar olarak görölmeye başlanmıştır. Tanımlı sınırlara sahip olması adaların, araştırma yapmak için daha kolay bir ortam sağladığı fikrini doğurmuştur. Ancak adada kùltür, bazen, belki de çoğu zaman düşünöldüğü gibi tamamen dışarıdan izole durumda değildir. Anakara ile olan bağlantı, ilişkiler, alışveriş, gidiş-geliş yoğunluğu ve dolayısıyla anakaraya olan mesafe, çoğu zaman bu izolasyonun seviyesini belirler, bazen de tamamen yok eder.

Her ne kadar adaların ve ada kùltürünün analiz edilmesi, tanımlı sınırlarından dolayı daha kolay görünse de, bu konu aslında adaların izole olma derecesine bağlıdır. Çok az istisna örnek dışında, adalar ve ada toplumları gerçek yada tam anlamıyla izole değildirler. Diğer insanlar ve kùltürler ile ilişki içerisinde oldukları (Barrowclough, 2010).

Adalar; kaynakların kısıtlılığı, özellikle kùltürlerin ve dillerin yok olması ve küreselleşmenin yok edişleri bağlamında düşünölecek olursa; ulusal kimliğin ortaya çıkması ve kùltürel özgönlüğün oluşması için platform oluştururlar. Prototipik etnik- alanlar (ethno-scapes) olarak adalar, yerelliğin üretimine dair çalışmalar için öncölük etmişlerdir.

Vayda ve Rapoport (1963) ada ile anakara kùltürü arasındaki farkı şöyle belirtmişlerdir: adalara yerleşen insanlar, bir takım kùltürel özellikleri beraberinde getirir ve sonuçta anakaranın popölasyonundan farklılaşırlar.

Ada kùltürünün başlangıç aşaması; kolonizasyon ile yeni bir alana yerleşme ve orijininden farklı bir alana adapte olma süreci ile tanımlanabilir. Kolonizasyon yolu ile, kimlik bir yerden diğerine taşınır. Burada önemli konulardan biri, yerleşilen alanın boş bir alan mı olduğu, yoksa daha önceden yerleşilmiş bir alan mı olduğudur.

Boş bir alana yerleşildiğinde esas mücadele yeni bir çevreyi öğrenmek ve adapte olmak iken, daha önceden yerleşilmiş bir alan söz konusu olduğunda mevcut topluluk ve yeni gelenler arasındaki ilişki önem kazanır. Aynı kültürden gelip farklı adalara yerleşen insan topluluklarının kültürlerinde bir süre sonra farklılaşma olduğu da çeşitli çalışmalar ile tespit edilmiştir (Diamond ve Keegan, 1987).

Boyut olarak küçük ve kendisine yakın kara parçaları ile yakın ve sürekli ilişki içinde bulunan adaların, kendi kültürel kimliklerini oluşturması bazen mümkün olmayabilmektedir. Ancak her ne kadar eşsiz bir kültür ortaya koymasalar da, çoğu zaman ada olmanın fiziksel ve sosyal etkileri doğrultusunda birtakım farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır (Dawson, 2010).

Ada çalışmaları ile ilgili olarak Baldacchino (2006), ada çalışmalarının yalnızca o adaların kendilerine odaklanmaması gerektiğini, aynı zamanda, adalar arası ve anakara ile olan ilişkisinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır (Dawson, 2010).

Farklı takımada veya adalarda yaşayan “adalılar”, lokal ada kültürünün özelliklerini yansıtan bazı ortak duyuları paylaşırlar. Adalılık, fiziksel izolasyona eşlik eden tecrübelerden doğan metafiziksel bir duygudur. Adalılık, adalı olma, ada olma durumu çoğunlukla korkutucu ve genelde aşılması zor su bedeninin oluşturduğu sınırlar ile güçlenir. Bu sınırlanmışlık aynı zamanda komşulara yakınlık ve doğal dünyaya yakınlık hissettiren yer duygusunu ortaya çıkarır. Adalılık her ne kadar adalılar tarafından içselleştirilmiş bir duygu olsa da, ziyaretçilerinde kimi zaman bu duyguyu anlık olarak tanıması mümkündür. Dünyanın farklı birçok yerinden adalardaki adalılar, ada yaşamının izolasyonu ve sınırlanmışlığının empoze ettiği bir takım ortak karakteristikleri paylaşırlar. Eğer adalıların karakteristikleri, zaman ve mekan içinde yankılanıyorsa, belirli ada özellikleri, lokal kültürün üzerine çıkmakta, onu aşıp geçmektedir. Bunun sonucu olarak ortaya “adalılık” kavramı çıkmaktadır (Conkling, 2007).

George Putz, “Island Journal” için yazdığı makalesinde adalıların paylaştığı ortak karakteristiklere yer vermiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir, bağımsızlık, sadakat (ortak itina ve cömertlik), kuvvetli onur duygusu, işbirliği içinde rekabet, kanaatkarlık-tutumluluk (belkide sınırlı kaynaklardan doğan), dünyevi sağduyu, eksantrizme

tolerans vb. Putz (2004), ada, adalılık kültürü ve kırılganlığı ile ilgili şunları yazmıştır:

Yerleşim olan adalar, akvaryumlar gibidir. Kendi kendine bakım yeteneğine sahiptir. Ancak akvaryumlar gibi, işlevsel bileşenleri çeşitlilik eksikliği gösterir. Kıta toplumlarına kıyasla, ada toplumlarının değişimlere uyum sağlayabilmesi için, daha az eko-seçeneği veya stratejisi vardır. Adalılığın özellikleri, yalnızca adada doğmak ile ortaya çıkmayabilir. Sonrasında da kazanılabilir. Bu ada yaşamının insana empoze ettiği değerleri ve bakış açılarını kabullenme yolu ile gerçekleşir. (Putz, 2004)

Island Journal yazarlarından Cynthia Bourgeault (1990), “Thinking like an islander” adlı makalesinde şöyle anlatıyor:

Adada önemli olan birlikte çalışmak zorunda olan bir topluluğun varlığıdır. Ada yaşamı oldukça katı şekilde müşterektir. Tartıştığınız anlaşmazlığa düştüğünüz kişi, bir gün sizin hayatınızı kurtarabilir. Bu müşterek yaşam olgusu, yalnızca komşu olma durumundan değil, birine yardımı geri çevirmenin, tüm topluluğun güvenliğini tehdit etme riskinden kaynaklanır. Adada karar verme mekanizmasının işleyişi, bu toplumsal boyutunu yansıtır (birbirine bağlı karar verme). Rızaya dayalı olma durumu neredeyse görünmez, bir uzlaşma durumu söz konusudur. (Bourgeault, 1990).

Adalılık, zaman mefhumunu bulanıklaştıran yere olan kutsal bağlılık belirten, derin duygulardır. Adalılık aynı zamanda anakarada yaşayanlara nazaran, doğaya çok daha yakın bir hayat yaşama durumu anlamına gelir. Doğa olayları en basit iklim koşulları ve olayları dahi, günlük yaşamda ne yapıp yapmayacağınıza karar verir (Conkling, 2007). Bu durum özellikle de anakara ile sürekli ve mecburi ilişki halinde bulunan adalarda daha etkilidir. Örneğin, İstanbul Prens Adaları'nda yerleşik olarak ikamet edenlerin bir bölümü adalardaki imkanların kısıtlılığından dolayı iş, eğitim vb nedenlerle günlük olarak anakaraya geçip geri dönmektedirler. Ancak hava koşulları elvermediğinde, mesela lodos rüzgarı hakim olduğunda iptal edilen deniz ulaşım seferleri günlük yaşamı ciddi anlamda etkileyebilmektedir.

Yukarıda belirtilen tüm bu ayrımlar, ada kültürünü diğer yere bağlı kültürlerden neyin ayırdığını somutlaştırır.

2.2.2 Ada yerleşmelerini oluşturan birimler: ada mekanları

Ada, su ve kıyı tarafından tanımlanan bir birimdir. Kıyı mekanının ve dolayısıyla kıyıda yer alan mekanların ada yerleşimi için önemi, hatta bazı durumlarda var olup olmaması adanın büyüklüğüne bağlıdır. Adanın büyüklüğü dolayısı ile iç kesimlerinde kıyıdan bağımsız ve ayrı yerleşmeler oluşması durumunda, ada

mekanının ve adada olma duygusunun hissedilmesi mümkün olmayabilmektedir. Bu alanlarda ve mekanlarda ada özelliği ve kimliğinin varlığı sorgulanabilir. Bu sebeple, yerleşmeleri oluşturan birimler ve kentsel mekana dair geniş kapsamlı tanımlamalar tez çalışmasının giriş bölümünde verilmiştir. Bu kısımda adayı tanımlayan, ada kimliğini oluşturan özellikli mekan ve kentsel mekanlardan bahsedilecektir. Özellikle etrafı kıyı ile çevrelenmiş birimler olan adaların, bu özelliklerinden doğan kentsel bileşenlerine vurgu yapılacaktır.

2.2.2.1 Kıyı mekanı ve su ögesi

Yerleşme ve mekanda su ögesi algısı:

Kıyı mekanını oluşturan iki bileşenden biri olan su, canlıların yaşamsal sürekliliğini sağlayabilmeleri için gerekli en önemli bileşendir. Çeşitli kullanışlara kaynaklık eden su, yerleşmelerin gelişimi, insan yaşamı ve yaşam biçimi üzerinde de oldukça önemli etkiye sahiptir.

Su, insanlar üzerinde duyusal olarak, geçtiği yüzeyi temizleme özelliğinden dolayı arınma hissi uyandırmanın yanı sıra, hem görsel hem işitsel yolla psikolojik açıdan rahatlama, dinginlik gibi başka olumlu etkiler de sağlar. Su bir çok olumlu özelliğinin yanında, adalarda olduğu gibi insanın veya bulunduğu yerin çevresini sardığında, algısal anlamda bilinmeyen bazen tehlikeyi hissettirir ve aşılabilir bir ortam duygusu verir. Şeffaf ve duru olması kavranabilirliğini güçlendiren bir etkidir, ancak belirli bir formunun olmaması aksi etki yaratır. Su durgun olduğunda pürüzsüz yatay düzlemler ortaya koyar, ufuk çizgisine uzadığında sonsuzluk hissi verir, ufuk çizgisinde gökyüzü ile bütünleştiğinde ise algısal olarak mekansal bütünlük oluşturur. Bir başka önemli görsel özelliği ise, yansıtıcılığıdır. Bu özelliği sayesinde mekana derinlik ve sakinlik katarken, ışık oyunlarına da sahne olur (Aksulu, 2001).

Doğal çevrede yer alan su, göçebelikten yerleşik düzene geçen toplumlar için, yerleşecekleri yerin seçiminde çok önemli bir etken olmuştur. Bu sebeple ilk yerleşme alanları, deniz, göl, akarsu veya kaynak alanlarına yakın olarak konumlanmıştır. Su bir kaynak olmanın yanında, iletişim, ulaşım ve dolayısıyla ticaret açısından önem kazanmaya başlamış, yerleşim alanlarının bu bölgelerde yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Su aynı zamanda, buharlaşıp atmosfere karışarak nem oranını artırma yoluyla önemli iklimsel etkiler gösterir.

Üzerinde yer aldığı alanın fiziksel formu, bir çok örnekte yerleşmenin biçimlenişini etkiler, ancak su, yer aldığı alanlarda genellikle şehrin karakter ve formunu belirleyen en önemli unsurdur.

Kıyı tanımı:

Kıyı kelime olarak en genel sözlük anlamıyla, kenar, periferi, bir yerin veya yüzeyin bitiş yeri, bazen de ıssız, tenha yer anlamlarında kullanılabilir. Bir diğer tanımlama da, sınırlı iki alanı birbirinden ayıran yer şeklinde olabilmektedir. Ancak konumuz kapsamında, kıyı en basit tarifiyle, kara ile suyun birleştiği yer, karanın deniz boyunca uzanan bölümü olarak tanımlanabilir (TDK sözlüğü, 1974). Su ile karanın birleştiği çizgiyi ifade eden kıyı, deniz, göl ve akarsu gibi doğal su kütlelerini çevreleyen toprak şeridi olarak da tanımlanabilmektedir.

Morfoloji biliminde, kıyı kelimesi için, deniz ile karanın birleştiği noktalarda yer alan çeşitli şekillere göre farklı terimler kullanılmaktadır. Falez, plaj, tombolo, kordon bunlardan bazılarına örnektir. Kıyı her ne kadar deniz ile karayı sınırlayan bir mekan olarak, kesin bir algı yaratsa da, aslında gelgit seviyeleri ile, stabil olma durumu ortadan kalktığından, değişkenlik gösteren kararsız bir yapıya sahip olabilir. Örneğin, Avustralya'nın kuzeyinde, Fransa ve İngiltere kıyılarında ve daha bir çok yerde, 4 metreyi aşan seviye değişimleri görülmekte, bunun sonucu olarak, kıyı bölgesi belirli zamanlarda deniz altında kalıp sonra tekrar kara haline geçmektedir. Bu durumun gerçekleştiği yerler genellikle daha geniş kıyı kesimleridir (İnandık, 1957). Her ne kadar kıyı bölgesi, haritalarda, sabit şekilde deniz ile karanın sınırını belirten bir çizgi şeklinde ifade edilse de, kıyı çizgileri, gelgitler ile denizin ilerlemesi veya denizin çekilmesi sonucu veya tamamen yapay yolla dolgu alanlarının oluşturulması sonucu yer değiştirebilirler.

Kıyı bölgesi, kıta ile okyanus ve deniz çanakları arasında yer alan şelfin kara tarafındaki kenarıdır. Kıyının formu bu kenardan doğar. Bazı durumlarda bu kenarlar karaya geçişte dik şekilde sonlanır, bu durumda yüksek kıyılar veya falezler ortaya çıkar. Kara ile deniz sınırının en açık şekilde çizildiği alanların falezli kıyılar olduğu söylenebilir. Bazı durumlarda ise, bu kenarlar hafif bir eğimle yükselerek iç kesimlere doğru uzanır. Böyle kıyılarda, kıyı sınırını dalgaanın eriştiği nokta belirler (İnandık, 1957). Kıyı sınırını belirleyen en önemli etkenlerden biri denizin değişen davranışdır.

2.2.2.2 Kıyı yerleşmeleri, kıyı kullanımı ve kıyıda yer alan mekanlar

Kıyı; görsel ve algısal özelliklerinin yanında -yada ötesinde- önemli bir kaynaktır. Doğadaki herhangi bir nesnenin ekonomik kullanışı doğduğunda o nesne kaynak haline gelir, bazen de birden çok kullanım için kaynak olabilir. Bu kullanım zaman içinde toplumsal veya teknolojik değişimler ile farklılaşabilir, bazen de ortadan kalkabilir. Kıyı, kara ile denizin birleştiği/ayrıldığı bir arakesit olarak, önemli bir konuma ve yapıya sahiptir. Bu durum çeşitli sistemlerin farklılaşması yolu ile, bu alana ait faaliyetler, ürünler ve süreçler yaratmaktadır. Kıyının sahip olduğu bu zenginlik ve çeşitlilik, deniz ile kara yaşamının bir araya geldiği, kesiştiği bölgeler olmasından kaynaklanır. Kıyının jeomorfolojisi, kıyının farklı alanlarında, farklı kullanışlara olanak sağlar. Kıyının bir kaynak olarak kullanılışı temelde, deniz ile kara arasında geçiş şeridi olmasından doğar. Bu durum kıyıya, ulaşım anlamında önemli bir işlev yükler ve liman kullanımını ortaya çıkarır. Ayrıca liman kullanımı için ve atık maddelerin kolayca uzaklaştırılması için kullanılması, kıyıları sanayi işlevi içinde uygun yerler haline getirmiştir. Kıyı alanı, sağladığı su ürünleri ile de çeşitli kullanımlar için kaynaklık etmekte, bu kullanımların yerleşmesi için uygun bir alan niteliği kazanmaktadır. Ayrıca denizin karayı aşındırması ile oluşan plajların varlığına, denizin iklim üzerindeki olumlu etkisine ve görsel, duyuşsal özelliğine de bağlı olarak kıyılar, tüm diğer kullanımlara kaynaklık etmenin yanı sıra, dinlenme, rekreasyon ve dolayısı ile turizm kullanımları içinde en önemli kaynaklardan birini oluşturmaktadır (Tekeli, 1976; Gülöksüz, 1976).

Kıyının bir diğer özelliği, sınır ifade etmesidir. Kıyılar, şehir, bölge ve ülke mekanlarının kenarlarını teşkil eder. Bu sebeple “merkez” alanlar kadar önemlidir, hatta birçok ada yerleşiminde olduğu gibi bazen kendileri merkezdir. Her ne kadar sınır kavramı kısıtlılık hissini ortaya koysa da, aslında kıyılar “kapalılık” hissine zıt olarak “açıklık” hissi uyandırmaktadır.

Yerleşik düzene geçildiğinden beri, önemli ve çeşitli kullanımlara uygun bir kaynak olması sebebiyle su, yer seçiminde temel unsurlardan biri olmuştur. Suyun bu bağlamda önem kazandığı mekanlar kıyı yerleşmeleridir. Kıyıda yer alıyor olmaları veya adalarda olduğu gibi kıyı ile çevrelenmiş olmaları, bu alanları olumlu veya olumsuz birçok etkiye maruz bırakmıştır (Şengül, 1995). Kıyıda yer alıyor olmak çoğu yerleşme için gelişimlerine katkıda bulunan avantajlar sunuyor olsa da, kıyı ile

çevrelenmiş olmak (ada örneği) çoğu zaman ayrışmadan dolayı bu gelişimi kısıtlayan etkiler ortaya koyar.

Kıyıda yer alıyor olmanın mekana sağladığı en önemli görsel katkılardan biri manzara etkisidir. Bu etki kıyıya yaklaşıldığında denizin, silüetin üzerinde yükseldiği bir yüzey oluşturması sayesinde mekanın daha net algılanmasını sağlar. Eğer su yansıtıcı özellik taşıyor ise, bu kıyı silüetini farklı bir açıdan izleme olanağı sunar ve estetik değer sergiler. Karadan bakıldığında ise su, yine manzara etkisi vererek mekana değer katar.

Kıyı mekanı, kıyıda yer alan yerleşimler için, su ve karayı bir araya getiren faaliyetlerin merkezi konumundadır. Kıyı mekanı sahip olduğu değer ve sunduğu imkanlardan dolayı, yoğun faaliyet içeren bir alandır. Söz konusu yerleşmeler adalar olduğunda, kentsel ve toplumsal faaliyetlerin büyük çoğunluğunun kıyıda yer aldığını söylemek mümkündür.

Kıyı mekanı, her dönemde, deniz ile karaya yönelik faaliyetlerin bir arada olduğu özellikli ve avantajlı bir alan olarak, yerleşmelerin gelişmesinde başlıca rol oynamıştır. Kıyı mekanında yer alan kullanım şekilleri en genel haliyle beş farklı başlık altında toplanabilir. Bunlar; yerleşim, ulaşım, turizm, rekreasyon ve endüstri kullanımıdır.

Kıyının rekreasyon kullanımı çeşitli aktiviteler içerebilir. Bunlardan bazıları; piknik veya kamp aktiviteleri, spor aktiviteleri, doğa yürüyüşü, bisiklet turu vb., manzara seyri ve dinlenme aktivitesi, suya bağlı aktiviteler; yüzme, güneşlenme, balıkçılık, su sporları vb. şeklinde sıralanabilir.

Kıyıda yer alan kentsel mekan, yerleşmenin iç kesimlerinde yer alan kentsel mekana göre önemli farklılıklar gösterir. Bunlardan biri, mekanın en az bir tarafının suya dönük olmasından dolayı, açıklık, ferahlık hissi vermesidir. Su aynı zamanda görsel ve duysal olarak rahatlatıcı etkiye sahip olduğundan, mekanın kullanımı da bir çok kıyı kentsel mekanında suya yönelik kurgulanır. Sahil restaurantları, kıyı bandı boyunca yerleşen dinlenme donatıları vb. bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Yukarıda tanımlanan kullanımlar ve bu kullanımlardan doğan mekanlardan “iskele meydanı mekanı” ada yerleşmelerinde kazandığı önem dikkate alınarak daha detaylı şekilde ele alınacaktır.

İskele meydanı:

Rob Krier (1979) ‘Urban Space’ adlı kitabında kentsel mekanı oluşturan iki temel unsur olduğundan bahseder. Bunlar meydanlar ve cadde/sokaklardır. Adalar söz konusu olduğunda yerleşmenin etrafında gelişmeye başladığı iskelenin, hemen önünde konumlanan iskele meydanları, ada kentsel mekanının belki de en önemli bileşenini oluşturur.

Kıyı alanının çeşitli özelliklerinden doğan kullanışları arasında en önemlilerinden biri ulaşımıdır. İskele ve meydanı ise bu kullanımın ortaya koyduğu önemli bir yapay fiziksel oluşumdur. Herhangi bir kıyı mekanında yer alan iskele ve meydanının, farklı ulaşım alternatiflerine rağmen ve onlara ek olarak, birtakım avantajlarından dolayı var olduğunu söyleyebiliriz. Ancak söz konusu adalar ve ada yerleşmeleri olduğunda, bu mekan (iskele ve meydanı) tercih veya alternatif olmanın dışında, o alana erişmek için tek seçenek olduğundan daha özel bir durum ortaya koyar.

Özellikle ada yerleşmelerinde iskele meydanı, belirli anlarda iskele kullanımından dolayı büyük bir yoğunluk gösterdiğinden, zamana göre farklı karakteristik özellikler sergiler. Vapur seferlerinin başladığı ve bittiği nokta olduğundan bu anlarda aktivite yoğunluğu gözlemlenir. İskele meydanları aynı zamanda, yoğun kullanım gösteren kıyı şeridinin de en önemli odak noktalarından biri, ulaşım odaklı bir toplanma ve dağılma mekanıdır. Ada yerleşmelerinde iskele meydanları dışarıdan gelen için adaya, adadan giden kişi için dış dünyaya açılan kapı görevini görür.

Biçimsel olarak, yatayda deniz ile, düşeyde ise kendisini çevreleyen yapı unsurları ve yapay çevre elemanları ile sınırlanan iskele meydanları yollar ile çevrelenir. Diğer meydanlardan en önemli farkı doğal bir sınıra sahip olmasıdır. Bu doğal sınır yani su elemanı iskele meydanına görsel ve estetik bir değer de katar. Bunun yanında çoğunlukla iskele üzerinde yer alan iskele binası, meydanı çevreleyen yapılardan biri olmanın yanı sıra, meydan kullanıcısı açısından kıyının görsel sürekliliğini bölen bir unsur olarak da değerlendirilebilir (Erel, 2007; Balta, 1986).

Adaya varılan ilk nokta ve adada bulunan son nokta olması iskele meydanına hem duyuşsal hem işlevsel olarak farklı özellikler ekler. İskele meydanlarını çevreleyen yapılar çoğu zaman ulaşım dışında da çeşitli işlevler içerir. Bu işlevler adanın giriş ve çıkış mekanı olması ile ilişkili olarak da şekillenebilir. Temel gereksinimlere yanıt verecek çeşitli fizyolojik işlevlerin yanında, toplanma ve etkinlik işlevleri de yüklenerek sosyal ilişkilerin de yoğunlaştığı alanlar haline gelirler. Birçok ada

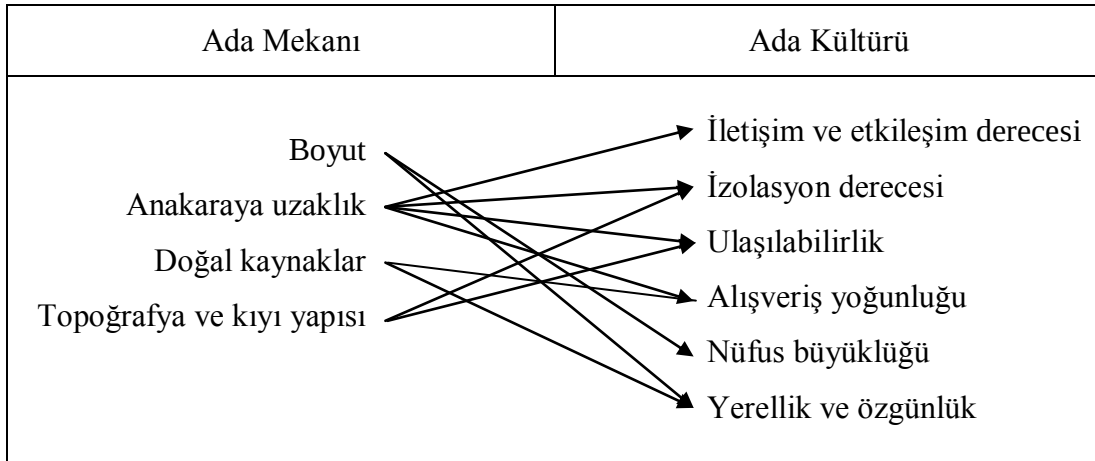
örneğinde olduğu gibi, eğer yerleşim turistik bir merkez haline gelmişse, bu mekan turizme yönelik ticaretin de yoğunlaştığı bir yer haline gelebilir.

2.3 Bölüm Sonucu

Bu bölümde, ‘ada’ kavramının, anlamsal, algısal ve mekansal tanımlamaları yapılmış, adaların genel karakteristikleri ve kategorilerinden bahsedilmiştir. Sonrasında ada yerleşmelerini biçimlendiren adaya özgü sosyal ve fiziksel (mekansal) özellikler araştırılmıştır. Yerleşme alanı olarak ada mekanının sergilediği sosyal ve fiziksel niteliklerin, anakaradan farkı ortaya konulmaya çalışılmış, kültür, ekonomi, doğal çevre ve kaynakların ada mekanında farklılaşan nitelikleri ve bunun yerleşime etkisi araştırılmıştır. Son olarak ise, yerleşimde ada olma durumunun ortaya koyduğu özel mekansal bileşenlere değinilmiştir.

Buna göre adanın mekan özellikleri veya mekanın ada olması ile ilgili temel kriterlerden bazılarını boyut, ölçek, kıyı yapısı, topoğrafya özellikleri, doğal kaynaklar, anakaraya uzaklık şeklinde sıralamak mümkündür. Ada mekanında veya mekanda ada kültüründen bahsedebilmek için gerekli kriterler arasında ise en önemlilerinden bazıları, ankara ile iletişim ve etkileşim yoğunluğu, ulaşım imkanları, izolasyon derecesi, alışveriş yoğunluğu, nüfus büyüklüğü şeklinde sıralanabilmektedir. Gerçek anlamda yalıtılmış bir ada kültüründen bahsedebilmek için çoğu zaman o adanın izole olma derecesini tanımlamak gerekmektedir. Bu mekansal ve kültürel kriterlerin birbirleri ile ilişkisi Çizelge 2.2.’de gösterilmiştir.

Çizelge 2.2 : Ada mekanı ve kültürel özelliklerini tanımlayan bazı temel kriterler ve aralarındaki ilişki.

Ada mekanı bu anlamda elverişli koşullar sağladığında ise, kimlik, aidiyet ve adalı olma hissinin güçlendiği, bütünleşmiş, yerellik ve özgünlük durumunu ortaya çıkaran bir kültürel ortam oluşabilmektedir. Bu durumda sosyal yapıda, bağımsızlık, yere bağlılık, kanaatkarlık, ortak-müşterek yaşam biçimi gibi özellikler ada kültürünü oluşturan bazı unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Araştırmanın bu bölümü ortaya koymuştur ki, adalar doğal çevre, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel çevre ve tüm bunların etkileşiminden doğan yapay mekansal çevre özellikleri açısından, anakaradan farklılaşmaktadırlar. Bu anlamda, bakış açısına ve ele alınan kritere göre hem bazı avantaj, hem de dezavantajlara sahip olduğu söylenebilecek ada yerleşmelerinin incelenmesinde, tüm bu kriterleri ele alan çok boyutlu bir yaklaşım geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

3. ÖRNEK ADA YERLEŞMELERİNİN İNCELENMESİ

“Adalar ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğu, küçük adalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunun sebebi coğrafi izolasyonları tarafından, sosyal ve kültürel anlamda yalıtılmış olarak kabul edilmeleridir” (Barrowclough, 2010, Shima).

Dünya üzerinde binlerce ada bulunmaktadır. Bu adalar çeşitli şekillerde oluşmuş olmanın yanı sıra, boyutları, konumları, anakarayla kurduğu ilişkileri, kendilerine ve kaynaklara ulaşılabilirlikleri, ekonomik, sosyal, fiziksel özellikleri, gelişmişlik dereceleri ve daha bir çok niteliği ile oldukça geniş çeşitlilik ortaya koymaktadırlar.

Eric Clark, etrafı su ile çevrili her kara parçasının ada olmadığını belirtir. "Ada" olmaları için üç temel değişken tanımlamıştır. Buna göre ana belirleyiciler, boyut, kıta anakarasına olan mesafe ve diğer yerler ile olan iletişim, etkileşim ve alışveriş yoğunluğudur. Bu unsurların, ada yerleşimlerinin gelişimine etki eden önemli kriterlerden bazıları olduğu söylenebilir.

Bu çalışma kapsamında örnek alan olarak incelenecek adalar, detaylı inceleme alanı olarak seçilen İstanbul Prens Adaları ile ortak bazı kriterler belirlenerek tercih edilmiştir. Bu sebeple çalışmada incelenen örnek alanlar, boyut, anakaraya olan mesafe ve etkileşim, yapılaşma ve nüfus yoğunluğu, benzer coğrafyada bulunma gibi bazı özellikler açısından benzer özellikler gösteren alanlar içinden seçilmiştir.

Her örnek, tarihi, bulunduğu koşullar, sergilediği nitelikler ve çevresel etkenler dahilinde kendine özgü bir gelişim süreci geçirdiğinden, örnekler incelenirken, yerleşimin oluşumunda öne çıkan faktörler göz önüne alınarak farklı noktalara vurgu yapılmıştır.

Araştırmada faydalanılan kaynaklar, eski ve güncel haritalar, geçmişten günümüze gezginlerin adalar ile ilgili yazıları, çeşitli makaleler, eski ve yeni fotoğraflar ve uydu ve hava görüntüleridir.

3.1 Capri Adası, Napoli Körfezi, İtalya

“Napoli’nin Capri’si ve Ischia’sı varsa, Konstantinopolis’in de Prens Adaları var... Doğanın ihtişamı kadar, Tiberius’un suçları da Capri’nin ünlenmesinde etkilidir...”
Gustave Schlumberger, 1925

Capri Adası, Şekil 3.1’deki haritada görüldüğü gibi İtalya Napoli körfezinde, Sorrentine Yarımadası’nın hemen ucunda bulunur ve körfezin giriş noktasını teşkil eder. Ada, Sorrentine Yarımadası’ndan 5 km uzaklıktadır ve yakınlığı ve yükseltili topoğrafik yapısı sayesinde kıyıdan rahatlıkla algılanabilmektedir. Adaya ulaşım, Napoli, Sorrentine, Amalfi ve Positano’dan 20 ile 80 dakika arasında süren deniz yolculuğuyla sağlanmaktadır. Napoli ile aşağı yukarı aynı boylamda bulunan ada, iki yönlü bir kaya biçiminde, Napoli körfezinin girişinde yükselir. Yüzölçümü yaklaşık olarak 10 km²’dir. Adada tarım yapılabilecek çok büyük alanlar olmadığı gibi, mineral kaynağı da oldukça kıttır, suyu oldukça azdır.

Adanın genel jeolojik yapısı kalkerli taştır. Bunlar tabakalar halinde değil, kompakt bir blok halinde uzanır. Yapısı itibariyle kuzeydoğuya bakan küçük plajın karşısında demirlenecek noktalar sunar. Birçok kaya, adayı su altı ve üzerinden çevrelemiş olsa da, gemiler kısa bir mesafe bırakarak adanın etrafını güvenle gezebilmektedirler (De Ferrari, 1826).

Napoli Körfezi’nin güney girişini tutan ada, böylelikle, güney Tiren denizinde, İtalya yarımadasının merkezine ve kuzeyine yönelişte doğal bir kapı görevi görmektedir. Tarih öncesi devirlerde bazı dönemlerde nüfusunun yoğun olduğu bilinen ada, coğrafi konumunun sağladığı imkan sayesinde antik dönemlerde deniz rotalarının önemli bir kavşağı olmuş, özellikle obsidiyen ve metal ticaretinin yoğun olduğu Neolitik ve Bronz çağlarda daha da önem kazanmıştır (Giardino, 2005).

İlk çağlardan beri iki ayrı noktada yerleşim bulunan adanın merkezi ve nüfusun yoğun olduğu yer, bir liman şehri olan Capri’dir. Burası adanın alçak tarafına kurulmuştur. Diğer kasaba ise, adanın batı tepesinin düzlük olan zirvesinde konumlanan Anacapri’dir. Adanın ve bu kasabanın iki limanı vardır. Bunlar birbirini tam karşı tarafında kuzey (Marina Grande) ve güney (Marina Piccola) kıyılarında bulunur. Marina Grande adanın ana limanıdır. Capri yerleşimi ise adanın doğusuna doğru, meyilli bir kaya üzerinde, limanın biraz üstünde kurulmuştur.

Adanın limanları kıyılar açısından ulaşılabilir yegane noktalarıdır. Bu alanlar haricinde adanın kıyıları Şekil 3.2, Şekil 3.3, Şekil 3.4 ve Şekil 3.6’da görüldüğü gibi oldukça dik, sarp uçurumlardan oluşmaktadır. Bu durum güvenlik ve kontrol ihtiyacının yanında, yerleşimin neden iç kesimlerde ve yüksek tepelerdeki düzlüklerde kurulduğunu açıklar niteliktedir. Yerleşimlerin konumu Şekil 3.5’deki haritada görülmektedir.

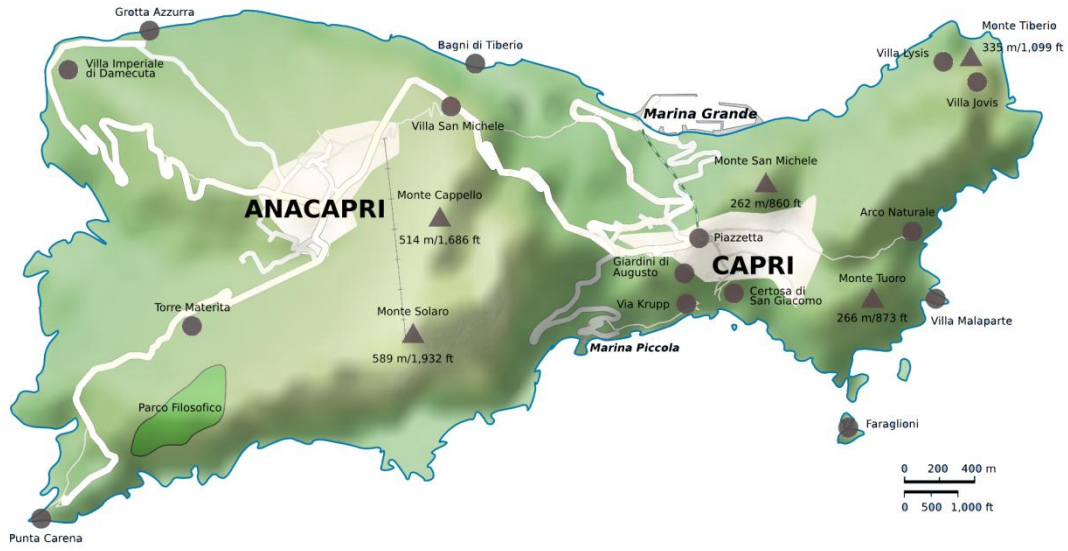
Şekil 3.1 : Capri Adası’nın konumu (Url-4).

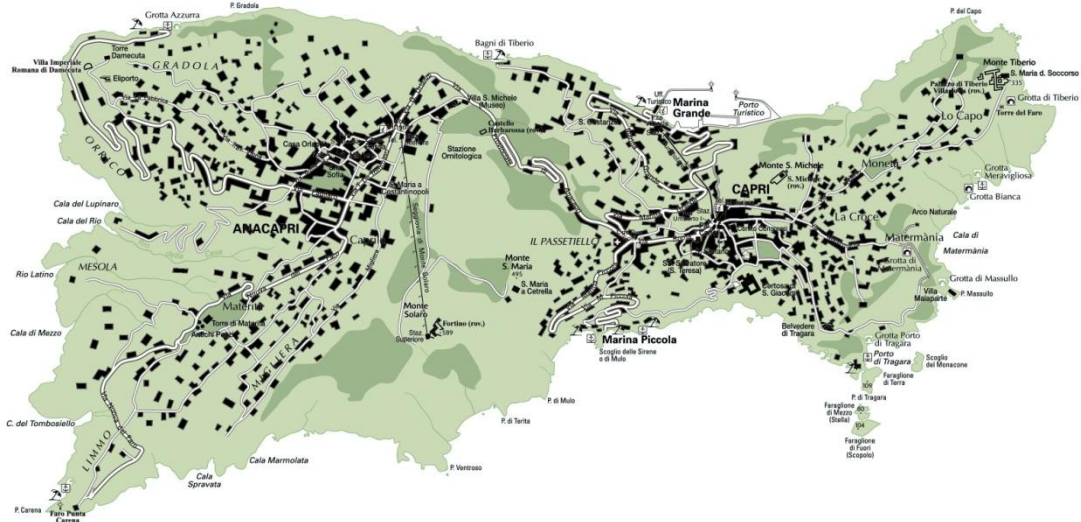
Şekil 3.2 : Capri Adası’nın deniz tarafından silüeti (Url-5).

Şekil 3.3 : Capri Adası topoğrafyası (Url-6).

Şekil 3.4 : Capri Adası topoğrafya üzerinde yerleşim alanları (Url-4).

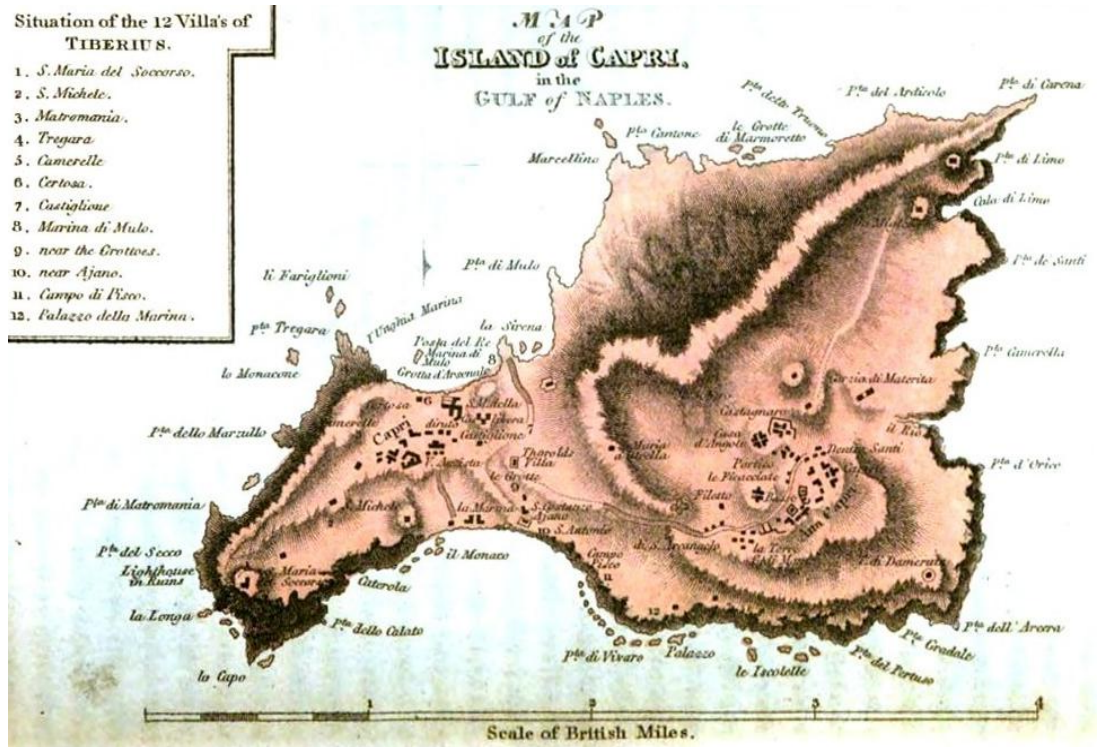
Şekil 3.5 : Capri Adası detaylı yerleşim haritası (Url-7).

Şekil 3.6 : Capri Adası (Url-4).

Adanın ilk sakinlerinin bir Yunan kolonisi olduğu sanılmaktadır. Uzun süre sonra bu koloni, Napolililer tarafından adadan sürülmüştür ancak, Roma İmparatoru Augustus, M.Ö. 29 yılında buraya gelmiş, adayı çok beğenmiş ve Napolililere karşılığında yakınındaki Ischia Adası'ndan toprak vererek adayı satın almıştır. Ancak ada asıl parlak dönemini, Augustus'un varisi Tiberius, M.S. 26 yılında Capri Adası'na gelip, buraya yerleşince yaşamaya başlamıştır. Tiberius adada, 12 büyük tanrı için 12 adet villa ve saray inşa ettirmiştir. Bu yapıların konumları Şekil 3.7'de gösterilmiştir. Tiberius, müstahkem tepelerde konumlandığı bu evlerinden, imparatorluğuna 10 yıl boyunca hükmetmiştir. Capri Adası bu dönemden sonra, Tiberius'un davetiyle adaya gelen aile üyeleri ve aristokratlar tarafından bir süre daha tatil yeri olarak kullanılmaya devam etmiş ancak ölümünden sonra zamanla Tiberius'un sayesinde kazandığı ünü kaybetmiştir (Giardino, 2005).

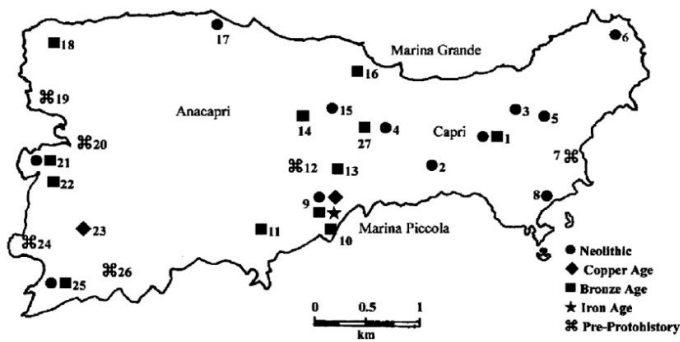
Augustus ve Tiberius'un adadaki varlığı, Capri Adası'nda mimari ve kentsel alanların gelişimini önemli derecede etkilemiştir. Romalıların gelişmiş inşaat teknikleri sayesinde burada bir liman inşa edilmiştir. Bunun yanında ileri teknoloji drenaj ve su depolama sistemleri, çiftlikler, konutlar inşa edilmiştir.

Şekil 3.7 : Tiberius tarafından Capri Adası'na yaptırılan 12 Villa'yı gösteren harita. Harita güney yönünde çizilmiştir. O dönemde, adada bugün olduğu gibi ve aynı noktalarda iki yerleşim olduğu görülmektedir (Url-8).

Batı Roma İmparatorluğu'nun sona ermesinin ardından Capri Adası, tekrar Napoli'nin hakimiyetine girmiştir. Bu tarihten sonra birçok korsan saldırılarına ve yağmalarına maruz kalmıştır.

Tüm adada, ada sakinlerinin tüketebileceğinden fazla miktarda şarap üretilmektedir. Bunun büyük kısmı Napoli'ye ihraç edilmektedir. Bunun dışında adada, bol miktarda yağ ve buğday da üretilir. Adada eski zamanlarda çok fazla keçi bulunmaktayken, tarımın çok geniş alanlara yayılması sonucu gitgide sayıları azalmıştır (De Ferrari, 1826). Günümüzde, adanın gelişimi, ağırlıklı olarak turizm endüstrisinden sağlanmaktadır. Bu sebeple yoğun bir yapılaşma süreci geçirmiştir ancak buna rağmen bir çok tarihi ve arkeolojik kalıntı bulunmaktadır. Konumları Şekil 3.8'de görülen bu arkeolojik kalıntılar, adada hangi dönemlerde nasıl bir yaşam olduğuna dair kanıtlar ortaya koymaktadır. Örneğin, Orta Bronz Çağ'a ait yerleşim alanlarının konumu, o dönemde adalıların denizcilik aktiviteleriyle, deniz ticareti, balıkçılık ve korsanlıkla ilgili olduklarını göstermektedir. Bronz Çağı'na ait bazı yerleşim alanları ise, kıyı boyunca yüksek kesimlerde kurulmuştur ki bu da denizin kontrolü ve güvenlik ihtiyacından doğmuştur. Bunun zıttı olarak, Capri'nin ana limanı Marina Grande'de bulunan San Costanzo alanı, denizden sadece 100 metre ileride konumlanmıştır. Bunun sebebi de büyük ihtimalle, yükleme alanı olan limanın önemi ile ilgilidir. Torina ve Anginola gibi Anacapri'nin batı platosu ile adanın doğu tarafı arasındaki geçişte konumlanan alanlar, ada yerleşimleri arasında iç iletişimin ana hattı olarak kullanılmıştır (Giardino, 2005).

Şekil 3.8 : Adada tarih öncesi çağlardaki yerleşim alanlarını gösteren harita: 1. Capri-Hotel Quisisana; 2. Petrara; 3. Grotta di S. Michele; 4. Le Parate; 5. Mongiardino; 6. Sopra Tiberio; 7. Grotta di Matermania; 8. Tragara; 9. Grotta delle Felci; 10. Riparo Kromberger; 11. Cave under Monte Solaro; 12. S. Maria a Cetrella; 13. La Torina; 14. L'Anginola; 15. Calcara; 16. Marina Grande-S. Costanzo; 17. Hotel Cesare Augusto; 18. Damecuta; 19. Punta Capocchia; 20. Rio; 21. Campetiello; 22. Mesola; 23. Grotta del Psico; 24. Pino; 25. Il Limmo (Giardino, 2005).

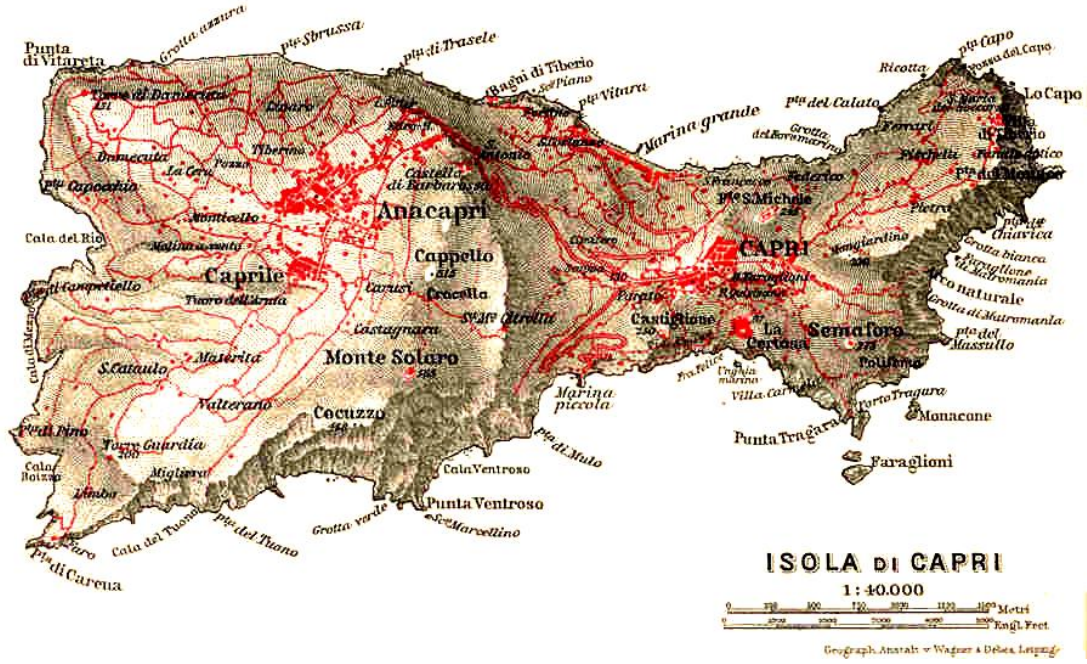
1846 yılında adayı gezen Robert Sears, adada iki veya üçyüz adet birbirine yakın konumlanmış ev grubu olduğundan bahsetmektedir. Bunun yanında birkaç adet kilise ve ortada kapalı bir meydan bulunduğunu, kasabanın, üzüm bağları ve meyve bahçeleri, küçük zeytinlikler ile çevrelendiğini belirtmiştir. Adada bulunan diğer kasaba olan Anacapri'yi ise, daha yukarıda, batı yükseltisinin dar bir çıkıntısı üzerinde konumlanan ve Capri'den yaklaşık 530 basamaklı bir merdiven ile ulaşılabilen bir yerleşim olarak tanımlamıştır. Şekil 3.9 ve Şekil 3.10 adanın 19. yüzyıl ortalarındaki görünümünü anlatmaktadır. O dönemde, Capri'de balıkçılar, denizciler ve tüccarlar yaşamaktayken, Anacapri'de ise daha mütevazı bir hayat süren köylülerin ikamet ettiğini yazmıştır (Sears, 1846).

Şekil 3.9 : Capri Adası'na ait bir gravür (Sears, 1846).

Şekil 3.10 : 1850 yılında Capri Adası'nı gösteren resim (Url-9).

Şekil 3.11 : 1900'lerin başında Capri Adası'nı gösteren harita (Url-10).

Şekil 3.11 ve Şekil 3.12'de görüldüğü gibi, yerleşimin iki merkezi olan Capri ve Anacapri'de merkezde yoğun bir doku ve adanın ana limanı Marina Grande'de (kuzey) kıyı boyunca gelişmiş bir yerleşim görünmektedir.

Şekil 3.12 : 1900'lerin başında Capri Adası (Url-11).

Capri adası, Roma İmparatorluğu döneminden beri, bir tatil ve sayfiye yeri olarak kullanılmaktadır. Adanın o dönemlerden beri iki adet yerleşim alanı bulunmaktadır. 19. yüzyıl'a kadar resimler ve haritalardan da görülebildiği gibi, yerleşim bu alanlarda daha kompakt bir karakterdeyken, özellikle turizmin gelişmesi sonucu 1950'li yıllar ve sonrasında yapılaşma artmış, kentsel yayılma gerçekleşmiştir. Ada olmasına rağmen, yerleşimin kıyıya uzanabildiği tek nokta günümüzde hala Şekil 3.13'de görülen Capri kasabasının kuzey kıyılarıdır.

Şekil 3.13 : Capri Adası ana yerleşiminin kıyıdan görünümü (Url-12).

3.2 Lipari (Aeolian) Adaları, Sicilya

Lipari (Aeolian) Adaları, Sicilya'nın kuzeydoğu kıyılarından açıkta, Tiren Denizi'nde konumlanmış ve yedi adadan oluşan bir takımadadır. Adaların isimleri, Lipari, Vulcano, Salina, Stromboli, Filicudi, Alicudi, Panarea'dır ve birbirlerine göre konumları Şekil 3.14'de görüldüğü gibidir. Yüzölçümleri en küçüğü olan Panarea'da 3,4 km²'den en büyüğü olan Lipari'de 36 km²'ye kadar değişir. Adalar, Sicilya sahilinden ortalama 30 km mesafede konumlanır ve 200 metre derinliğinde bir su kanalı ile Sicilya'dan ayrılırlar. Volkanik oluşumlu oldukları için anakara veya Sicilya ile hiç temas etmemişlerdir. Takımada, volkanik arazi oluşumları itibarıyla volkanoloji çalışmaları için 18. yüzyıl'dan beri alan sağladığından, Unesco Dünya Mirası listesinde yer almaktadır.

İlk olarak Milattan 4000 yıl öncesinde yerleşilmiş olan adalar, aktif olandan sönmüş olana kadar çeşitli derecelere sahip volkanik oluşumlardır. Adalar içinde volkanik aktivitenin en yoğun olduğu, Stromboli ve Vulcano adalarıdır. Dünya'nın birçok yerinde bulunan adalarda olduğu gibi, Lipari Adaları'nda da yerleşim belirli zamanlarda büyüüp küçülmüştür. Ancak içlerinde Lipari Adası tarih öncesi devirlerden beri devamlı olarak yerleşilmiş durumda olan tek adadır. Diğer adalarda yerleşim çeşitli zamanlarda kesintiye uğramış, terk edilmiştir. Tüm adaların aynı anda

yerleşilmiş olduğu tek dönem ise Erken Bronz Çağı'dır, ancak Vulcano, aktif yanardağı sebebiyle bu durumun istisnası olmuştur (Dawson, 2010).

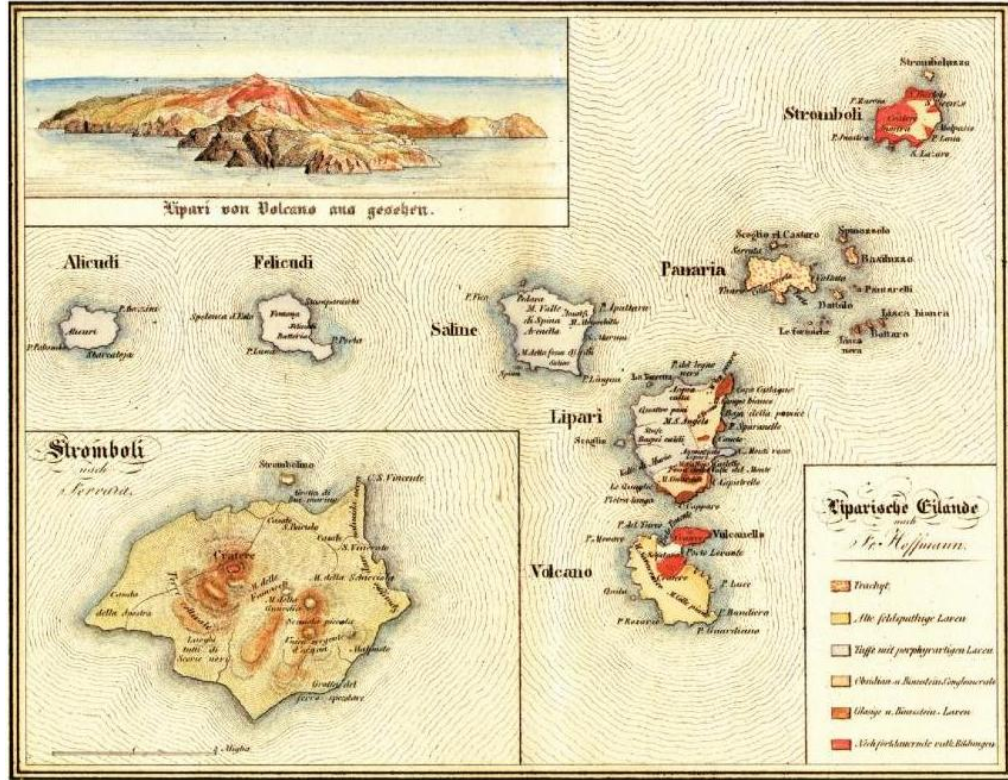
Evans (1977) Sicilya kıyılarından görülebilecek mesafede konumlanmış Lipari Adaları'nın kendi özgün kültürel kimliklerini oluşturmak için fazla küçük olduklarını ve obsidiyen ticareti dolayısıyla yakın komşuları ile fazla bağlantısı olduğunu belirtmiştir. Helen Dawson ise, Lipari (Aeolian) Adaları'nın sahip olduğu bu fiziksel özellikleri ile belki de risk faktörlerinden dolayı çeşitli zamanlarda terkedilip tekrar yerleşilen bir takımada olduğunu, bu sebeple örneğin Malta adasındaki kadar, özgün bir kültür geliştiremediğini belirtmektedir (Dawson, 2010).

Lipari Adaları, volkanik aktivitelerine rağmen yaklaşık 4000 yıldır yaşam alanı olmuştur. 34 km² yüzölçümüne sahip olan Lipari, içlerinde en büyük ve en gelişmiş olan adadır. Stromboli (13 km²) en uzak adadır ve volkanik açıdan aktiftir. Vulcano (21 km²) Sicilya anakarasına en yakın olan adadır ve volkanik açıdan potansiyeli vardır. Takımadada iklim ılımandır ve hava koşulları oldukça sağlıklıdır. Ancak su kıtlığı vardır. Toprak nemi hızla çeken bir yapıdadır. Bu sebeple geçmişte, adanın sakinleri burada yağmur suyunu rezerve edip serin tutacak sarnıçlar inşa etmek zorunda kalmışlardır. Günümüzde ise doğal yeraltı su kaynakları yeterli olmadığı için, taze su Sicilya'dan gemilerle sağlanmaktadır. Adalar topoğrafik olarak oldukça engebeli bir yapıya sahiptir, derin mağaralar, sarp kayalıklar bulunur. Buna rağmen adaların bir çoğunda turistik açıdan ilgi çeken birçok pilaj bulunmaktadır.

Arazinin sağladığı bitki örtüsü, bazı yerlerde tarım için elverişli olmasına karşın, hayvanlar açısından çok elverişli değildir. Burada üzüm, incir, mısır, pamuk, zeytin ve çeşitli bakliyatlar bol yetişmekte, büyük miktarda şarap ve üzüm ihraç edilmektedir. Adada üretilen diğer ürünlerin de ticareti yapılmaktadır (Smyth, 1826).

Ufak ölçekli bir çok Akdeniz Adası'nda olduğu gibi, Lipari Adaları'nın ekonomisi de zaman içinde bir değişim süreci geçirmiştir. İnsanın toprak ve su ile kurduğu üretken ilişkisinin zamanla çözülmeye başlaması ve sürekli artan tüketim, üçüncü bir geçim kaynağı olarak turizmin doğmasına sebep olmuştur. (Buffoni, 1987).

Symth (1826) yılında yayınlanan kitabında ada halkının geneli maddi açıdan fakir olmakla beraber, çok ufak bir kesimin oldukça varlıklı olduğundan bahsetmiştir. Bugün ekonomi, tarım, balıkçılık, turizm ve sünger taş ocaklarından sağlanmaktadır. Turizm, en azından Sicilya'dan adalara 19. yüzyıldan beri aktiftir (Ward, 1974).

Şekil 3.14 : Lipari Adaları'na ait eski bir harita (Kozák ve Čermák, 2010).

Adalara deniz yolu ile Messina, Napoli ve Milazzo'dan ulaşılmaktadır. Adaların içerisinde en önemlisi, nüfusun en yoğun olduğu, en büyük ve en gelişmiş ada olan Lipari'dir. Bu ada Sicilya sahilinden 24 mil mesafede konumlanmıştır. Hükümetin ve idari yapılanmanın olduğu adadır ve tüm yönleri ile takımadadaki diğer adalar arasında en önemlisidir. Lipari Adası'nın topoğrafyası, Şekil 3.16'da görüldüğü gibi çeşitli form ve şekillerde volkanik tepelerden oluşmaktadır. Topoğrafyanın en karakteristik unsurları, St. Angelo ve Della Guardia adındaki iki dağdır (Smyth, 1826). Lipari'de arazinin bazı sınırlı alanlarda düzlükler oluşturması, kıyıdaki ana yerleşim olan Lipari'nin dışında, Şekil 17'de görülen Canneto, Acquacalda, Quattropiani ve Pianoconte adlarında birkaç yerleşimin gelişmesine olanak tanımıştır. Adanın, geçmiş çağlarda yaşanan volkanik patlamaların sonucu olarak oluşmuş süngertaşı ocakları yani jeolojik orijini, tarihi boyunca ekonomik ve sosyal açıdan çevresi ile etkileşim içine girmesi açısından oldukça önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Auson'un oğlu Liparus, ilk çağlarda İtalya'dan geçerek grubuyla, buradaki en büyük ada olan Lipari'ye yerleşmiş ve adaya bugün hala onun adıyla anılan şehri kurmuşlardır. Lipari adındaki bu yerleşim adanın güneydoğusunda bulunan güvenli

ve küçük bir koyda konumlanmıştır. Zaman ilerledikçe ve deniz araçları geliştikçe takımadanın diğer adalarına da giderek, tarım yapmak mümkün olmuştur. Bu dönemlerden sonra, Lipari mineral hamamları, alüminyum ve sülfür kaynakları, meyveleri ve balıkları sayesinde daha da varlıklı hale gelmiştir (Smyth, 1826).

Bu adadaki arkeolojik kalıntılar Neolitik zamanda obsidiyen ticareti yapıldığına kanıt niteliğindedir. Bunun yanında akdeniz iklimi özelliklerini gösteren adanın toprak yapısı tarıma uygun olduğundan ilk yerleşildiğinden beri, çeşitli ürünler üretilir. Birçok alan üzüm bağı ve zeytinlikler olmak üzere insan eliyle değiştirilmiş bir arazi şeklindedir. Adanın Bronz çağa tarihlenen bir akropolü vardır. Neolitik çağda, ardından Yunanlılar ve Romalılar döneminde yerleşimin bu akropolün duvarları içinde olduğu bilinmektedir. Adaya yaklaşırken kıyı silüetinin en dominant unsurunu oluşturan akropol, kıyıda bulunan doğal oluşumlu lav kayalarının üzerinde yükselmektedir. Şekil 3.15’de görülen akropol, obsidiyen ve süngertaşı ticaretinin merkezlerinden olan Lipari adasını ve yerleşimini, korsan saldırılarından korumak için yapılmıştır. Akropoldeki arkeolojik alanda Yunanlılar, Fenikeliler, Romalılar, Araplar, Normanlar ve İspanyollara ait birçok katman bulunur. Lipari Kalesi’nin büyük kısmı ise 16. yy.da V. Charles tarafından inşa edilmiştir. Adalar tarım, ekip biçme için teraslanmış, ancak zamanla yerliler fakirleşince, özellikle 19. yy sonunda ağırlıklı olarak Amerika’ya göç olunca bu teraslar da terkedilmiştir (Dawson, 2010).

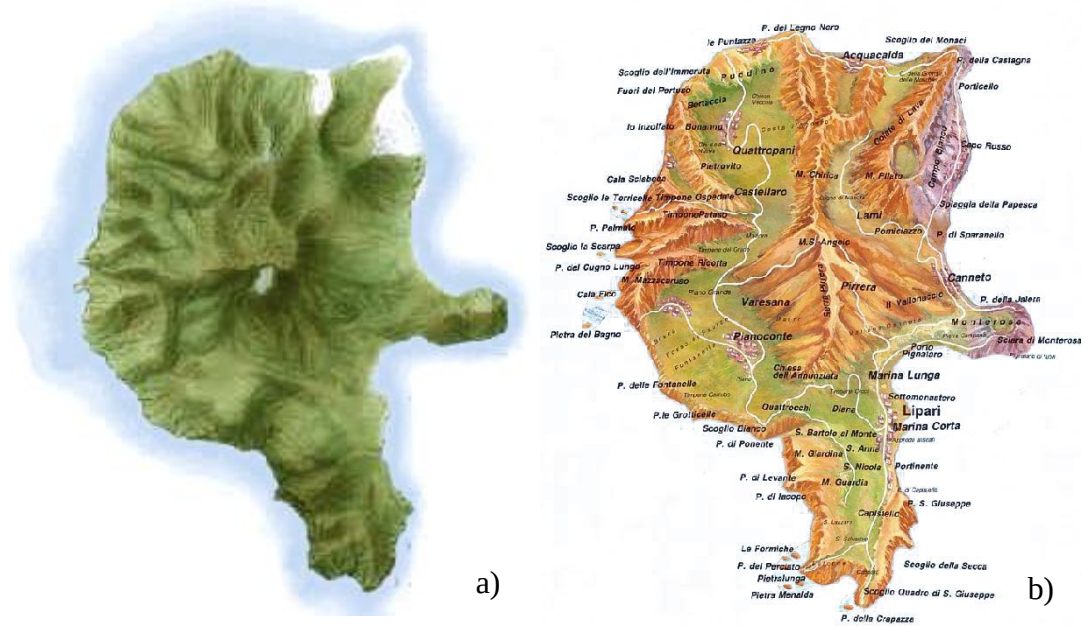

Şekil 3.15 : 1875 tarihinde Lipari kasabasına ait gravür. Akropolün yanında gelişmiş ufak bir yerleşim görülmektedir (Url-13).

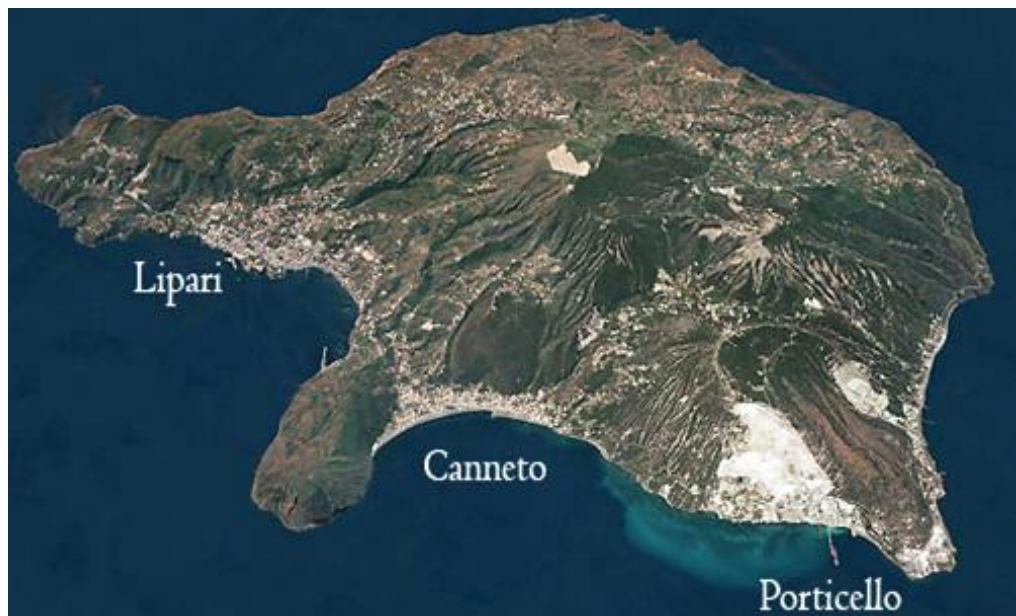
Edward Boid (1827) yılında yaptığı gezinin ardından, adanın kıyı silüeti ile ilgili şunları söylemiştir: “Lipari Adası, katedral, kale, hükümet konağı ve psikoposluk sarayı, kasabanın geri kalanı ile birlikte arka fondaki dağ ile sudan bakıldığında,

hayal edilebilecek en enteresan resimsel manzaralardan birini meydana getirir.” Lipari yerleşiminin dokusu ve genel karakteri Şekil 3.18 ve Şekil 3.19’da görülmektedir.

Adaların tamamı Sicilya’ya olan mesafelerinden dolayı çağlar boyu Sicilya ile aynı tarihe sahip olmuşlardır. Genellikle korsanlar için de birer sığınma mekanı olarak görülmüş olan Lipari, geçmişte zaman zaman politik suçluların sürgün edildiği yer olarak da kullanılmıştır.

Şekil 3.16 : a) Lipari Adası topoğrafyası, b) topoğrafya haritası üzerinde Lipari yerleşimleri çizimi (Url-14).

Şekil 3.17 : Lipari Adası ve yerleşimlerini gösteren hava fotoğrafı (Url-15).

3.3 Bozcaada, Türkiye

Bozcaada, Ege Denizi'nin kuzeydoğusunda, Çanakkale Boğazının girişinde bulunan, Çanakkale'nin merkezine 25 mil mesafede konumlanmış bir adadır. İdari açıdan Çanakkale'nin bir ilçesi durumundaki adaya, 4 mil uzaklıktaki Ezine İlçesi Geyikli Beldesi Feribot iskelesinden yaklaşık 45 dakikalık deniz yolculuğu ile ulaşılmaktadır.

Adanın topoğrafik yapısı genel anlamda alçak ve basık olarak kabul edilebilir. En yüksek noktası ise 192 metre ile Göztepe'dir. Kıyı yapısı girintili çıkıntılıdır ve adayı çevreleyen birçok koy ve burun bulunmaktadır. Yaklaşık yüzölçümü 37 km² olan adanın çevresi 38 km uzunluğundadır. Kışın akan birkaç küçük dere dışında su kaynağı bulunmamaktadır. Su kaynakları yetersiz olduğu için adaya anakaradan boru hattıyla su sağlanmaktadır. İç kısımları genel olarak büyük düzlüklerden oluşan adanın kıyıları ise çoğu yerde yüksek ve dik yamaçlarla kaplanmıştır. Bazı koylarda ise kıyı eğimle deniz seviyesine ulaşmakta ve plaj halini almaktadır. Adanın iklimi ise genel hatlarıyla Akdeniz iklimi özellikleri göstermektedir. Ada konumu itibariye kuzey ve güney rüzgarlarına açık durumdadır, bu sebeple rüzgar alan alanlarda bitki örtüsü oluşmamıştır. Bunun dışında iç kısımlarda yer yer ormanlar görülmekte, makiler ve ufak çalılar doğal bitki örtüsünü oluşturmaktadır. Kalan alan ise çoğunlukla bağlardan oluşmaktadır (Bozcaada Kaymakamlığı resmi web sayfası, alındığı tarih 18.10.2011).

Adanın ekonomisini ağırlıklı olarak bağcılık (şarap üretimi), balıkçılık ve turizm oluşturmaktadır. Bağcılık adanın yakın zamana kadar temel geçim kaynağı olmuş, ancak son dönemlerde ekonomik olarak beklenen geliri sağlayamaması sebebiyle azalmıştır. Geçmişte yapılan süngercilik ise son dönemlerde neredeyse tamamen ortadan kalkmış durumdadır (Anık, 2010).

Adada yerleşimin ilk olarak M.Ö. 2000 yıllarında Akalar tarafından gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu dönemde adada gemicilik ve ticaret yapılmıştır. Akaların ardından, Fenikeliler, Atinalılar ve Perslerin hakim olduğu Bozcaada M.Ö. 334 yılında Büyük İskender'in eline geçmiş, ardından M.Ö. 168 yılında Roma hakimiyetine girmiştir. Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesinin ardından ada Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğuna dahil olmuş, 1200'lerden itibaren Bizans, Ceneviz ve Venedik arasındaki hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur. 1455

yılında Osmanlı İmparatorluğu'na katılan ada, uzun yıllar süren mücadeleler sırasında zaman zaman Venedik hakimiyetine girmiş, Balkan Savaşı sırasında (1912) Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, 1923 yılında ise Lozan Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır (Anık, 2010).

İlk olarak M.Ö. 2000'li yıllarda yerleşilen ada, konumu itibariyle birçok savaşa sahne olmuş, çeşitli dönemlerde yağmalanarak tahrip edilmiştir. Bunlardan bazıları ada halkının buradan göç etmesi ile sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Bozcaada'yı topraklarına katmasından sonra, adadaki yerleşim ve nüfus, ticari faaliyetlerin de artmasıyla daha istikrarlı bir sürece girmiştir. Bu dönemde Anadolu'dan bir grup Müslüman adadaki kale içine yerleştirilmiştir. Aynı dönemde kalenin çevresinde de (bugün hala Rum mahallesi olarak bilinen bölgede) bir Rum yerleşimi bulunmaktadır (Anık, 2010). Bu yerleşim ilk zamanlardan beri adanın en korunaklı limanında ve anakaraya bakan tarafta konumlanmıştır. Bu durum anakara ile arasında gelişen ticari faaliyetlerin bir sonucu olarak da yorumlanabilir.

Şekil 3.20'de görülen 1598 tarihli Bozcaada haritasına bakıldığında adada henüz kalenin var olduğu, bunun dışında birkaç tekil yapının çizildiği görülmektedir. Bozcaada'da kale içindeki yerleşimin 18. yüzyıla kadar devam ettiği bilinmektedir. Şekil 3.21'de görüldüğü üzere 18. yüzyıldan itibaren nüfusun artış göstermesi ile müslüman nüfus kale içindeki yerleşimden çıkarak bugünkü Alaybey Mahallesi'ni oluşturmaya başlamıştır.

Şekil 3.20 : 1598 tarihli Bozcaada haritası (Gürüney, 2006).

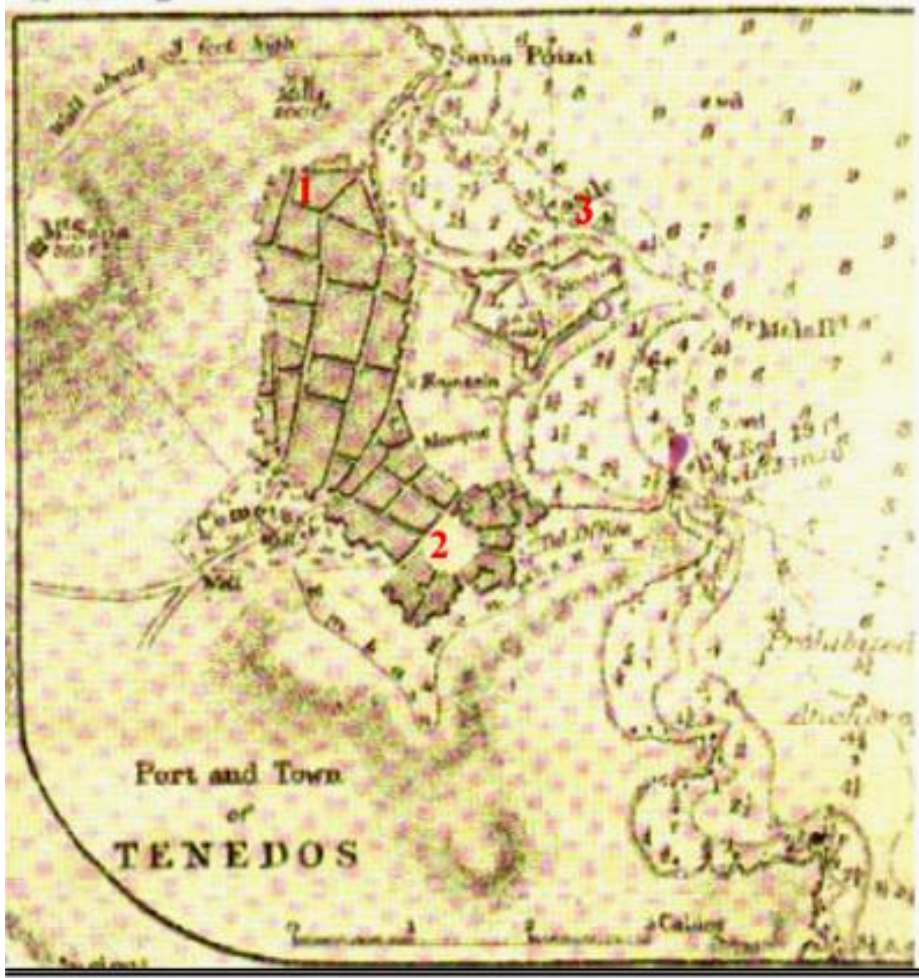

Şekil 3.21 : 1735 tarihli Bozcaada haritası (Anık, 2010).

Şekil 3.22’de örneği görülen 19. yüzyıla ait haritalara bakıldığında, bugüne kadar devam eden iki yerleşim ve bunları birbirinden ayıran doğal sınır olarak ortalarındaki dere görülmektedir. Dere etrafında başlayan yerleşim, zamanla genişleyerek bugünkü sınırlarına ulaşmıştır.

Şekil 3.23, Şekil 3.24 ve Şekil 3.25’den, günümüzde adada merkezi oluşturan iki mahallenin, geçmişte burada bulunan derenin üzeri kapatılarak oluşturulmuş Çınarçarşı Caddesi tarafından net şekilde ayrıldığı ve iki mahallenin doku olarak birbirinden oldukça farklı yapı gösterdiği anlaşılmaktadır. Bunun sebebi, 1874 yılında Cumhuriyet (Rum) Mahallesi’nin bir yangın sonucu büyük ölçüde yanarak ızgara plana göre yeniden yapılanmış olmasıdır (Erdinç, 2008).

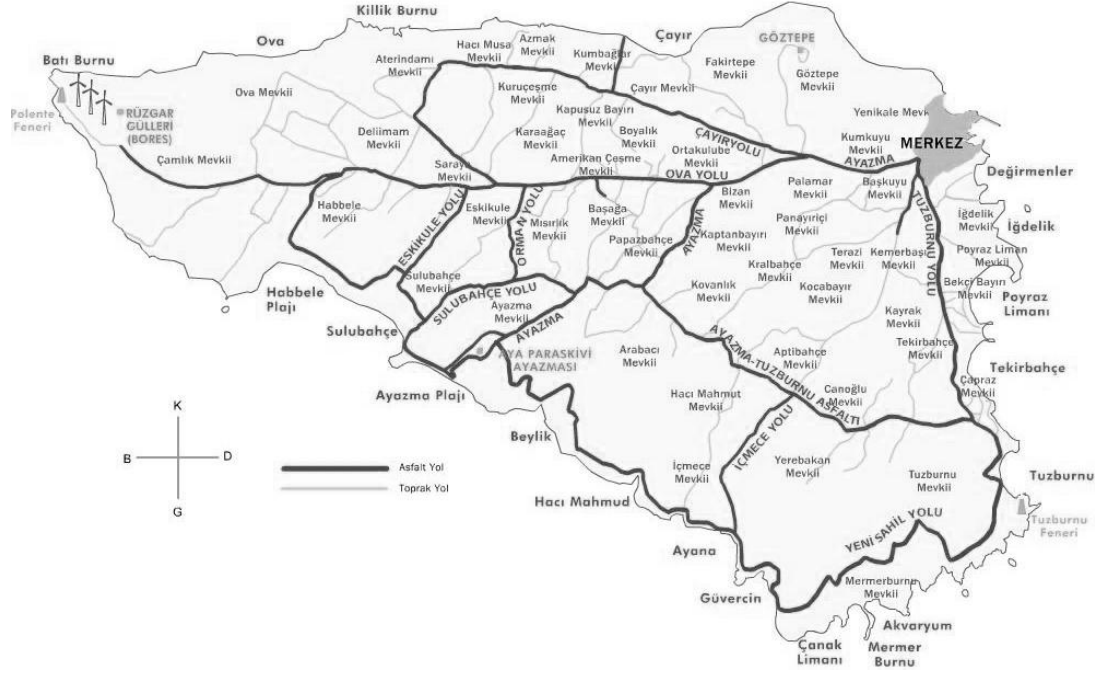
Ekonominin temellerinden birini oluşturan bağıcılık, adadaki tek merkez yerleşiminin dışında, araziye dağınık olarak yerleşmiş bağ evleri tipini de ortaya çıkarmıştır. Bu bağ evleri bugün hem şarap üretiminin yapıldığı hem de konaklama imkanı sunulan butik oteller şeklinde kullanılmaktadır.

Şekil 3.22 : 1844 tarihli Bozcaada haritası. Rum mahallesinin yangından önceki hali görülmektedir (Anık, 2010).

Şekil 3.23 : Bozcaada yerleşimine ait hava fotoğrafı (Url-18).

Şekil 3.24 : Bozcaada yerleşimi haritası (Url-18).

Şekil 3.25 : Bozcaada merkezi (Url-18).

3.4 Bölüm Sonucu

Örnekler incelendiğinde, ada yerleşmelerinin oluşumunda etkili faktörlerin analizinin bileşenler halinde birbirinden bağımsız şekilde yapılamayacağı, bunun aksine disiplinlerarası bir çalışmanın gerekliliği, tarih, fiziksel çevre özellikleri, ulaşım imkanları (dolayısı ile konum), yönetsel yapı ve sosyal çevre gibi unsurların, tarihsel süreç boyunca birbirleri ile etkileşim halinde geliştiği ve her örnekte bazı etkenlerin daha fazla ön plana çıktığı görülmüştür.

Ada yerleşmelerinin oluşumunda etkili tüm bu faktörleri, doğal fiziksel çevrenin sunduğu imkanları ifade eden mekansal faktörler ve sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler olarak iki grupta incelemek mümkündür. Tarih ise, bu yerleşimlerin biçimleniş sürecini ifade eder.

Mekansal faktörlere bakıldığında, Akdeniz adaları içinden seçilen ada örneklerde, ortaçağda ve öncesinde güvenlik konusu önem kazandığından, sıklıkla, kıyıdan kaçıp, iç kesimlere yerleşme eğilimi olduğu görülmektedir. Ancak zaman geçtikçe bu durum artık etkisini kaybetmiş, ayrıca turizm sektörünün de ada yerleşmeleri için önemli bir gelir kaynağı olmaya başlaması ile, daha önceki bölümlerde de belirtilen görsel, algısal, fiziksel özellikleri ile rekreatif önem kazandığından yerleşimler için kıyı alanları tercih edilmeye başlanmıştır. Bu süreçten itibaren, bir çok ada yerleşiminde kıyı alanları hızla yapılaşmaya başlamışlardır.

İncelenen ada yerleşimlerinde, tarihsel süreç içinde yaşanan önemli olaylar, idari yapılanma ve sosyo-politik faktörlerin, yapay fiziksel çevrenin oluşumunda etkili olan ortak unsurlardan olduğu görülmüştür. Ayrıca eski yerleşimlerin izi de bazı durumlarda etken unsurlardan olabilmektedir.

İncelenen örneklerden ortaya çıkan sonuçlardan biri de, ada yerleşmelerinin oluşumunda, ayrıışmışlık, sınırlanmışlık ve kısmen dışa kapalı olma durumundan dolayı, kültür kavramı yerleşime karakterini veren önemli bir biçimlendirici olmaktadır. Bu noktada kültürü oluşturan bileşenler, örneğin ekonomik ve sosyal yapı, yaşam tarzı, gelenekler, gibi bir takım unsurlar, yerleşmenin ve mekanın biçimlenişinde oldukça önemli yere sahiptir. Bunlardan bazıları yerleşim ölçeğinde etkili olurken, bazıları mekan ölçeğine kadar analiz edilebilmektedir.

Benzer coğrafyada bulunan ada yerleşimlerinde, benzer baskılar altında geliştikleri ve benzer tarihsel süreçler geçirdikleri için bazı ortak noktaların ortaya çıkabildiği

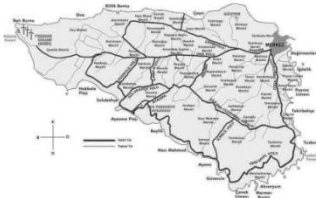
görülmüştür. Bu gibi durumlarda yerleşme özellikleri arasındaki farkı ortaya koyan nokta adanın fiziksel çevre özellikleri, ekonomik gelir kaynakları, ada halkının yaşam biçimi gibi faktörler olabilmektedir. Örneğin, Lipari ve Capri adaları önce Yunanlılar daha sonra Romalılar tarafından kolonize olmuştur. Her ikisinde de güvenlik arayışı nedeniyle ilk olarak yüksek alanlara yerleşilmiştir. Lipari’de insanlar, denize uzanan bir yükseltide akropolis kurmuşlardır. Capri adasındakiler ise, iki komüne ayrılıp (Capri ve Anacapri) yüksek alanlarda yerleşmişlerdir. Her iki ada da zaman zaman konumları dolayısıyla korsanların talip olduğu adalar olmuştur. Bunun yanında Capri Adası Roma İmparatorluğu Dönemi’nden beri bir tatil adası olarak da kullanılmaktayken, Lipari Adaları da bugün temel geçim kaynağını turizmden sağlamaktadır (Bucci ve Mollo, 2011). Buna karşın, fiziksel çevrenin etkisiyle Capri Adası’nda yerleşimleri tepe düzlüklerinde, Lipari’de ise çoğunlukla kıyı düzlüklerinde konumlanmıştır.

Birçok ada örneğinde, -bazılarında ilk anda, bazılarında daha sonra gelişen- kıyı yerleşimlerinin, ada coğrafyasının sahip olduğu kırılğan yapı ve deniz ile ilgili aktivitelerin yoğunluğundan dolayı korunaklı doğal limanlarda geliştiği görülmüştür. Bu noktada adanın kıyı yapısı ve deniz ile kurduğu ilişki de önem kazanmıştır.

Anakara ile kurulan iletişim ve etkileşim yoğunluğu yerleşimin gelişimine etki eden önemli unsurlardan bir diğeridir. Anakara ile yoğun ilişki içindeki ada yerleşmelerinde, coğrafya ve iklim koşulları, savunma, güvenlik gibi konuların yanında, anakaradan kolay erişilebilir alanların seçimi de önem kazanmıştır.

Her ada yerleşimi, içinde bulunduğu fiziksel, sosyal, ekonomik ve stratejik koşullar çerçevesinde kendi gelişim sürecini belirlemiştir. Bu faktörlerden bazıları belirli dönemlerde daha fazla ön plana çıkmış olsa da, benzer etkenlerin, benzer sonuçlar ortaya çıkarabildiği de görülmüştür. İncelenen ada yerleşmelerinin genel nitelikleri itibarıyla birbirleri ile karşılaştırıldığı tablo Çizelge 3.1’de görülmektedir.

Çizelge 3.1 : İncelenen ada yerleşmelerinin karşılaştırılması.

▲ K	Boyut	Tarihi Süreç İçinde Ekonomi	Genel Özellikleri	Doğal Fiziksel Yapı	Yerleşim
Capri Adası	10 km ²	- Obsidiyen ve metal ticareti - Deniz ticareti ve balıkçılık - Tarım ve Şarap ticareti - Turizm	- Napoli körfezinin giriş noktasında konumlanmıştır. - Önemli deniz rotalarının kavşağında konumlanmıştır. - Konumu sebebiyle tarihe çeşitli yağma ve saldırılara maruz kalmıştır. - Doğal çevre özellikleri ile tatil yeri olarak öne çıkmıştır. - Yerleşim topografyanın elverdiği tepe düzlüklerinde gelişmiştir.	 Engelibeli yapısı ve iki limanı var kıyı yapısı dik ve kayalık	 İki yerleşim alanı bulunuyor
Lipari Adası	34 km ²	- Süngertaşı ve obsidiyen ticareti - Süngertaşı, Tarım, bağcılık ve şarapçılık - Turizm	- Ada volkanik oluşumludur. - Doğal çevre özellikleri ile Unesco Dünya Mirası Listesinde dir - İlk yerleşildiği andan itibaren, hiç bir zaman boş kalmamıştır. - Ana yerleşim ilk zamanlardan beri adanın en korunaklı limanında ve en geniş kıyı düzlüğünde konumlanmıştır.	 Volkanik aşınmalar ile oluşmuş, kıyı ve iç kesimlerde sınırlı düzlükler bulunuyor. Bir ana limanı, birkaç küçük limanı bulunuyor	 Beş yerleşim alanı bulunuyor
Bozcaada	37 km ²	- Gemicilik ve ticaret - Bağcılık, balıkçılık ve süngercilik - Şarap üretimi ve ticareti, balıkçılık ve turizm	- Çanakkale Boğazı'nın girişinde konumlanmıştır - Konumu sebebiyle tarih boyunca birçok savaşa tanık olmuş, yağmalanmıştır. - Yerleşim çeşitli zamanlarda kesintiye uğramıştır. - Yerleşim her zaman anakaraya bakan doğu kıyısındaki düzlükte, önce kale içinde daha sonra yanında konumlanmıştır.	 Genel olarak alçak ve basık yapıdaki adanın doğu kıyısında geniş bir düzlük ulunuyor.	 Tek yerleşim alanı bulunuyor

4. İSTANBUL PRENS ADALARI'NDA YERLEŞİMİN OLUŞUMU, ÖZELLİKLERİ VE BİLEŞENLERİ

Bu bölümde, İstanbul Prens Adaları'nda yerleşimin tarihsel gelişimi, doğal ve yapay fiziksel çevrenin sosyal çevre ile etkileşim halinde gelişimi araştırılacak, ada mekanlarına dair anlamsal, algısal, fiziksel, sosyal özellikler, “ada” olmaya özgü nitelikleri ile tanıtılacaktır. İstanbul Prens Adaları'na dair genel bilgiler aktarıldıktan sonra üzerinde durulacak başlıklar, yerleşimin biçimlenişine etki eden doğal fiziksel çevreyi oluşturan unsurlar, demografik, sosyal ve kültürel yapıyı oluşturan unsurlar, yerleşimin tarihsel süreç içinde gelişimi ve bu yerleşimleri oluşturan bileşenler olarak kentsel mekanın incelenmesi şeklinde belirlenmiştir.

İstanbul Prens Adaları; İstanbul il sınırları içinde bulunan, dört tanesi büyük (Büyükada, Heybeliada, Kınalıada, Burgazada) beş tanesi küçük (Sedef adası, Sivriada, Tavşan adası, Kaşıkadası, Yassıada) olmak üzere dokuz adadan oluşur ve bu dokuz ada İstanbul ilinin Adalar ilçesini meydana getirir.

İstanbul Adaları, Marmara Denizi'nin kuzeydoğusunda, İstanbul'un ise güneydoğusunda yer alır. Şekil 4.1'de görüldüğü gibi İstanbul Anadolu kıyılarından 4-8 km uzaklıkta yer alan adalar, Bostancı'dan Kartal'a kadar uzanan kıyıya paralel olarak iki sıra halinde dizilmişlerdir. Kınalıada, Burgazada, Büyükada, Sedef adası, Tavşan adası ilk sırayı, Sivriada ve Yassıada ise ikinci sırayı oluşturmaktadırlar.

Büyükada; yerleşim olan adalardan en büyüğü ve adalar ilçesinin de merkezidir. Maltepe ve Kartal kıyılarından 2,2 mil, Anadolu yakasından 4 km uzaklıkta konumlanmıştır. Heybeliada; Büyükada'nın batısında, Büyükada'ya 1250 metre mesafede yer alır. Hemen batısındaki Burgazada'ya olan mesafesi, 650 metre, Anadolu yakasına olan mesafesi ise 4-5 km'dir. Burgazada, diğer adalar gibi Marmara Denizi'nin kuzeydoğusunda, Kınalıada ile Heybeliada'nın arasında konumlanmıştır. Anadolu kıyısından uzaklığı 3 mil kadardır. Kınalıada ise dört büyük ada içerisinde 10 mil ile İstanbul'a en yakın mesafede ve en batıda yer alan adadır.

Şekil 4.1 : Adalar İlçesi’ni gösteren harita (Gökçen, 1993).

İstanbul Prens Adaları’nın tarih boyunca aldığı isimlere bakıldığında bir çok kişi tarafından, farklı dönemlerde ve farklı kaynaklarda çeşitli adlar ile anıldıkları görülmektedir. Bunlar içinde, batılı kaynaklar tarafından en sık kullanılanı; “Prens Adaları” dır (Les iles des Princes). Adalara bu adın verilmesinin sebebi, bir çok kaynağa göre; Bizans döneminde adaların, soylular, prensler, patrikler ve imparatorların sürgün yeri olarak kullanılmış olmasıdır. Adalara antik dönemde ise “Cin Adaları” anlamına gelen “Demonisi” adı verilmiştir. Bunun dışında çeşitli kişiler tarafından verilen isimler şöyledir; Aristoteles; “Halkedon (Kadıköy) Adaları”, Yunan filozof Artemidoros; “çamlı“ anlamına gelen “Pitiusa”, Romalı bilgin Plinius, “Propontidas (Marmara) Adaları”, Thomas Allom; “Démonesca” veya “Ruh Adaları”, tarihçi Hammer; “Evliya Adaları” anlamına gelen “Les iles des Saint” şeklinde adlandırmıştır. Bu adların yanında; Bizans döneminde adalarda yaşayan keşişlerden dolayı “Papaz Adaları” anlamına gelen “Papadonisia”; Türkler tarafından ise, topraklarının renginden ötürü “Kızıl Adalar” adları kullanılmıştır (Gökçen, 1993). Orhan Erdenen (1962) ise, bazı zamanlarda dağılış şekillerinden ötürü “Halka Adaları” diye adlandırıldığını belirtmiştir. Bunların dışında her bir adanın tarihte aldığı isimlere ileride değinilecektir.

4.1 İstanbul Prens Adaları’nda Doğal Çevre: Fiziki Coğrafya, İklim ve Bitki Örtüsü, Doğal Kaynaklar

İstanbul Prens Adaları’nda fiziksel çevreyi oluşturan bileşenler doğal ve yapay çevre olarak iki gruba ayrılır. Bunlardan doğal çevre yerleşimin, üzerine işlendiği, etkileşimli olarak geliştiği ve onu ayrıcalıklı kılan ayrılmaz parçasıdır.

İstanbul Prens Adaları sayıları, birbirilerine olan mesafeleri ve büyüklükleri ile kendi içinde bütüncül bir çevre oluştururken, hem İstanbul ile karşılıklı ve ona bağımlı gelişmiş bir alan olarak hem de doğal çevrenin sunduğu iklim ve peyzaj özellikleri sayesinde kentin ayrıcalıklı ve ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Doğal çevre özelliklerinin tüm yönleriyle incelenmesi, ileriki bölümlerde, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik yapı ve yerleşimlerin gelişim süreci ve mekansal özelliklerinin anlaşılması açısından önem kazanmaktadır.

İstanbul’un güneydoğusunda bulunan Prens Adaları İzmit körfezinin en son ucunu teşkil etmektedirler (Erdenen, 1962).

İstanbul Adaları’nın; jeolojik ve topografik yapı bakımından, dördüncü zaman başlarındaki yer kabuğu hareketleri sırasında oluşan bir çöküntü sonucu, Trakya-Kocaeli pennepleninin (aşınım yüzeyi) güney kesimleri sular altında kalırken, bu penneplenin su üzerinde kalmış parçaları olduğu bilinmektedir (Gökçen, 1993).

Adaların üzerinde bulunduğu platform, güneydoğuya doğru derinleşmekte, Kocaeli Yarımadası’na doğru yavaşça ve kademeli olarak yükselmektedir. Bu platform kumlarla örtülüdür ve Hayırsız Adalar bölgesinde (Yassıada ve Sivriada) güneybatıda oldukça dik bir yamaç ile Marmara Denizi’nin büyük derinliklerine geçer. Boğazlar açılırken, Marmara’nın çökmesi sonucu ortaya çıkan bu dokuz adanın, bugünkü kıta sahili yani İstanbul Anadolu Yakası kıyısı ile arasındaki deniz kolunun derinliği azdır. Bu bölgede su altında çok sayıda kaya parçası mevcuttur, Burgazada’da Kumbaros ve Kalpazankaya, Heybeliada’da Cennet kayası, Kınalıada ile Bostancı arasında ise iki büyük kayalık bulunur. Bu iki büyük ve tehlikeli kayalığın üzerine deniz fenerleri yerleştirilmiştir; Batmaz Feneri ve Vartonos Feneri (Koçu, 1958).

İstanbul Adaları, İstanbul ve çevresini oluşturan arazi gibi “Devonien” devri yapısıdır. Buna karşın adalarda şimdiye kadar fosil bulunamamıştır. Jeolojik olarak Adalar’daki toprağın çoğunlukla Devon devrine ait olduğu, içinde ise kitleler halinde

Kuvarsit ve Kalker oluşumlar bulunduğu bilinmektedir. Adalar'ın jeolojisi, esas öğeleri kuvarsit ve kumtaşı olmak üzere sade bir yapıya sahiptir. Tüm adaların arasında, deniz içerisinde, eski bir akarsuyun oluşturduğu tahmin edilen oluklar bulunmaktadır (Koçu, 1958; Tuğlacı, 1989).

Adalarda asıl araziye oluşturan kireç tabakalarında bol miktarda demir filizi bulunmaktadır. Akdeniz ikliminin özelliklerine bağlı olarak, adalardaki taşların çözülmesi ile birtakım kitlevi maddeler toprağa karışır; bunlar içinde özellikle demir oksidi toprağa karıştığında kırmızı renk verir. Bu iklim altında ortaya çıkan kırmızı renkli topraklara “terra rosa” (kırmızı toprak) adı verilir. Adalar geçmişteki ‘Kızıl Adalar’ ismini de bu toprağın renginden almıştır (Erdenen, 1962).

Kızıl toprağın yanısıra, Adalar'da bazı bölgelerde heterojen toprak oluşumları da bulunmaktadır. Bu oluşumun sebebi ise; akarsuların yukarıdan getirdiği bitki çürüntüleri ve artıklarıdır. Doğal veya suni yollarla oluşabilen bu organik tortulanmalar, toprağın esmerleşmesi ve humuslaşmasına sebep olur. Bu durum yamaçlarda görülmemektedir. Bunun sebebi toprağın yamaçlarda killi ve taşlı olması ayrıca sıkı bir bitki örtüsü ile örtülmediğinden humusun yığılmasına olanak vermemesidir. Özellikle tepe noktalarda olmak üzere, bu yamaçlarda yazın sıcaklığı, humus oluşturacak maddelerin kendiliğinden yanmasına sebep olur. Bu yüzden bu noktalardaki toprak kına kırmızısı ve killi bir hal alır. Özellikle yağışlı dönemlerde bu toprağın yapışkan bir çamur haline gelmesi söz konusudur. Bunun yanında maki ve çamlıklar ile kaplı bölgelerde toprak humuslaşmıştır, esmerleşmiş, koyulaşmış bir görünümü vardır, kıyılarda ise toprak killi, kumlu ve tuzlu yapıdadır. Bunun dışında Adalar'da geniş bir toprak çeşitliliğinden söz edilememektedir. Adaların sahilleri, bu kırmızımsı toprak ve kayaları içeren falezler ile çevrelenmiştir (Tuğlacı, 1989; Erdenen, 1962).

1820'den önce Büyükkada'da maden denilen yerde demir, eski çağlarda Heybeliada'da Çamlımanı denilen yerde ise bakırla karışık demir madeni işletilmiştir. Bunun yanında adalarda bulunan taşocakları Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi boyunca işletilmiş, özellikle Bizans Dönemi'ne ait birçok rıhtım, liman ve suların yapımında Kınalıada'da Çınar ve Manastır Tepelerinin batı bölümleri oyularak elde edilen taş kullanılmıştır (Koçu, 1958).

Büyükada'nın yüzölçümü 5,4 km²'dir. Çevresi 8 km, kuzeyden güneye uzunluğu 5 km, doğudan batıya genişliği 4 km'dir. Adanın kuzeybatısında 500 m uzunluğunda, 100 m genişliğinde bir Dil bulunmaktadır. Buranın güneyinde plajların bulunduğu Yörükali, kuzeyinde ise Nizam Koyu bulunur. Aynı zamanda adanın doğu kıyısında, içinde plajlar bulunan Karacabey Koyu bulunmaktadır. Büyükada bir boyun ile ayrılan iki tepeden oluşmaktadır. Bunlardan kuzeyde yer alan Hristos (İsa) Tepesi'dir ve yüksekliği 164 m'dir. Güneyde yer alan ise Yüce Tepe (Ayois Yeoryios) adını almıştır ve 202 m yükseklik ile adaların en yüksek noktasını oluşturur. Bu iki tepe arasındaki bir çok yolun birleştiği boyun noktasına "Birlik Meydanı" adı verilmiştir (Koçu, 1958).

Heybeliada ile Büyükada arasında dar bir boğaz bulunmakta, Büyükada, 15-20 metre derinlikte bir eşik ile Heybeliada'ya bağlanmaktadır. Büyükada aynı şekilde boyun noktasının kuzeyinde yer alan bir eşik ile de Sedef Adası'na bağlanır. Büyükada'da yer alan en geniş vadi, İsa Tepesi'nin doğusunda bulunur. 1,5 km genişliğinde, yaklaşık yarım km uzunluğundaki vadi, hafif bir eğim ile denize ulaşır. Bu vadi, batıda yer alan Yörükali Plajı'na doğru gidildikçe kıyıya doğru darlaşmaktadır. Bunun dışında Aya Yorgi Tepesi'nde doğu yönünde daha çok olmak üzere uzunluğu fazla olmayan vadiler bulunur. Kıyıya genellikle dik falezler halinde inilir ve kıyılar genellikle Poyraz rüzgarlarına açıktır. Falezler yüzünden bazı bölgelere kıyidan ulaşmak mümkün değildir. Adanın toprağında bakır ve demir madenleri bulunur. Demir özellikle "Maden" mahallesinde ve batıda yer alan plaj yakınında bulunmaktadır (Tuğlacı, 1989).

Heybeliada'nın Yüzölçümü 2,35 km²'dir. Uzunluğu 2700 metre, genişliği 2 km olan Heybeliada'nın yüzeyi, Şekil 4.2'de görüldüğü gibi, birbirinden boyunlarla ayrılan dört tepeden oluşur. Adanın en yüksek noktası, 136 metre yükseklikte, üzerinde bir değirmen harabesi bulunan Değirmen Tepesi; ikinci yüksek tepesi ise 128 metre yükseklikteki Taş Ocağı Tepesi'dir. Bu tepede bir taş ocağı bulunur. Üçüncü tepe 98 metre yükseklikteki Makarios Tepesi'dir. Bu tepe ismini üzerinde bulunan Makarios Manastırı'ndan almıştır. Dördüncü tepe ise yine 98 metre yüksekliğe sahip Ümit Tepesi'dir. Üzerinde Papaz Okulu bulunmaktadır. Ada dört ayrı limana sahiptir. Biri Büyükada yönünde yer alan Bahriye Limanı, ikincisi rıhtımın batısında yer alan Mendirek, üçüncüsü Plaj da denilen Değirmen Burnu Koyu ve dördüncüsü de içlerinde en büyüğü olan Çamlımanı'dır (Gülen, 1993).

Heybeliada'nın orta kısmında, bakırlı mineral yatağı bulunan kuzey-güney yönlü bir fay, kuzeybatı kısmında ise demirli yatak bulunan bir başka fay uzanmaktadır. Yüzey şekillerinden bahsedilecek olursa; Heybeliada'nın vapur iskelesinin doğusunda, Deniz Harb Okulu'nun ilerisinde “Aya Eufemia” ayazması bulunur. Ayazmanın hemen yanında ise kil mağarası yer alır. Aya Yorgi Manastırı'nın hemen altında yüksek kayalıklar ve koylar bulunur. Manastırın doğusuna, Sanatoryum'a doğru gidildikçe kıydan gitmek zorlaşır. Bu bölgede “yarık” adı verilen ve karadan ayrılmış bir toprak parçası bulunur. İlerisinde birkaç adet mağara vardır. Sanatoryum'un hemen ilerisinde, adanın güneyinde en büyük limanı olan Çamlımanı bulunur. Bu limanın doğu tarafını “Yeşil Burun”; batı tarafını ise “Terk-i Dünya Burnu” oluşturur. Batıya doğru ilerledikçe, adanın güneybatı ucunda bulunan Alman Koyu'na varılır. Buradan daha ileride, adanın kuzeybatısında ise, sırasıyla, “Kablo” adı verilen plaj, devamında “Çınar” adı verilen kumluk bölge, Çınar'dan sonra ise Değirmen Burnu yer alır. Değirmen Burnu'nundan hemen sonra ise Papaz Dağı'nın denize bakan kısmı yer alır (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.2 : Heybeliada'nın denizden görünümü (Kişisel arşiv, 2011).

Burgazada'nın yüzölçümü 1,5 km², çevresi 5000 metre'dir. Eni boyuna yakın ölçülerde olup; dikdörtgen biçimindedir. Kuzeybatı-güneydoğu aksında 1900 metre, kuzeydoğu-güneybatı aksında 1300 metre boyutlarına sahiptir (Koçu, 1958).

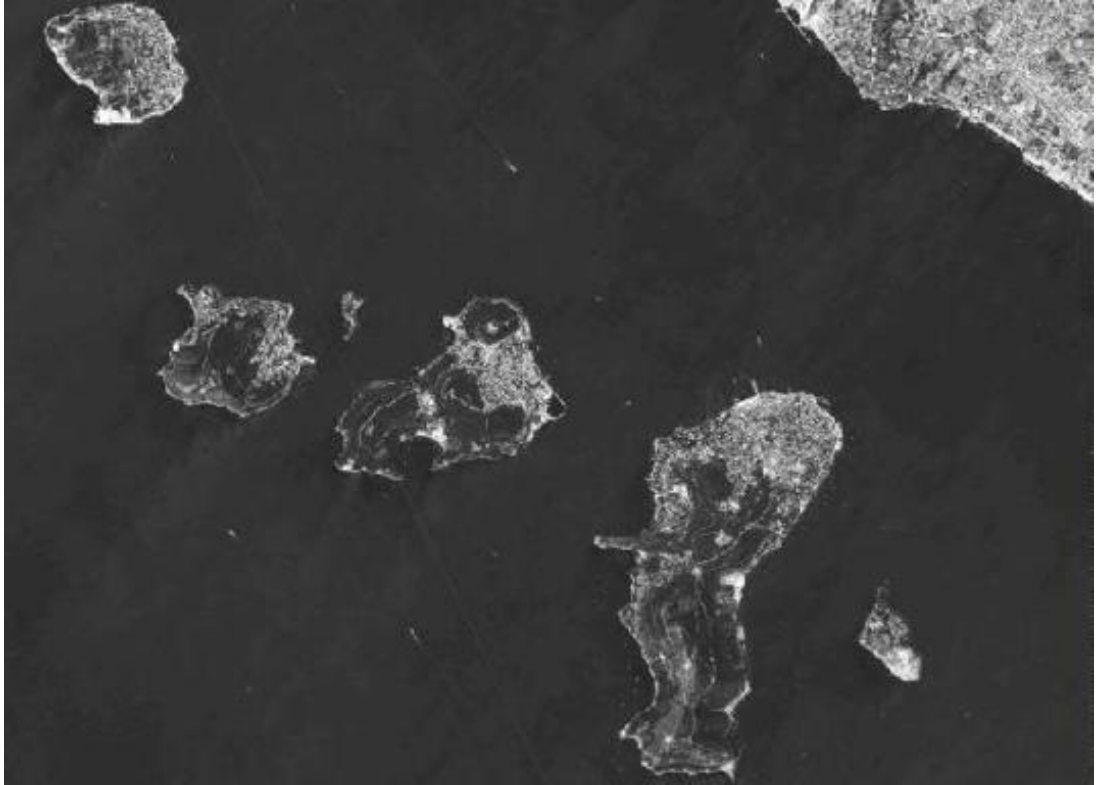
Tek bir tepesi bulunan adanın, en yüksek noktası 170 metredir. Ada, büyük koy ve çıkıntılara sahiptir. Bunlar; Bithinya Burnu, Kalonimnos, Kalpazankaya ve Karpuzdankaya'dır (Tuğlacı, 1992).

Kınalıada'nın uzunluğu 2000 metre, genişliği 1400 metre, yüzölçümü ise 1,356 km²'dir. Adanın yüzeyinde az miktarda yeşil alan bulunur. Şekil 4.3'de görüldüğü gibi, kuzey-güney yönünde uzanan üç tepe bulunur. Bunlardan birincisi “Teşrifeye” ikincisi “Çınar” tepeleridir ve her ikisinin yüksekliği de 115 metredir. Üçüncü tepe ise “Manastır Tepesi” olup, 93 metre yüksekliğe sahiptir. (Gülen, 1993).

Şekil 4.3 : Kınalıada'nın denizden görünümü (Kişisel arşiv, 2011).

Bunların dışında, Kaşıkadası 0,008 km², Tavşanadası 0,008 km², Sedefadası 0,157 km², Yassıada 0,05 km², Sivriada 0,045 km² yüzölçümlerine sahiptir. Tüm adaların birbirlerine göre konumları Şekil 4.4'deki uydu fotoğrafında görülmektedir.

Şekil 4.4 : Prens Adaları uydu görünümü (Url-19).

İstanbul Adaları'nda meteoroloji istasyonu bulunmadığından, adaların iklim özellikleri en yakın nokta olan Göztepe ve Yalova meteoroloji istasyonlarının sağladığı veriler göz önüne alınarak değerlendirilmektedir (Erdenen, 1962).

İstanbul Prens Adaları'nda genel anlamda akdeniz iklimi özellikleri görülmektedir. Bu iklimin özellikleri, yazların sıcak ve kurak, kışların ise ılık ve yağışlı olmasıdır. Adalar iklimi genel hatları ile İstanbul'un iklimine benzer, ancak coğrafi konumu ve özellikleri, Adalar ikliminde bazı farklılıklar oluşmasında etkilidir. Sıcaklık genelde İstanbul'a oranla bir kaç derece daha fazladır, kış aylarında kar oldukça az görülür.

Yazın da İstanbul'un diğer bölgelerine oranla daha az yağış alır. Fazla sis görülmez, görüldüğünde kısa zamanda dağılır. Mevsimlere gelindiğinde, sonbahar aylarının ilkbahar aylarından daha ılık geçtiği söylenebilir. Rüzgar rejimi yine İstanbul ile benzerdir. Buna karşın konumları ve karşı kıyılarında yer alan Kayışdağı, Alemdağı, Çamlıca Tepeleri gibi noktalar adaları poyraz rüzgarına karşı daha korunaklı duruma getirir. Kınalıada bu durumun istisnasıdır (Gökçen, 1993).

Adalarda, kuzey rüzgarlarının ardından güney rüzgarları etki etmeye başlar. Kışın çoğunlukla Balkan rüzgarlarının (karayel) hakimiyet gösterdiği bölgede, mayıs ayından itibaren batı rüzgarları etki göstermeye başlar. Bunun yanında, Karadeniz sahillerinden gelen meltem rüzgarı ise havayı serinletir. Özellikle sonbahar, kış ve ilkbaharda aralıklarla güney rüzgarı yani lodos eser, bu rüzgarın da havayı özellikle sahil kesimleri ısıtma özelliği vardır. Adalarda deniz araçlarını batırma ihtimali yüzünden batı-karayel en tehlikeli rüzgardır. Gökyüzü ise yaz aylarında çoğunlukla berrak, kışın genellikle bulutludur (Erdenen, 1962).

Tüm bu iklim özellikleri ile İstanbul Prens Adaları'nın tarih boyunca yapılan gözlemlere göre, sağlık yönünden oldukça faydalı olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, Heybeliada'nın akciğer hastalarının sağlık durumunda iyileşme etkisi gösterdiği iddia edilmektedir. Tüm bu iklim ve rüzgar özellikleri İstanbul Adaları'nı aynı zamanda, özellikle bahar ve yaz aylarında tercih edilen bir tatil ve dinlenme yeri haline getirmiştir.

1453 yılından yani İstanbul'un fethinden önce, İstanbul Adaları'nda oldukça fazla miktarda ağaç, özellikle geniş çamlık alanlar bulunduğu bilinmektedir. Bunların azalmaya, yer yer yok olmaya başlamasının sebebi, 10. yüzyıl civarında adalarda manastırların kurulmasını takiben, zeytin, sebze ve buğday tarımı yapılmaya başlanmış olmasıdır. Tarım yapılabilmesi için bu ağaçların bir kısmının kesilmesi gerekmiştir. Fetih sonrası ise, ağaçların bir kısmı daha yakacak madde ve kereste yapımında kullanılmış, dolayısıyla ağaçlar azalmaya devam etmiştir. Ancak manastır hayatı sona erdiğinde, tarım ortadan kalkmış, tarım alanları yerini makiliklere bırakmış, ayrıca yer yer çam ağaçları dikilmiştir. Osmanlı döneminde manastır ve kiliselerin tekrar çoğalması ile, sebzecilik, meyvecilik ve çiçekçilik canlanmıştır (Gökçen, 1993).

Bunların dışında adalardaki çamlık alanların azalmasına sebep olan diğer etkenler, zaman içerisinde yerleşimin yayılması, daha çok geçmişte ortaya çıkıp çamları tahrip etmiş zararlı böcekler ve çeşitli zamanlarda ortaya çıkan ada yangınlarıdır (Tuğlacı, 1989). Bu yangınlar içerisinde en önemlilerinden biri 2003 yılında Burgazaada'da ortaya çıkan ve yaklaşık 40 hektar orman alanının yok olmasına sebep olan orman yangınıdır.

Günümüzde İstanbul Prens Adaları'nda görülen bitki örtüsü, genel anlamda yeşil örtü karakteri göstermektedir. Hakim doğal örtüyü; Akdeniz ikliminin özelliklerine bağlı olarak maki ve geniş alanlara yayılmış çamlık bölgeler oluşturur. Bu anlamda adalardaki bitki örtüsünün geniş bölümünü kendi kendine yetişen bitkiler oluşturur. Maki örtülerinin özelliği, her mevsimde yeşil kalmasıdır. Boyları 1-1.25 m civarındadır. Sıcak iklime dayanıklı, sert yapılıdır, rengi koyu ve yeşildir. Kıyılara kadar yetişen makiler, kıyı ve sahil bölgelerde hem az toprak olması hem de toprağın tuzlu olması sebebiyle çok seyrekler. Maki toplulukları, ilkbahar geldiğinde çeşitli renklerde çiçekler açar ve koku yayar. Bunlar içinde sık rastlanılan türler; en çok taşmeşesi, daha sonra kocayemiş olmak üzere, katırtırnağı, sakız, kekik, lavanta, yabani zeytin, süpürge çalısı, mersin, bodur ardıç, laden, adaçayı ve zakkum olarak listelenebilir. Kocayemişler özellikle sonbahar aylarında adaların güney ve doğu kısımlarda yetişir. Çamlar ise, adalarda makilerden sonra en fazla görülen bitki örtüsü ve ağaç topluluğunu oluşturur. Adalarda yer alan çam topluluklarının büyük bölümünü Kızılçam (*Pinus Brutia*) ve Delice (*Olea Surapaea*) oluşturmaktadır. En geniş çamlık alan Heybeliada'da bulunmaktadır, burada kızılçam daha çok görülür. Bunun dışında Heybeliada bitki örtüsünün büyük bölümünü maki türleri oluşturur, en yaygın görüleni ise taş meşesidir. Kınalıada ise az sayıda çam ağacına sahiptir, burada daha çok maki toplulukları yer alır. Burada sık görülen bitki türleri, kocayemiş, lavanta, meşe palamutu ve çoban püskülü gibi batan yapraklı bodur meşeleridir. Kınalıada'da toprağın verimli olması, sınırlı bitki örtüsüne sahip olmasına karşın, dikilen ağaç türlerinin devamlı olmasında etkili olmuştur. En geniş flora zenginliği Büyükada'da görülmektedir. Burada hem yerli bitki türleri, hemde çok sayıda yer alan yalı ve köşk bahçelerine getirilip ekilen yabancı bitki türleri geniş bir çeşitlilik oluşturmaktadır. Büyükada'nın kuzey bölümünde fıstık çamlarına, özellikle manastır ve mezarlıklar çevrelerinde de servilere rastlanır. Adalarda bahar aylarında çok çeşitli çiçekler açar. Özellikle İstanbul Adaları'na özgü bitkiler içinde

en önemlilerinden biri bahar aylarında açan mimozalardır. Oldukça etkili ve güçlü bir kokuya sahip olan mimozalar açtığında, ada sokaklarını yaydığı çiçek kokusuna bürümektedir (Gökçen, 1993; Tuğlacı, 1989).

Prens Adaları'nda peyzajın zaman içinde çeşitli sebeplerle bazı bölgelerde bozulmalara uğradığı görülmektedir. Taş ocakları, yerleşim alanlarında topografyaya yanlış müdahale sonucu ortaya çıkan yüksek istinat duvarları, yangın gibi olaylar sonucu ormanların tahrip olması bunlara örnek gösterilebilir (Günay, 1984).

Ada yerleşimleri söz konusu olduğunda, adanın anakara ile etkileşim derecesine etki eden önemli konulardan biri doğal kaynaklardır. Bunlar içerisinde, su en önemlilerindendir. Prens Adaları'nın temiz su ihtiyacı, geçmiş dönemlerde sarnıç ve kuyular ile sağlanırken, günümüzde ağırlıklı olarak adalarda bulunan depolara gemilerle dışarıdan su taşınarak sağlanmaktadır.

4.2 İstanbul Prens Adaları'nda Sosyal Çevre

4.2.1 Ulaşım-iletişim-etkileşim

Ulaşım konusunun, Adalar nüfusunu etkileyen önemli bir etmen olmanın yanında, anakara ve adalar arası iletişim ve etkileşim derecesini belirleyerek bu bölgedeki, ekonomik, toplumsal, kültürel yapıyı da doğrudan etkilediği söylenebilir. Bu bağlamda tez konusu göz önüne alındığında, konuyu tarihsel süreci içerisinde incelemenin, bazı neden-sonuç ilişkilerini aydınlatmak adına daha faydalı olacağı düşünülmüştür.

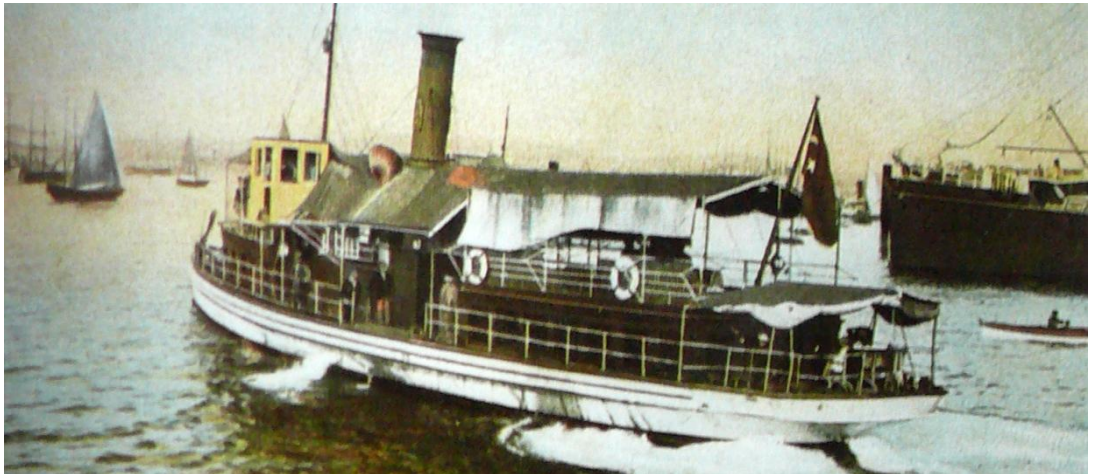
İstanbul Adaları'na ulaşım Osmanlı döneminde 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın ilk yarısında, Şekil 4.5'de görülen, yalnızca Tophane'den kalkan pazar kayıkları ile sağlanmaktaydı. Bu yolculuk ile 3 saatin sonunda Büyükkada'ya varılmaktaydı ve günde bir sefer düzenlenmekteydi (Tuğlacı, 1989). Bu dönemde adalara, burayı yazlık olarak ilk kullananlar olan Fransızlar rağbet etmekteydi (Koçu, 1958).

1846 yılında ise, Adalar'da her açıdan önemli değişimlere sebep olan küçük vapur seferleri başlamıştır. İngilizlerden alınan ilk buharlı geminin bu tarihte sefere konulmasının ardından, Adalar'da iskeleler yapılmaya başlanmıştır. Önemli gelişmelerden bir diğeri ise, 1861 yılında Kadıköy-Adalar hattı için "Fevaid-i Osmaniye" adında resmi bir vapur işletme idaresinin kurulmasıdır. Bu idarenin

emrine Tersane'den iki adet küçük gemi verilmiştir. Zamanla bu gemiler de ihtiyacı karşılamamaya başlayınca 1864 yılında, Şirket-i Hayriye tarafından bu hat için Şekil 4.6'da örneği görülen 2 adet vapur yaptırılmış, aynı yıl Londra'da "Büyükada" adında bir vapur inşa ettirilip burada sefere konulmuştur. Bu dönemden itibaren çeşitli yıllarda gemiler satın alınmaya devam edilmiştir. 1927 yılına gelindiğinde 39 adet tekne bulunmaktaydı. Ayrıca 1937 yılından itibaren belediyeden kiralanen iki adet Haliç vapuru Kınalı-Burgaz-Heybeliada ve Büyükada arasında işletilmiş, Büyükada'da Dil'e uğradığından burada bir iskele de yapılmıştır (Tuğlacı, 1989; Gökçen, 1993). Bu dönemden önce ulaşım zorluğu sebebiyle fazla rağbet görmeyen adalar, düzenli vapur seferlerinin başlaması ile, hem yazlıkçılar hem de günübirlikçiler için hızla birer sayfiye yeri olarak görülmeye ve kullanılmaya başlamışlardır. Adalardaki yerleşim sahasının artması ile zaman içinde vapur seferleri de sıklaşmıştır.

Şekil 4.5 : 18. yy sonu ve 19 yy'ın ilk yarısında Adalar'a ulaşım sağlanan pazar kayıkları (Tuğlacı, 1989).

Şekil 4.6 : Şirket-i Hayriye'nin yolcu vapurlarından birine ait resim (Tuğlacı, 1989).

Günümüzde Adalar'a ulaşım için çeşitli alternatifler bulunmaktadır. Şehir hatları vapurları, Kabataş'tan kalkarak, Kadıköy'e uğramakta ve Adalar'a varmaktadır. Aynı şekilde Bostancı'dan da Adalar'a şehir hatları vapur seferleri düzenlenmektedir. Bostancı ve Kabataş'tan Adalar'a deniz otobüsü seferleri de yapılmaktadır. Ayrıca Bostancı-Adalar arası sefer yapan yolcu motorları, özellikle son dönemlerde vapur seferlerinin seyrekleştirilmesi sebebi ile daha da fazla talep görmektedir. Yolcu motorları ile Adalar'a ulaşım sağlanan diğer noktalar ise, Maltepe ve Kartal'dır. Prens Adaları'na ulaşım için bu kadar çok alternatif olması, günümüzde adalar ekonomisinin önemli gelir kaynaklarından olan turizmi de doğrudan etkilemektedir.

Adalar içi ulaşımına bakılacak olursa, günümüzde Prens Adaları'nda acil durumlar ve servis araçları dışında motorlu taşıt kullanılmamakta, bunun yerine fayton (Kınalıada hariç) ve bisiklet kullanılmaktadır.

4.2.2 Demografik, kültürel ve ekonomik Yapı

Tezin konusu kapsamında, sosyal ve toplumsal yapıyı oluşturan unsurlara bu başlık altında değinilecektir. Adaların demografik incelemesini yaparken, geçmişten bugüne nasıl bir değişim izlediğini ve bu süreci nelerin etkilediğini açıklamak gerekli görülmüştür. Ekonomi, ada yerleşimlerinde sosyal yapıyı oluşturan önemli bileşenlerdendir. Doğal çevrenin sunduğu imkanların, sosyal çevrenin etkisiyle gelir kaynağına dönüştürülmesi ve bunun bir yaşam biçimi ortaya koyması, yalıtılmış ada yerleşmeleri için özellikli bir durumdur. Bu sebeple buradaki nüfusun yaşam biçimi ve kendini geçindirme yöntemleri incelenerek, ekonomik yapının gelişim ve değişim süreci de ortaya konulacaktır.

İstanbul Prens Adaları'nda nüfus, 1453 yılında İstanbul'un fethine kadar, ağırlıklı olarak Rumlardan oluşmaktaydı. Ancak İstanbul'un fethinden sonra, Karadeniz bölgesinden bir kısım Türk nüfus buraya getirilip yerleştirilmiştir. Yine bu dönemlerden başlayarak, İstanbul'da zaman zaman ortaya çıkan salgın hastalıklardan korunmak amacıyla adalara kaçanlar ve bir takım devlet büyükleri ve zenginlerin adaları keşfedip, buraya çeşitli yapılar inşa ettirmesi ile adalardaki nüfus, yapılaşma ile birlikte değişime uğramaya devam etmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise, özellikle balıkçılar olmak üzere, buraya Ege adalarından göç gerçekleşmiştir. 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında düzenli vapur seferlerinin başlaması,

ulaşım kolaylığı sayesinde adaların artık birer eğlence ve kente yakın birer sayfiye yeri olmasını sağlamıştır. Böylelikle izelge 4.1’de görüldüğü gibi nüfus bu dönemden itibaren hızla artmaya başlamıştır. Yine Kınalıada’ya Ermeni göçünün yaşanması da bu dönemlere denk gelmektedir. 20. yüzyılın başlarına doğru adalardaki nüfus yalnızca azınlıkları değil, burayı yazlık olarak tercih eden Osmanlı Devlet büyüklerini de barındırmaya başlamış, böylelikle adalardaki Müslüman Türk nüfusu da artış göstermiştir (Gökçen, 1993).

1890 yılında yapılan sayımda ilçenin toplam nüfusu 10.503 olarak belirlenmiştir. Bu nüfusun dinlere dağılımı ise; 2990 Müslüman, 5010 Rum Ortodoks, 1300 Ermeni Gregoryen, 903 Ermeni Katolik, 300 Latin Katolik şeklindeydir (Tuğlacı, 1989).

1914 yılında yapılan nüfus sayımına göre ise Prens Adaları’nda yaşayan toplam nüfusun dinlere dağılımı, 1586 Müslüman, 8.725 Ortodoks, 596 Ermeni Gregoryen, 79 Musevi, 56 Rum Katolik, 5 Ermeni Katolik, 6 Protestan, 8 Latin, 9 Süryani şeklindeydi (Gökçen, 1993).

Prens Adaları’nın demografik hatta ekonomik yapısında da bir dönem etki etmiş önemli olaylardan biri 1917 yılında Rusya’da meydana gelen devrimdir. Bu devrimden kaçan bir kısım Beyaz Ruslar, geçici olarak Adalar’a yerleşmişler, burada bazı işletmelerin kurulmasında nclk etmişlerdir. Bu dönemlerden itibaren adalarda yerleşim alanının sınırlı olması başlıca sebep olmak üzere, 1990 ’lı yıllara kadar toplam nüfus çoğunlukla durağan kalmıştır (Gökçen, 1993).

1935 yılında yapılan sayımda Prens Adaları’nın toplam yerleşik nüfusu 16.814 olarak belirlenmiştir, bu sayının yaz aylarında 45-50 bin’i bulduğu bilinmektedir (Tuğlacı, 1989).

1950 yılından sonra, Adalar nüfusunun bileşiminde önemli boyutta değişimler ortaya çıkmıştır. Bunlardan başlıcaları 6-7 Eylül 1955 olayları, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, 12 Eylül Askeri müdahalesi gibi önemli siyasi olaylardır. Bu olaylar çoğunluğu Rumlar olmak üzere, adalarda yerleşik hayat süren azınlık nüfusun bir kısmının adaları ve Türkiye’yi terketmesi ile nüfusun azalmasına sebep olmuştur. Bunu takiben 1960’lı yıllar ile başlayan 1980’li yıllar ile iyice hızlanan, doğu illeri ağırlıklı g Adalar nüfusunun yeniden artmasına sebep olmuş ve böylelikle Adalar’daki toplumsal yapı ciddi bir değişim göstermiştir. Çizelge 4.2’de görülen 1990 yılına ait ciddi artışın sebebi de bu g hareketidir (Gökçen, 1993).

Adalar ilçesinde son 15 yılın nüfus sayımları ve nüfusun mahallelere göre dağılımı Çizelge 4.1’de gösterilmiştir.

Çizelge 4.1 : Adalar ilçesi’nde son 15 yılın mahallelere göre nüfus dağılımı (Url-19)

Mahalle adı	1997	2000	2008	2009	2010
Büyükada (Sedef ile)	6.418	7.335	6.812	6.978	
Heybeliada	5.673	5.529	3.763	3.890	
Burgazada	1.541	1.578	1.203	1.392	
Kınalıada	2.539	3.318	2.294	2.081	
Toplam (Kış)	16.171	17.760	14.072	14.341	14.221

Adalar nüfusu dönemsel olarak ciddi değişiklikler göstermektedir, yaz ile kış nüfusu arasında büyük farklılık vardır. Yazın bir çok kişi tarafından yazlık ve sayfiye yeri olarak kullanıldığından, adaların nüfusu yazın kış aylarına oranla yaklaşık 10 kat artış göstermektedir. Ayrıca, özellikle yazın haftasonu olmak üzere gününbirlik zirayetçilerin de sayısının çok fazla olduğu bilinmektedir. ADNKS (Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi) sonuçlarına göre 2010 yılı için 14.221 olan toplam nüfusun yaz aylarında arttığı, Temmuz ve Ağustos aylarında doruk noktaya ulaşarak toplamda 82.000, gününbirlik zirayetçiler ile 140.000 kişiyi bulduğu tespit edilmiştir (Url-19).

Çizelge 4.2 : Adalar İlçesi’nin yıllara göre nüfus değişimi (Poridis, 1999).

Yıl	Toplam nüfus
1816	1.200
1865	6.000
1900	12.000
1927	11.691
1935	16.814
1940	13.325
1945	14.053
1950	15.405
1955	16.564
1960	19.864
1965	15.264
1970	15.086
1975	12.807
1980	18.232
1985	14.534
1990	19.413

Doğal çevrenin sunduğu imkanlara bağlı olarak Prens Adaları'nda yerleşimin ilk geliştiği dönemlerden beri, bugüne kadar azalarak devam eden balıkçılık temel uğraşlardan olmuştur. Adalarda hem yerli hem yabancı türde birçok deniz mahsülü elde edilebilmektedir. Bir döneme kadar adalarda kuş ağırlıklı avcılık da yapılmıştır, ancak günümüzde yasaklanmış durumdadır.

Prens Adaları'nda yakın zamana kadar ve 150 yıla yakın bir süre boyunca, bol bulunan çam ağacı, kocayemiş, ıhlamur, akasya, meyve ağaçları ve çiçek bahçeleri sayesinde arıcılık yapılmıştır ancak günümüzde artık yapılmamaktadır.

Prens Adaları'nda toprak aslında sığ olmasına rağmen verimlidir. Zeytinlik, bağ, bahçelik için tarıma evlerişlidir. Toprağın elverişli olması sebebiyle, özellikle Bizans Döneminde manastırlarda yaşayan keşişler tarafından tarım yapılmış, bu dönemde adalar kendi kendilerine yeten bir yerleşim kimliğine sahip olmuşlardır. Adalar'da bağcılık 20. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiş, burada şarap ve rakı üretimi de yapılmıştır. Ancak günümüzde adalar sayfiye yeri olarak kullanıldığından, topraktan tarım yapma amaçlı faydalanılmamaktadır. Adalarda hala küçük çapta sebzeçilik ve çiçekçilik olduğu söylenebilir. Bunun yanında değişik mantar çeşitleri yetişmektedir. Çiçekçilik 1960lardan sonra çok gelişmiştir. Günümüzde adaların yiyecek gereksinimi İstanbul ve Yalova'dan sağlanır.

Günümüzde adalar halkının en önemli geçim kaynaklarından bazıları, otelcilik, pansiyonculuk, lokantacılık ve gazinoculuktur. Evi elverişli olan kişiler, yazın evlerini kiraya verme yolu ile veya pansiyonculuk yaparak gelir sağlamaktadır. Bunun dışındaki geçim kaynakları arasında küçük sanatlar, marangozluk, çiçekçilik, arabacılık vardır.

Reşat Ekrem Koçu, 1958 yılında yazdığı İstanbul Ansiklopedisi'nde o dönem adaların sosyal ve ekonomik durumunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Dört büyük adada hekim, dişçi, ebe ve eczacı bulunur; büyük bakkaliyeleri ve terzihaneleri vardır; mescitleri ve kiliseleri vardır; İstanbul gazeteleri ilk vapurla gelir, gazinoları, sinemaları büyük şehri aratmaz. Adalar deniz sporları bakımından ve bilhassa balık avcılığı için bulunmaz yerlerdir” (Koçu, 1958).

Demografik yapıdaki çeşitlilik, ada ekonomisini oluşturan uğraşların da farklı dine mensup kişiler arasında çeşitlenmesine yol açmıştır. 20. yüzyılın yarısına kadar adalardaki yerli Müslüman halk genelde devlet işleri, suculuk ve işçilik, Rumlar

balıkçılık, arabacılık ve gazinoculuk, Ermeniler otelcilik, balıkçılık ve lokantacılık, Yahudiler ise yemişçilik ve ticaret yaparak geçiniyorlarken günümüzde ise esnafılıkve işçilik genellikle müslümanların elindedir. Ayrıca halkın bir bölümü İstanbul'da işe sahip olup, her gün anakaraya geçip geri gelmektedirler (Tuğlacı, 1989).

Sosyal hayatın gelişimi açısından bakıldığında, Bizans Dönemi'nde ulaşılamazlığı ve uzaklaşılabilirliği sebebiyle sürgün yeri olarak kullanılmış ve birçok drama sahne olmuş Prens Adaları, Osmanlı Dönemi'nden itibaren bunun tam aksi bir yerleşim kimliğine bürünmüşlerdir. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren, önce zengin ve nüfuzlu Rumların, daha sonra Osmanlı zenginlerinin rağbet etmeye başlaması ile, Prens Adaları zenginlik ve gösterişin, eğlencenin merkezi haline gelmiş, bu gelişmelerin mekansal yansıması olarak da hızla ve çok sayıda oteller ve gazinolar açılmaya başlanmıştır. Bu durum Cumhuriyet Döneminde de bir süre etkisini sürdürmüş, günümüzde ise, değişen demografik ve ekonomik yapının da etkisiyle, adalardaki yaşam daha mütevazı ve belki biraz daha kozmopolit bir yapı içerisine girmiştir.

4.3 Seyyahların Dilinden Tarih Boyunca İstanbul Prens Adaları

İstanbul Prens Adaları'nda yerleşimin tarihsel süreç içindeki gelişimini araştırırken, farklı dönemlerde buraya gelmiş ve yapıtlarında adalardan bahsetmiş gezginlerin tasvirleri önemli bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde, yerleşimin sosyal ve fiziksel yönleri ile farklı gezginler tarafından farklı dönemlerde yapılmış tasvirleri kronolojik sıraya göre aktarılacaktır.

17. yüzyılda yaşamış ünlü Türk gezgin Evliya çelebi 1641 yılında geldiği Prens Adaları'nı ünlü eseri Seyahatname'ye eklemiştir. Çelebi'nin tasvirlerinde adaların büyüklükleri biraz abartılı olarak ifade edilmiş olsa da, yerleşimin genel karakteri ve yaşayış ile ilgili o döneme ait önemli ipuçları elde edilmektedir:

Büyükada bayındır bir adadır. Yirmi mil genişliktedir. İki yüz kadar Rum evleri vardır. Dağları kıvıllı olduğundan buna 'Kızılada' derler. Üsküdar toprağına yakındır. Kilisesi, bağı ve bahçeleri, dört tarafında kalabalık dalyanları vardır... Konstantinopolis'den 27 kilometre uzaklıkta olan ve çevresi 14 kilometre uzunluktaki Heybeli'nin bağları bahçeleri, ab-ı hayat kuyuları vardır. Buradaki ünlü manastırı ziyarete her yıl Konstantinopolis'den pek çok insan gelir. Ada halkı zengin Rumlar, kaptanlar ve gemi sahipleridir....Burgazada'ya geliyoruz. Ada sahilinde kireç taşı kayalıkların üstünde küçük ama sağlam bir kale var. Çevresi 17 km. olan Adada güzel bahçeleri ve kuyularıyla üç yüz adet ev bulunmaktadır. Halkın tamamı

Rumlar ve zengin tekne sahipleridir. Adada çok sayıda keçi ve yabani tavşan bulunuyor. Kınalıada, çevresi 12,8 km uzunlukta olan bir ada ve bir manastırı ve yüz Rum evinden oluşan bir köyü var. On beş kilometre uzaklıkta Büyükada bulunuyor. Çevresi 30 km. Ve toprağı işlenmiş. Yüz Rum evinden oluşan bir köyü olan adanın dört tarafında dalyanlar ve balık avlamak için gözetleme yerleri var. (Prens Adaları, 2010; Çelebi, 1996)

Evliya Çelebi'den 12 yıl sonra Ermeni bilgini Eremya Çelebi Kömürcüyan da 1653 tarihli seyahatnamesinde, gezdiği ve gördüğü İstanbul Adaları hakkındaki izlenimlerini şöyle dile getirir:

İstanbul'un karşısında bulunan güzel ve ikamet edilebilir birçok adaları ziyaret ettik. Oraya gezip dolaşmak ve temiz hava almak amacıyla birçok ziyaretçiler gitmektedir. Bunlardan bazıları keşişler yaşamaktadır. Bazılarında da, dini açıdan önemli olan hac yerleri, kubbeli kiliseleri ve büyük bahçeli manastırları görüyorsunuz. Bütün bunlar Rumlara aittir. Deniz kenarında ve karşılıklı inşa edilmiş köylerde şaraba düşkün köylüler yaşamaktadır. (Tuğlacı, 1989)

Gençliğini Heybeliada'da geçirmiş tanınmış Bizans tarihçilerinden Scarlatos Byzantios, 1862 yılında Atina'da yayınlanan "İstanbul'un ve banliyolarının tasviri – topoğrafyası, arkeolojisi ve tarihi" adlı kitabında Prens Adaları hakkında şunları belirtmiştir:

Bilhassa Büyükada ve Heybeli'de terevinthos ve diğer kokulu nebatlar mis gibi kokar. Bu ayda burada bulunmamış kimsenin gözü açık gider. Bir insana Adalar'da ilham gelmezse, hayatında şair olmak ümidi kalmamıştır. Burada bu hususta kendisini deneyebilir. (Erdenen, 1962)

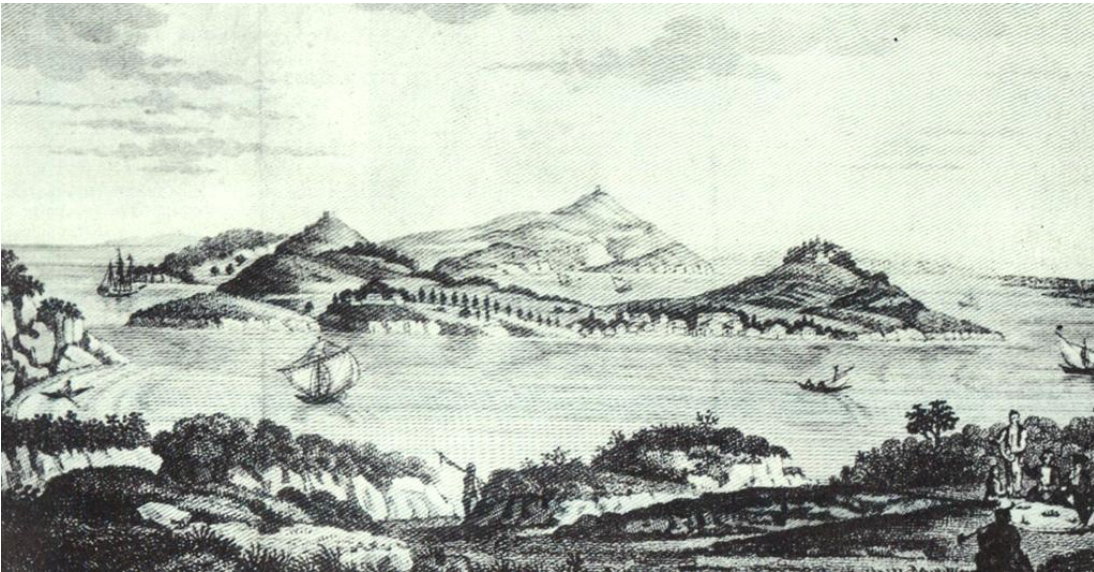
Thomas Allom 1841 yılında Paris'te yayınlanan "Constantinople" adlı eserinde Prens Adaları'nın o dönemki doğal çevresini şu sözler ile anlatmıştır:

Adalar, fazlasıyla güzel ve sağlık bakımından üstün olup Ege denizindeki benzer adalardan farklıdır. Adalar çıplak ve bakımsız da değildirler. Umumiyetle kocayemiş, mersin ağacı, çam, servi ağacı ve bir çok meşe çeşitleri ile kaplıdır. Hususi olarak Kızımız'lar daima yeşil olup yapraklarını değiştirmeden bütün mevsimler muhafaza ederler ve adaları daima yeşil ve romantik yaparlar. Ayrıca yaprakları dökülmeyen diğer cins ağaçlar da vardır... (Erdenen, 1962)

19. yüzyıl Fransız mimar ve ressamlarından Ignace Melling, 1819 yılında Adalar'ı gezmiş Şekil 4.7'de örneği görülen gravürlere de yer verdiği eserinde "Marmara Denizi'ndeki Prens Adaları'nın Genel Görünümü" başlıklı yazısında gördüklerini ve izlenimlerini şöyle dile getirmiştir:

Eskiden Prens Adaları denilen bu adalar grubu her zaman için, Marmara Denizi'nin birer incisi, süsü ve ziyneti olarak kabul edilmiştir. Bu adaların halen taşımakta oldukları adların esası, Bizans yönetimi devrinde birçok Grek Prens ve hükümdarlarının, birbirlerini takiben, buralardaki Heybeli ve Büyükada'lara sürgün edilerek uzun süre oralarda kalmış olmalarından kaynaklanmaktadır; ümit ve hayal edipte bulamadıkları güzel günler eğer halen orada mevcutsa, şüphesiz bu insanlar bu pek hoş ve latif yalnızlığın tadını gönüllerinde çıkarmışlardır. Türkler, İstanbul civarında bulunan bu adaları, oraların ilk sakinleri, Rumlara bırakmakla hakkaniyet ve adalet yolunu tutmuş olduklarını göstermişlerdir. Bu adaların artık, eski yıllarda sahip oldukları üstünlükleri kalmamıştır, bu adaların özellikle yüksekçe yerlerinde işlenmemiş bilgiler bulunmaktaydı. İyice incelenecek olursa, burada, uygarca olmayan tutum ve davranışların tabiata karşı savaş açmış oldukları hemen görülür. Görkemli tepelerin süsü ve ziyneti olan ağaçlar, çoğu defa tahrip edilmişti, ancak kıyılara gelince, buraları, her zaman olduğu gibi, yine o müthiş derecede bol ve kokulu çiçek ve bitkilerini korumaktaydı.

Sayıları dört olan bu adalardan, gerek Kınalı ve gerekse Burgaz adalarının her ikisi de kıraç ve örtüsüzdür; Heybeli ve Büyükada, görünüm güzelliği, teneffüs edilen o saf ve temiz havası ile cidden dikkate değer özelliklere sahip yerlerdi. Bu genel manzara içerisinde, ilk adayı oluşturan sadece Kınalı, Burgaz adasının arkasında kaldığı için görülememektedir, ancak bu adanın küçük bir bölümü, tüm genişliği ile etrafa yayılmakta olan Heybeliada'da yükselen iki tepenin arasından görülebilmektedir...balıkçılık bu küçük takımadada yaşayan halkın belli başlı gelir kaynağıydı, çok sayıda palamut, tekir ve istakoz vb. balıklar onların geçimlerini sağlamaktaydı...Üç tepeden oluşan ve Büyükada sahillerinden tam olarak görülebilen Heybeli'nin de, güzel ve görkemli manzaralar bakımından, Büyükada'dan hiç de geri kalır yanı yoktu. Evleri, daima yeşil kalan selvi ağaçlarına karışmış Heybeliada köyü, pek yüksek olmayan bir tepeye yaslanmış bulunmaktadır. Bir hristiyan manastırına giden dar bir patıkayı takiben yürümek insana büyük bir zevk vermekteydi... (Tuğlacı, 1989)

Şekil 4.7 : Melling'e ait 19. yüzyıl başı Prens Adaları Gravürü (Tuğlacı, 1989).

Şemseddin Sami, ‘Kamus-ül Alam’ (1888) adlı kitabında Büyükada için şunları söylemiştir:

Dersaadet civarında Marmara denizinde ve Maltepe karşısında vaki adaların en büyüğü ve en mamuru olup, doğrudan doğruya Şehremanetine mülhak ada kaymakamlığının merkezidir. Şimalden cenuba olan tülü 5, şarktan garbe olan arzı 3 kilometre kadar olup, Anadolu sahilinde 4 kilometre açıktadır. kasaba adanın sahil-i şarkisinde olup, güzel denizi, müferrah köşkleri ve müteaddid misafirhane ve gazinosu vardır. Adanın etrafında güzel bir araba yolu yapılmıştır. Adanın üstü çamlarla mestur olup, havası pek latif ve sağlamdır. İki tepesi olup, en mürtefinin üstünde (ayyani) ismile bir Rum manastırı bulunuyor ki, nezaretinin güzelliği meşhurdur. (Tuğlacı, 1989)

1895’te yayınlanan “Constantinople” adlı kitabında Londra, Ambest Koleji profesörü Edwin Grosvenor adaları şöyle tanımlamıştır:

Vermekten hiç bıkmayan doğa, başkenti sadece Boğaz’la ve Haliç’le değil küçük takımadalar Adalar’la da çeşitlendirmiştir. Ischia ve Capri Napoli için neyse, Heybeliada, Büyükada ve kardeş adaları Konstantinopolis için daha fazladır. Şehir merkezine çok daha az uzaklıktalar ve şehrin ayrılmaz bir parçasını oluşturuyorlar. En yakını Kadıköy’den 6 kilometre, İstanbul’dan da biraz daha fazla uzaklıkta...

...Toplam dokuz taneler. İkiisi, Pitta (Kaşıkkadası) ve Niandros (Taşanadası)’nda yerleşik halk yok ve ilgiden yoksun. Üçü, Oksia (Sivriada), Plati (Yassıada) ve Anterovithos (Sedefadası) günümüzden soyutlanmış ama her birinin yenilmişlik ve hüznle dolu geçmişleri var. Dördü, Proti (Kınalıada), Antigoni (Burgazada), Halki (Heybeliada) ve Prinkipo (Büyükada) en önemlileri. Birbiyleriyle ve başkentin diğer bölgeleriyle her gün iletişim içindeler. İklimlerinin yumuşaklığı ve düzenliliği onları İmparatorluğun en sağlıklı yöresi yapıyor. Kuzey Marmara’nın hiçbir yerinde zeytin ağaçları bu kadar bol ve verimli değildir. Mayıs ve Haziran aylarında adaların güzelliğini anlatmaya sözcükler yertmez. Tepeler çam ormanlarıyla kaplı ve dolambaçlı kıyılar sessiz ve gölgeli koylarla oyulmuş. Nereye bakarsanız başka bir güzellikle karşılaşıyorsunuz. Kış aylarında el ayak çekiliyor. Hain Marmara sık sık adanın dış dünyayla olan bağlantısını koparıyor. Günbatımında İstanbul’un gölgesi üzerlerine düşecekmiş gibi görünmesine düşecekmiş gibi görünmesine rağmen aslında fersahlarca uzaktalar. Boğaz’ın güneydoğusunda dağılmış, yuvarlak şekilleriyle tatlı bir hayali andırıyorlar. Batıdan yukarı bakıldığında dört ana ada ufukta uzanmış, sanki tek bir ada oluşturmuş gibi görünüyor. (Prens Adaları, 2010)

İlk olarak 1884 yılında Prens Adaları’nı gezen ve ‘Les Iles Des Princes’ adlı bir eser yayınlayan Gustave Schlumberger Prens Adaları’nın görünüşü ve tarihi arkaplanı ile ilgili şunları kaydetmiştir:

Napoli’nin Capri’si ve Ischia’sı var: Konstantinopolis’in ise Adalar’ı. Napolitenler körfezlerini süsleyen mücevherlerden ne kadar gurur duyarsa da bu, Pera’nın Rumlar’ın

Marmara Denizi'nin girişindeki büyüleyici silüetlerini uyandıran, ahenk ve zevkin mekanları, etkileyici Adalar'ından duyduğu kadar değildir. Doğanın ihtişamı kadar Tiberius'un suçları da Capri'nin ünlenmesinde etkilidir. Aynı şekilde, Kınalıada, Burgazada, ve Büyükada'nın manastırlarına sürülen imparatorların, imparatoriçelerin ve yüksek rütbeli sürgünlerin kasvetli maceraları da, tarih boyunca devrimler ve çalkantılarla sarsılmış bu şaşıaalı Adalar'ın antik dünyanın en trajik kısımlarından biri haline gelmesinde etkili olmuştur. Dünyanın hiçbir köşesi acıklı felaketlerin, insani ihtişamın beyhudeliğine dair dokunaklı derslerin anlatıldığı hikayeler açısından daha verimli değildir. Sadece bu yönüyle bile Adalar tarihçi ve düşünürlerin ziyaretini hak etmektedir. Dünya üzerinde çok az yer, imparatorluk sarayının ihtişamından koparılıp bir imparatorluk manastırında bir hücrenin derinliklerine fırlatılan prens ve prenseslerin ıstıraplarına bu kadar çok şahittir. Bu dokunaklı hatıralara bu minyatür takımadaların, İtalya ve Sicilya'nın, başka hiçbir yerde memnun gözlerin sahillerde bu kadar şirin, dağlık manzaralarda bu kadar heybetli dinlenmediği, başka hiçbir yerde yeşilliğin daha canlı yada daha çeşitli olmadığı, kısacası başka hiçbir yerde masmavi suların binlerce gölgeli koyda, binlerce şiirsel kayalıkta daha nazik yıkanmadığı harikalarıyla doymuş bir gözü kendinden geçirecek güzelliklere sahip olduğunu eklerseniz, işte o zaman vaktiyle çok gözyaşıyla ıslanmış, günümüzde Adalar'ın dramatik bir geçmişin araştırmasından ya da bugünün güleryüzlü çekiciliğinden etkilenenler için neden favori kutsal mekan olduğunu anlayacaksınız. (Prens Adaları, 2010)

Deniz kıyısı boyunca yüksek kahveler hiç boş kalmaz. Hayat ve hareket dolu olan bu birinci planın arka tarafında, okadar büyük bir zevkle seyredilen her çeşit ağaç, sarmaşık ve çiçeklerin, yaseminlerin, judie ağaçlarının hiç bir yerde İstanbul civarındaki kadar Mebzul bulunmayan zakkum ağaçlarının çerçevelediği zengin köşk ve evler yelpaze halinde açılarak yamaçlara doğru çıkarlar. (Tuğlacı, 1989)

Adaların geçmiş asırlardaki çehresi hakkında Gustave Schlumberger şunları yazmıştır:

Bakir nebatatın ortasında, daha açık renkleriyle yer yer göze çarpan çıplak kısımlarda, mimari bakımından büyük bir ehemmiyet arzetmeyen alçak çatılı bir takım mukaddes manastırlar (sessiz melceler, abus ve yeknesak meskenler, geçmiş asırların en kalabalık ve en faal bir şehri olarak tanıdığı İstanbul'un iki adım uzağındaki canlı mezarlar halinde) yükselirdi. Bazen ayrı ayrı bir çok hücre grubundan mürekkep olmak üzere, başkeşiş ile keşişlere mahsus meskenlerle birlikte bir takım kilise, kilisecik ve ibadet odacıklarından ibaret bulunan bu dini binaların etrafında, en fakir tarikidünyaların bizzat ekip biçtikleri ve vaziyeti müsait olanların, toprağa bağlı köleler olan zenci veya köylülerin hizmetine tevdi ettikleri bazı tarlalar uzanırdı.

Liman vazifesini gören küçük koyların kıyısında manastırların ihtiyacı olan şeyleri temin eden bir kaç dükkancı ve bir kaç kaynakçının evleri, şöhreti yaygın bir tarikidünyaya tercih edilen dindarca bir ziyaret arasında Bizans seyyah ve burjuvalarının istirahatine mahsus yerler bulunuyordu. (Erdenen, 1962)

4.4 İstanbul Prens Adaları'nda Yerleşimin Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi

Bu bölümde ana hatlarıyla İstanbul Prens Adaları'nda yerleşim alanlarının tarihsel gelişim süreci ve karakteri incelenecektir. Adalarda bulunan tüm tarihi ve önemli yapılara detaylı şekilde değinmek yerine, kentsel yaşamı ve mekanı ilgilendiren bazı belli başlı yapılar bir sonraki başlık altında incelenecektir.

Adalar 19. yüzyıl'da gelişen yerleşim ve mimari karakterini günümüzde hala koruduğundan, İstanbul'daki diğer yerleşim alanlarına göre oldukça farklı bir kimlik taşımaktadırlar. Bu farkın ve adalara kimliğini veren doğal, tarihsel ve kültürel değerlerin araştırılarak ortaya konulması, bu kültürel mirasın sürdürülebilmesi için önemlidir. Çalışmanın bu bölümünde, İstanbul Prens Adaları'na dair çeşitli kaynaklardan faydalanılmıştır. Bunlar içerisinde, gezginlerin Prens Adaları ile ilgili notları, İstanbul ve Adalar'ın geçmişini ve bugününü anlatan kaynaklar, Adalar Müzesi yayınları, eski haritalar, kartpostallar ve fotoğraflar bulunmaktadır.

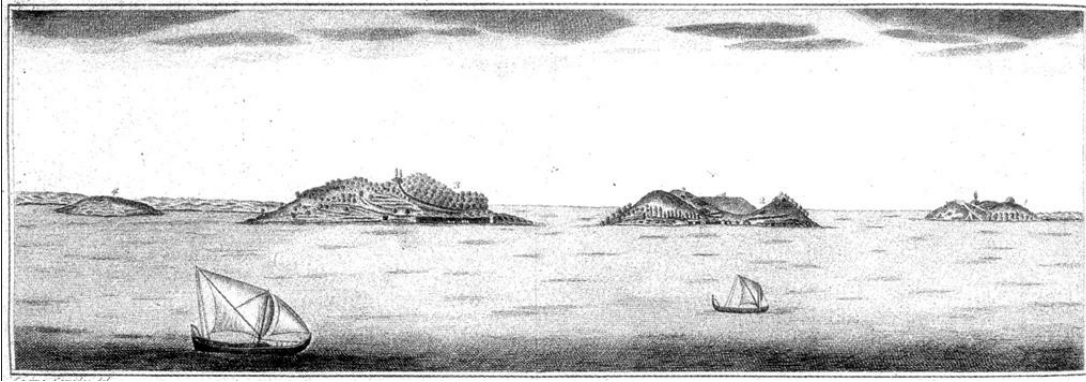
İstanbul Prens Adaları'nın bilinen tarihi, Bizans Dönemi'nde başlamaktadır. Sistemli bir arkeolojik kazı yapılmadığından, bundan öncesine dair net bilgi bulunmamakla birlikte, çeşitli noktalarda bulunmuş ufak kalıntılar adalarda Bizans öncesinde de yerleşim olduğuna işaret etmektedir. Burgazada'da tepede bulunmuş, latince kitabesi olan mezar taşı, Kınalı ve Büyükada'da bulunan 6. ve 7. asır mimarisine ait harabeler bunlara örnekler (Koçu, 1958).

Tarihte Prens Adaları 15. yüzyıl'a kadar Bizans Sarayları'nın sürgün yeri olmuştur. Bu dönemde adalarda manastırlar, bunları destekleyen ufak köyler, bazılarında kaleler ve bağlar bulunmaktaydı. Prens Adaları'nın 15. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin eline geçmesinden, 19. Yüzyıla kadar geçen sürede ise, yerleşim çoğunlukla Şekil 4.8'de görüldüğü gibi küçük Rum balıkçı köyleri ve manastırlardan ibaretti. 19. yüzyıl sonunda ise düzenli vapur seferlerinin de başlaması ile, adalar yoğun bir yapılaşma sürecine girmiş, hızla 19. yüzyıl Batılı yaşam biçimine geçilmiş, sosyal hayat zenginleşmiş, bunun mekana yansıması olarak, dönemin çeşitli üsluplarında köşkler, konaklar, oteller inşa edilmiştir (Zorer, 2005). Prens Adaları'nda yerleşimin dönemsel olarak gelişimi, sırası ile Şekil 4.9, Şekil 4.10, Şekil 4.11, Şekil 4.12 ve Şekil 4.13'de görülen haritalardan izlenebilmektedir.

Ada olmaları sebebiyle 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılda birçok sanatçı, şair, ressam vb. kişi, adaları istanbul boğazına tercih etmiş, burada yaşamaya başlamışlardır.

Adaların doğal güzellikleri ve kente olan yakınlıklarına rağmen, ada olmalarından kaynaklanan bu inzivai kimlikleri, birçok yazar ve şaire ilham kaynağı olmuştur. Özellikle Burgazada Sait Faik Abasıyanık ile özdeşleşmiş, Sait Faik eserlerinde Burgazada'yı uzun uzun tasvir etmiş, oradaki yaşamı ayrıntılarıyla anlatmıştır.

Adalarda 20.yy sonu 21.yy başlarından itibaren, değişen sosyo-kültürel ve ekonomik yapı, ayrıca yapılaşmada görülen apartmanlaşma eğilimi sonucu, bu kültürel mirasın kısmen tahrip edildiği, ancak Prens Adaları'nın hala yerleşim özellikleri, mimari, tarihi ve kültürel mirasını önemli ölçüde koruyabildiği söylenebilir.

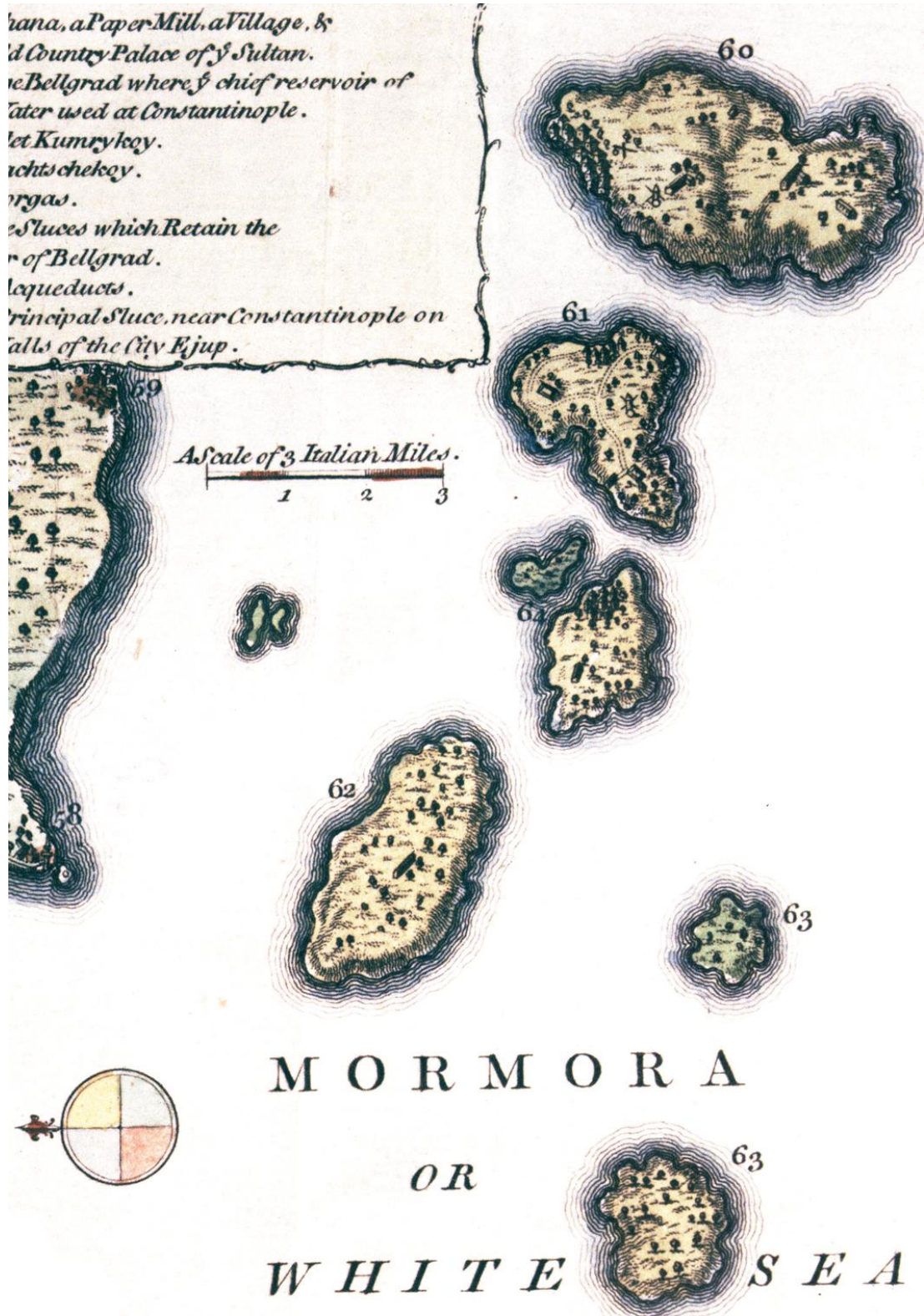

Şekil 4.8 : 18. yüzyıl sonunda Prens Adaları'nı gösteren gravür (Carbognano, 1993).

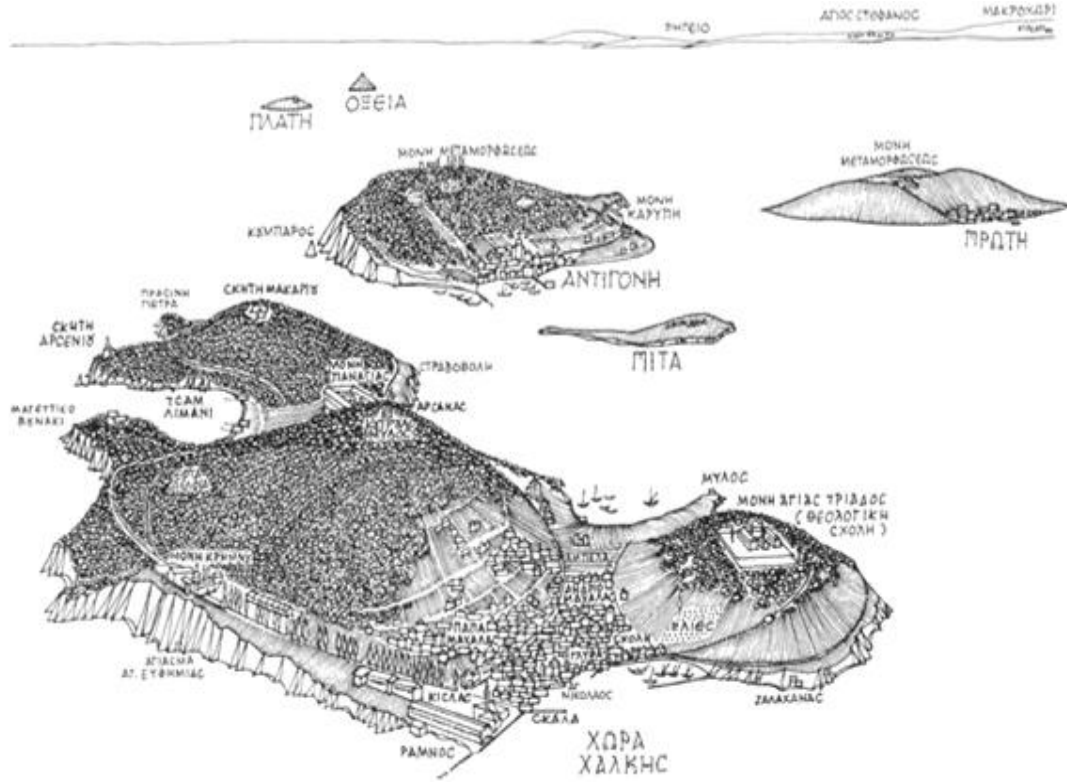
Genel olarak Prens Adaları'nda yerleşim sahası, kuzey bölgelerdedir. Erdenen (1962) bunun sebebini, kuzey bölgelerin Kocaeli'ne yakınlığı, güney taraflara göre daha serin olması ve bu kısımların topoğrafik açıdan daha az engebeli ve bahçe ve ekin için daha elverişli olmasına bağlamaktadır. Bu sebeple, kuzey bölgede bulunan iskele tarafından uzaklaştıkça yerleşimin seyrekleştiği görülmektedir. Cahit Kayra (1990) ise, yerleşimin bu alanda olmasının önemli sebeplerinden birini, güney kıyılarının lodos fırtınalarına açık ve barıksız olmasına bağlamaktadır.

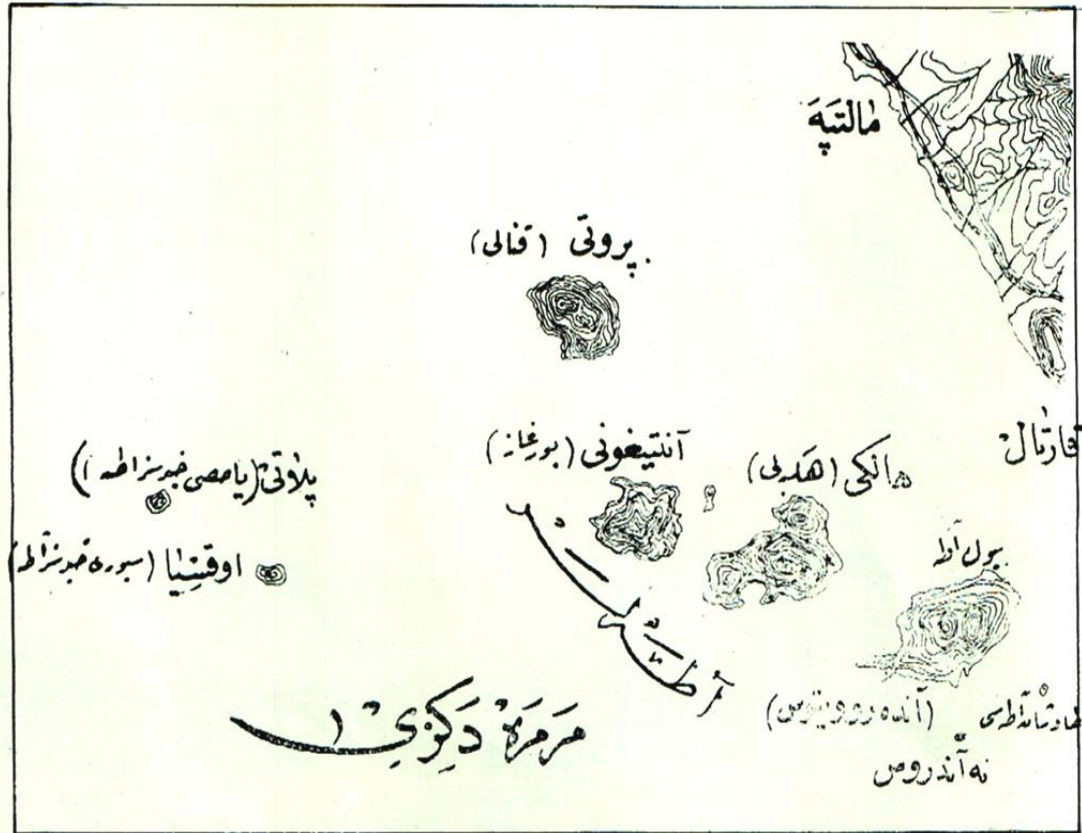
Şekil 4.9 : Golç Paşa'nın, 1880'li yıllarda İstanbul Adaları haritası (Kubilay, 2010).

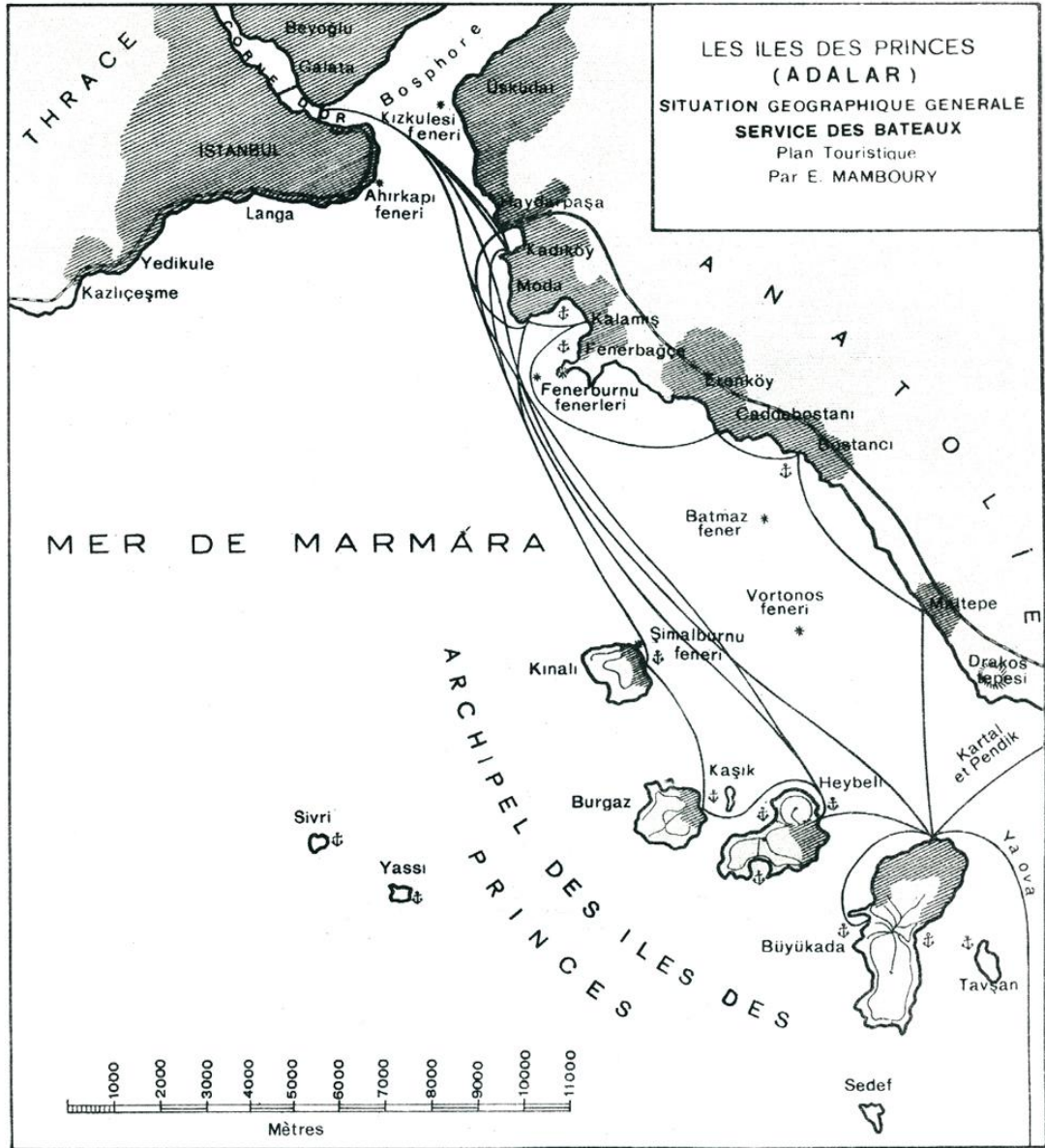
Şekil 4.10 : 1770 yılına ait İstanbul haritasının Adalar bölümü (Kubilay, 2010).

Şekil 4.11 : Akillas Millas’a ait Prens Adaları çizimi (Url-20, Adalar Müzesi Web arşivinden alınmıştır).

Şekil 4.12 : 1910 yılı Adalar kazası’nı gösteren Osmanlı haritası (Tuğlacı, 1989).

Şekil 4.13 : Mamboury çizimi, 1943 yılı İstanbul Adaları haritası (Kubilyay, 2010).

4.4.1 Büyükada'da yerleşimin gelişimi

Diğer adalarda olduğu gibi Büyükada'da da Bizans öncesi yerleşime dair net bilgiler bulunmamaktadır. Ancak tesadüfen bulunan, bazı mezar ve sikkelerden, burada antik dönemde de yerleşme olduğu anlaşılmaktadır.

Bizans döneminde Büyükada'da ikisi erkeklere, biri kadınlara mahsus üç manastır, bir küçük köy, kale ve liman olduğu, adanın limanının yerleşimin bulunduğu Karya Koyu'nda olduğu bilinmektedir (Akpınar, 1984). Büyükada'da Bizans dönemine ait ilk yapının, imparator II. Justiniaos tarafından adanın limanı yanında (bugün Maden semtinde bulunan Selvili Yokuş'un altında) 569 yılında yaptırılan bir saray ve

manastır olduğu bilinmektedir. Bu döneme kadar küçük balıkçı köyleri olan Adalar'ın, bu tarihten itibaren hızla yapılan manastırlar ile Bizans tarihinde birer sürgün yeri haline geldiği söylenebilir (Erdenen, 1962).

Büyükada'nın kaynaklardan takip edilebilen ilk yerleşimi, Bizans Dönemi'nde adanın doğusunda bulunan, bugün Maden denilen bölgede, Karacabey Yöresi'nde kurulmuştur. O dönem Kariye (Karya) isminde bir balıkçı köyü olarak kurulan yerleşimin tam mevkisinin, bugün Aya Nikola Manastırı'nın bahçesinin bulunduğu vadi olduğu bilinmektedir. Bölge daha sonra 19. yy.da demir madeni ocakları işletildiğinden “Maden” ismini almıştır (Zorer, 2005). Bugün ise adanın ilk yerleşim alanı olduğu bilinen noktada birkaç tesis dışında yerleşim olmadığı söylenebilir. Büyükada kalesinin konumu ise tam olarak bilinmemektedir (Akpınar, 1984).

17 Nisan 1453 tarihinde İstanbul'un fethinden 42 gün önce, Kaptan-ı Derya Baltaoğlu Süleyman Bey, donanması ile birlikte Prens Adaları önüne gelmiş ve teslim olan Kınalıada, Burgazada ve Heybeliada'nın ardından, kaleye sahip olduğu için bir süre direnebilen Büyükada'yı fethetmiştir. Bu tarihten sonra Adalar'daki manastırlarında boşaltılmasıyla, adalıların birçoğu İstanbul ve etrafındaki köy ve kasabalara göç etmişler, adalar durgun bir dönem geçirmiştir (Akpınar, 1984).

16. yüzyıl'a gelindiğinde ise, Büyükada'da Prinkipo ve Kariye adlarında iki köy yerleşimi olduğundan bahsedilmektedir. 1545 yılında adaları gezmiş olan Fransız gezgin Pierre Gilles, kitabında geçimini balıkçılık ile sağlayan Kariye Köyü'nden bahsetmiştir. 17. yüzyıl'da ise, Kariye Köyü terk edilmiş, adanın ve köyün kuzeyinde, tahminen bugün Kumsal olarak bilinen bölgeye yerleşilmiştir. Burada kurulan yerleşimin o dönemde Prinkipo Köyü olarak adlandırıldığı sanılmaktadır. Günümüzde İskele Bölgesi'nde bulunan Saat kulesi meydanı ve Çınar caddesi ise, bu köyün mezarlığı olarak kullanılmaktaydı (Akpınar, 1984). Bu alanda 15. yüzyıl'da Türklerin Adalar'ı fethinden 16. yüzyıl'a kadar geçen dönemde, küçük ve dağınık yerleşimler olduğu, 16. yüzyıl'dan sonra ise bölgenin canlandığı bilinmektedir. Bölgedeki yerleşim, Aya Dimitri Kilisesi etrafında gelişen, dağınık küçük evler, dar sokaklar ve birçok ticarethaneden oluşmuştur. Buradaki yerleşim, döneminde adanın merkezi konumunda olmasına karşın, 1850 yılında çıkan yangında tamamiyle yanarak tahrip olmuştur (Zorer, 2005).

Günümüzde bu alan adanın Kumsal adı ile bilinen yerleşim bölgesidir. Bugünkü karakteristiği, Aya Dimitri kilisesi'nin batısında bitişik, doğusunda ayırık nizam konutlardan oluşan, doğuya ilerledikçe genişleyen parseller ile yoğunluğu azalan bir yapıya sahiptir (Zorer, 2005).

1735 yılında inşasına başlanan ve bugün Saat Meydanı'nın arkasında bulunan Panagia Kilisesi, adanın kuzeyinde bulunan İskele Bölgesi'ndeki yerleşimin gelişmeye başladığı noktadır. 18. yüzyıl'da dağınık yerleşen yazlık evlerden oluşan bu bölge günümüzde, vapur iskelesi, Saat Meydanı ve ticaretin merkezi olan çarşının yer aldığı merkez konumundadır. Daha önce bahsedilen 1850 yangınından sonra, Kumsal Bölgesi terkedilmiş ve adanın merkezi bugünkü İskele Bölgesi'ne kaymıştır. Eski ahşap iskelesi 1867 yılında inşa edilmiştir (Zorer, 2005).

18. yy'da adadaki önemli gelişmelerden biri de, bugün "Maden" denilen bölgede, demir madeni işletilmeye başlanmasıdır (Erdenen, 1962).

19. yüzyıl'a gelindiğinde diğer adalarda olduğu gibi, Büyükada'da hızlı bir gelişim göstermiş, yerleşmeler iskele etrafından başlayarak, doğu batı ve güney yönde yayılmaya devam etmiştir. Güneyde Hristos Tepesi'ne, batı'da Dilburnu, doğuda Aya Nikola bölgesine kadar devam eden yerleşime bütün olarak bakıldığında, en yoğun noktanın merkezdeki İskele Bölgesi olduğu, İskele'den uzaklaştıkça yapıların ayırık nizamda ve gittikçe azalan yoğunlukta yerleştiği görülmektedir.

1895 yılında inşası tamamlanan ve bugünkü iskelenin güneyinde bulunan Hamidiye Camii, bu bölgedeki yerleşimin oluşmaya başladığı noktadır. 19. yüzyıl sonlarında Büyükada'daki Müslüman nüfusun artması ile bu bölge yoğunlaşmaya başlamış, yavaş yavaş bugünkü halini almıştır. Bu bölge Tepeköy olarak da bilinen Nevruz Tepe'nin eteklerinde kuruludur ve eğimli arazi yüzünden eğimli yollara sahiptir. Bu bölgedeki yapılaşma da küçük parsellerde bitişik nizam, büyük parsellerde bahçe içinde ayırık nizam yapılardan oluşmaktadır (Zorer, 2005).

Şekil 4.14'deki haritada görüldüğü gibi, adanın kuzeydoğusunda bulunan Çankaya Bölgesi, 19. yüzyıl'ın ortalarından itibaren aristokrat ve varlıklı kesimin Büyükada'da yazlık evler yaptırmaya başlamasıyla gelişmiştir. Bugün buraya Meşrutiyet (Nizam) mahallesi de denilmektedir. Ana arteri oluşturan Çankaya Caddesi üzerine yerleşen ayırık nizamda geniş bahçeli köşkler yola yoğunlukla bahçe

duvarları ile cephe verirler. Ana yol ile kıyı şeridi arasında yerleşmiş yapılara ise, Çankaya Caddesi'nden kıyıya dik inen çoğu çıkmaz sokak ile ulaşılır.

Şekil 4.15'den anlaşılacağı üzere günümüzde Büyükada'daki yerleşim alanları diğer adaların çoğunda olduğu gibi, kuzey bölgesinde bulunmakta ve biraz güneydeki İsa Tepesi'ne kadar varmaktadır. Adanın güney bölgesinde ise yerleşim bulunmamaktadır. Adanın kuzeyindeki iskele bölgesi ise adanın merkezi durumundadır.

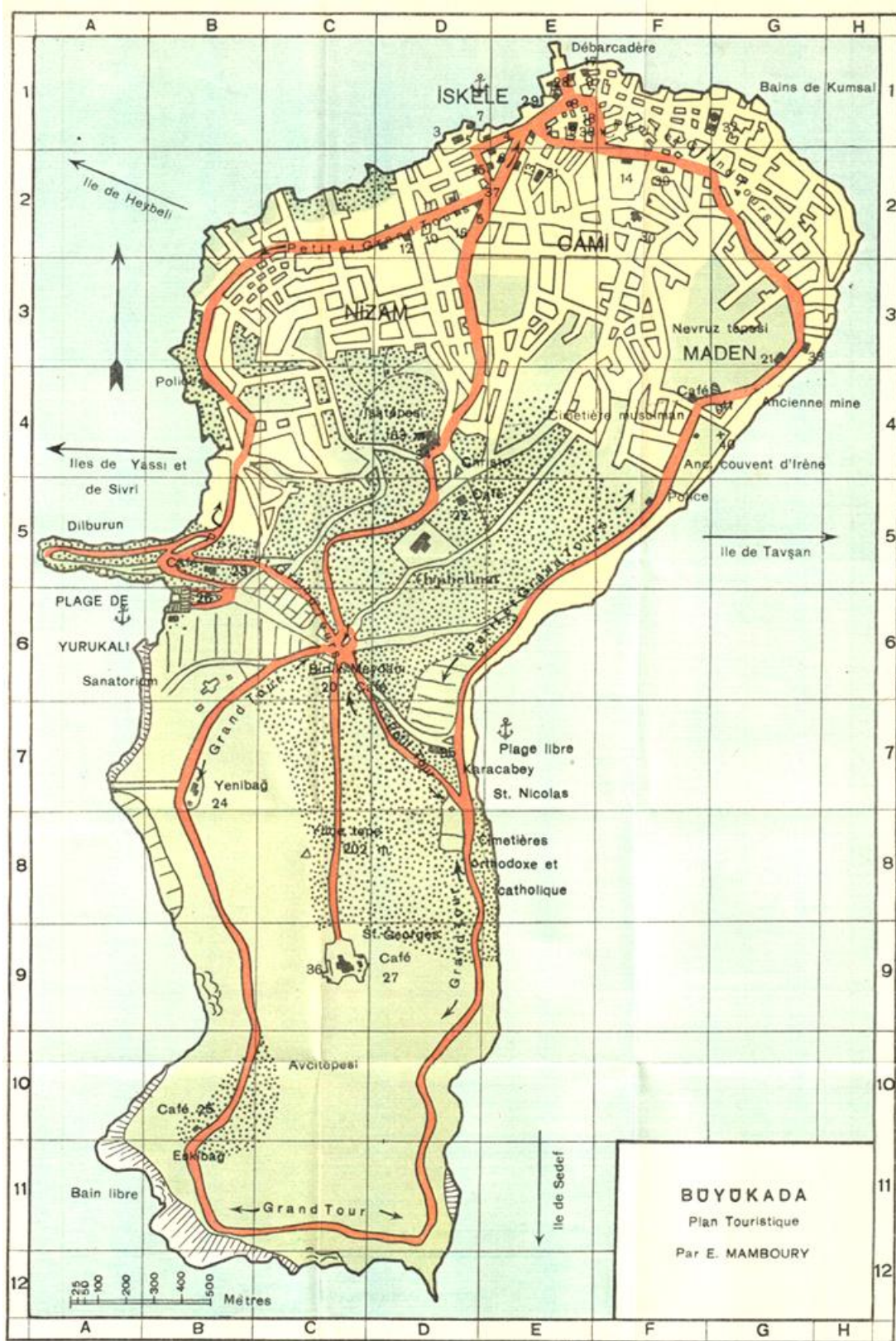
Şekil 4.16'da görüldüğü gibi Büyükada'nın sokak dokusu tamamiyle organik yapıya sahiptir. Sokaklar genellikle topoğrafyaya uyumlu şekilde, eğime paralel olarak yerleşmiştir, bazı noktalarda çıkmaz sokaklara rastlanır. Yapı parselleri ise oldukça geniştir (Zorer, 2005).

Günümüzde adada var olan yerleşimleri iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki çoğunlukla sahil bölümünde görülen, bitişik nizamda bahçeli evlerden oluşan ve mahalli karaktere sahip dokudur. Yerleşimi oluşturan yapıların çoğu iki katlı, dar cepheli ve küçük parsellere yerleşmişlerdir. İkinci tip yerleşim ise, oldukça geniş parsellerin içine yerleşmiş bulunan, ayrık nizamda bahçeli konut birimlerinden oluşur. Bu tip yerleşim, İsa Tepe'si ve Yüce Tepe'nin yamaçlarına kadar devam eder ve ada yerleşimlerinin bittiği noktayı teşkil eder. Yerleşim adanın batısında Dilburnu'nun güneyine geçmeden son bulur (Zorer, 2005).

Şekil 4.14 : 20 yüzyıl'ın başlarında Büyükada haritası. Yerleşimin merkezinin bugünkü gibi kuzeyde olduğu görülüyor. O dönemde batıdaki Nizam Mahallesi ve doğudaki Maden Mahallesi henüz yeni yapılaşmaya başlamış, doku bugüne göre daha seyrek görünüyor. İskele bölgesinin güneyinde ise yerleşim henüz Hristos Tepesi'ne yaklaşmamış durumda.

1- Güney; 2- Büyükada; 3- Eski vapur iskelesi; 4- Büyükada vapur iskelesi; 5- Panayia Kilisesi; 6- Aya Yani Kilisesi; 7- Kaymakamlık Dairesi; 8- Kulüp; 9- Katolik Kilisesi; 10- Kanarya Sokağı; 11- Bahçeler Sokağı; 12- Yalı Sokağı; 13- Şemsi Molla; 14- Telefon Merkezi; 15- Karanfil Caddesi; 16- Hristos Caddesi; 17- Yalı Sokağı; 18- Cakomi Caddesi; 19- Bursalı Sokağı; 20- Fişekhane Sokağı; 21- Tepeköy; 22- Hamam Sokağı; 23- Salhane; 24- Bağçıvanoğlu Sokağı; 25- Maden; 26- Yeni Bahçe Sokağı; 27- Hristos Tepesi; 28- Nizam Polis mevkii; 29- Dakik Değirmeni; 30- Nizam; 31- Yeni Fresko Sokağı; 32- Hristos Manastırı; 33- Dil Gazinosu; 34- Dil; 35- Yorguli Gazinosu; 36- Hristos Rum İnans Mektebi; 37- Ayia Nikola Caddesi; 38- Daskelos; 39- Gazino; 40- Ayia Nikola Gazinosu (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.15 : Büyükada haritası (Mamboury, 1943).

4.4.2 Heybeliada'da yerleşimin gelişimi

Heybeliada adını (Halki), antik çağda Çamlımanı'nda işletilen bakır madeninden almaktadır. Daha sonra ise Türkler iki tepeli görünen topoğrafik formundan dolayı, heybeye benzeterek “Heybeliada” adını vermişlerdir. Ancak ada aslında 3 tepeye sahiptir. Bunlar Şekil 4.17’de görüldüğü üzere, kuzeyde Ümit Tepesi veya Papaz Dağı, batıda Makarios, doğuda Değirmen Tepesi adlarını almaktadırlar (Erdenen, 1962).

Bu üç tepe arasında biri kuzeydoğu diğeri güneybatı yönünde uzanan iki düzlük alan bulunmaktadır. Kuzeydoğudaki düzlükte yerleşim alanı, güneydoğudaki düzlükte ise liman alanı (Çamlımanı) bulunur.

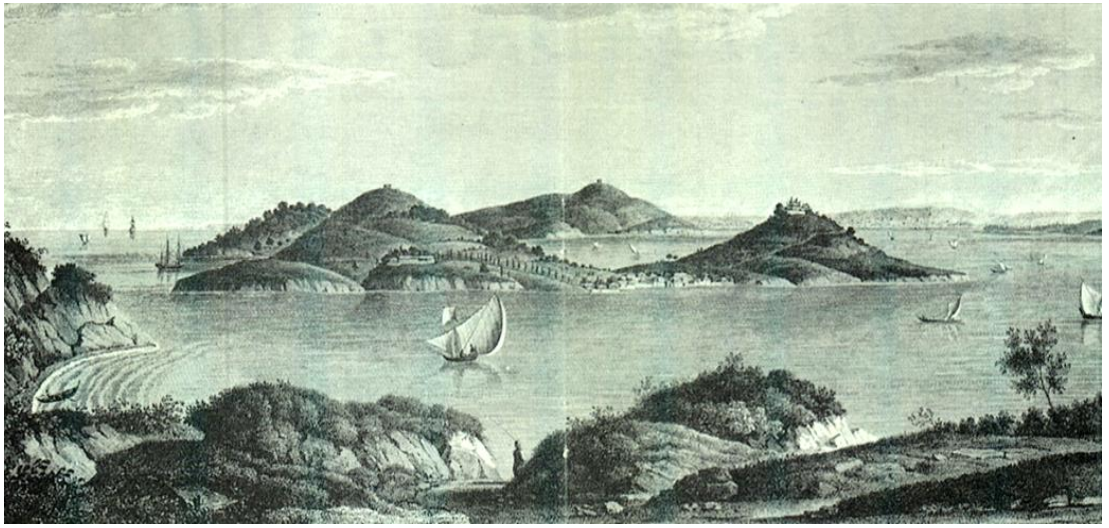
Heybeliada'nın ilk yerleşim yeri, rıhtımın arkasında bugün çarşının bulunduğu düzlük bölgedir. O dönemde burada rıhtım bulunmadığı, çakıllı bir kıyının var olduğu, hatta bazı yapıların deniz üzerinde yer aldığı bilinmektedir (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.17 : Cosimo Comidas tarafından çizilen, 1796 tarihli Heybeliada gravürü. Solda Aya Yorgi Manastırı, sağda Papaz Dağı ve Aya Triada Manastırı görünüyor. Arkada ise Burgazada ve kalesi yer alıyor (Gülen, 1993).

Şekil 4.18 ve Şekil 4.19’da görüldüğü üzere, Heybeliada’daki yerleşim, 19. yüzyıl’a kadar, bu sahilde yer alan ve sadece balıkçıların yaşadığı küçük bir köyden ibaretti. Kıyı çizgisi, Şekil 4.20 ve Şekil 4.21’de görüldüğü gibi bugün kıyıdaki kahvehanelerin bulunduğu noktaya kadar uzanmaktaydı. Daha sonra bu alanın doldurulması yoluyla rıhtım elde edilmiştir. Yerleşim kıyıdan iç kesimlere doğru tek ve iki katlı ahşap balıkçı hanelerinden oluşmaktaydı. Bunun dışında kalan alan, üç

manastır tarafından sahiplenilmiş bulunuyordu. Yerleşim günümüzde de varlığını sürdüren Aya Nikola Kilisesi'nin etrafında gelişmiştir. Ancak o dönemde kilise deniz kenarında bulunmaktaydı. Bu mahalleye adını veren “Glifa” kuyusu kiliseye yakın bir yerde bulunmaktaydı. Bu alanlarda tarım ve bağcılık yapılmaktaydı. Düzlük alanlara bakliyat ekilirken, eğimli alanlarda zeytincilik ve bağcılık yapılmaktaydı. Çeşitli gezginler bu bağlardan elde edilen şarapların oldukça lezzetli olduğunu belirtmişlerdir (Gülen, 1993). Bunların dışında o dönemde, liman görevi gören ufak koyların kıyı bölgelerinde, manastırların ihtiyaçlarına yönelik bazı dükkan ve kayıkçı evleri bulunmaktaydı (Erdenen, 1962).

Şekil 4.18 : Thomas Allom’ın 1800 yılı Heybeliada gravürü (Gülen, 1993)

Heybeliada diğer adalar içerisinde en yoğun çamlık alana sahip olması nedeniyle, Bizans ve Osmanlı dönemi boyunca genellikle sayfiye yeri olarak tercih edilmiş, diğer adalardan daha az süreyle sürgün yeri olmuştur (Erdenen, 1962).

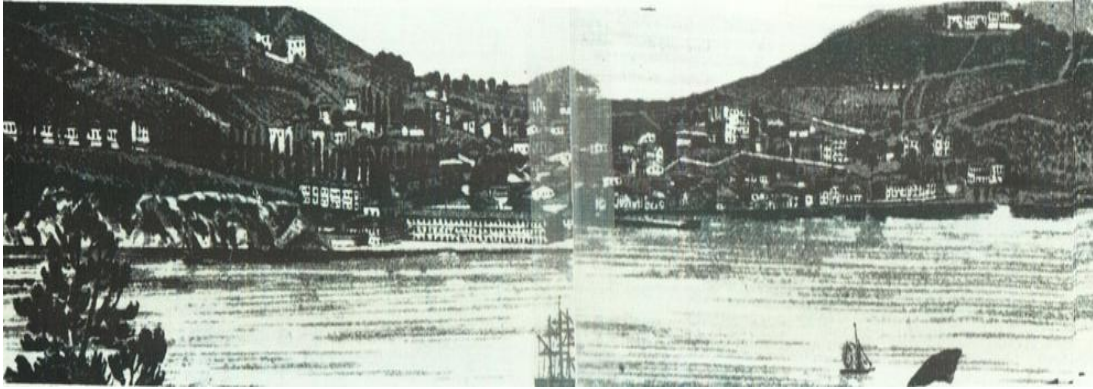
Şekil 4.22’de görüldüğü gibi, kıyıda yer alan köy zaman içerisinde gelişerek, bugün caminin olduğu bölgeye kadar ilerlemiştir (Tuğlacı, 1992). 20. yüzyıl’a kadar çizilen eski haritalarda da görüldüğü gibi, o dönemde camiden, batıdaki plaja kadar uzanan alan üzüm bağları ve bahçelerden oluşmaktadır. Bu bağlara o dönemde “Ambela” üzüm bağları denilmekte ve bağ ve bahçelerin yanında gazino ve lokantaların yer aldığı bir eğlence yeri kimliğine sahipti. Bugün ise bu alan ayrık nizamda konut birimleri şeklinde tamamiyle yapılaşmış durumdadır.

Adanın güneydoğusunda bulunan Beylik mahallesi ile kuzeybatısında bulunan Halki Palas Oteli arasında Refah Şehitleri Caddesi’nin üst kısmında tepeye doğru uzanan

bulunan alan Yukarı Mahalle olarak adlandırılır. Büyük bahçeli köşkler ile başlayan bu bölge, 1850’li yıllardan sonra yapılaşmaya başlamıştır. Buranın biraz üstünde ise Tepe Mahalle bulunmaktadır. Şekil 4.23, Şekil 4.24 ve Şekil 4.25 haritalar aracılığı ile, Şekil 26, Şekil 4.27, Şekil 4.28, Şekil 4.29 ve Şekil 4.30 ise fotoğraflar aracılığı ile 19. yüzyıldan itibaren gerçekleşen yapılaşma sürecini göstermektedir.

1980 ve 1990 yılları arasında İstanbul’da yaşanan nüfus patlaması Adalar’ı da etkilemiş, bu tarihlerde Heybeliada’da büyük bir inşaat faaliyeti başlamıştır. Sürecin sonucunda, bostan ve çayırlar, boş arsa ve bahçelerin büyük çoğunluğu betonarme binalar şeklinde yapılaşmıştır.

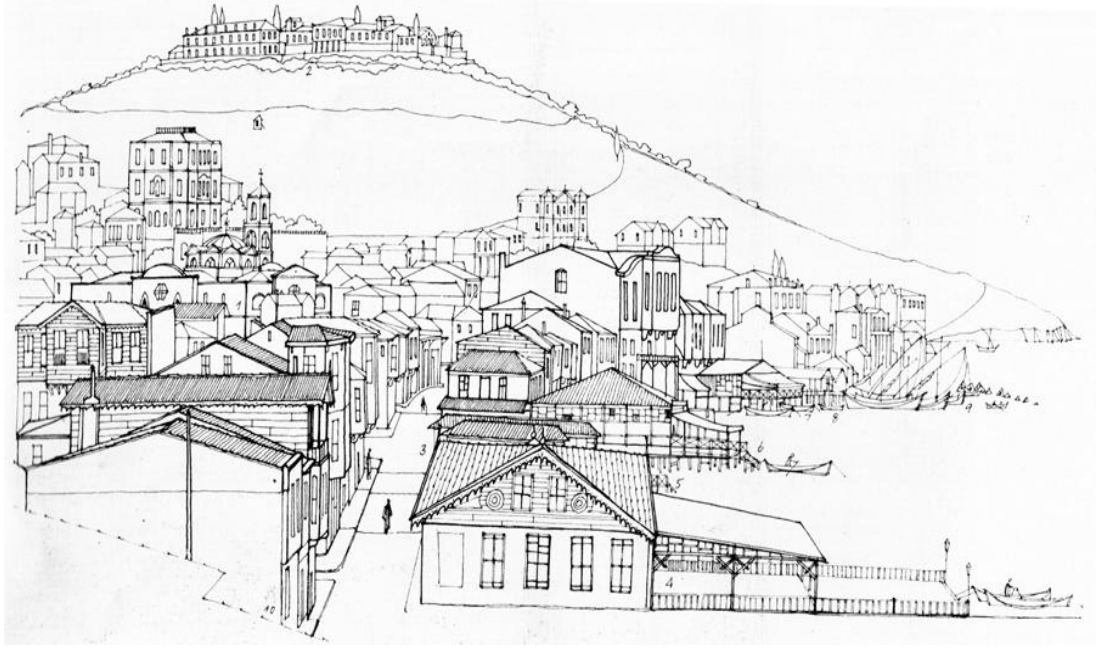
Heybeliada’da eskiden beri yerleşim merkezi, iskele ve çarşı kuzeydoğu yamacında bulunmaktadır. Böylece yerleşim sert lodos rüzgarına sırtını, poyraza yüzünü dönmüş olmaktadır. Poyrazın yazları serinletici etkisi ve topoğrafyanın da yönlendirmesi ile, binaların cepheleri de aynı şekilde yüzünü poyraza dönmüş durumdadır. Aynı şekilde iskele de buna göre konumlanmıştır (Gel, 2006).

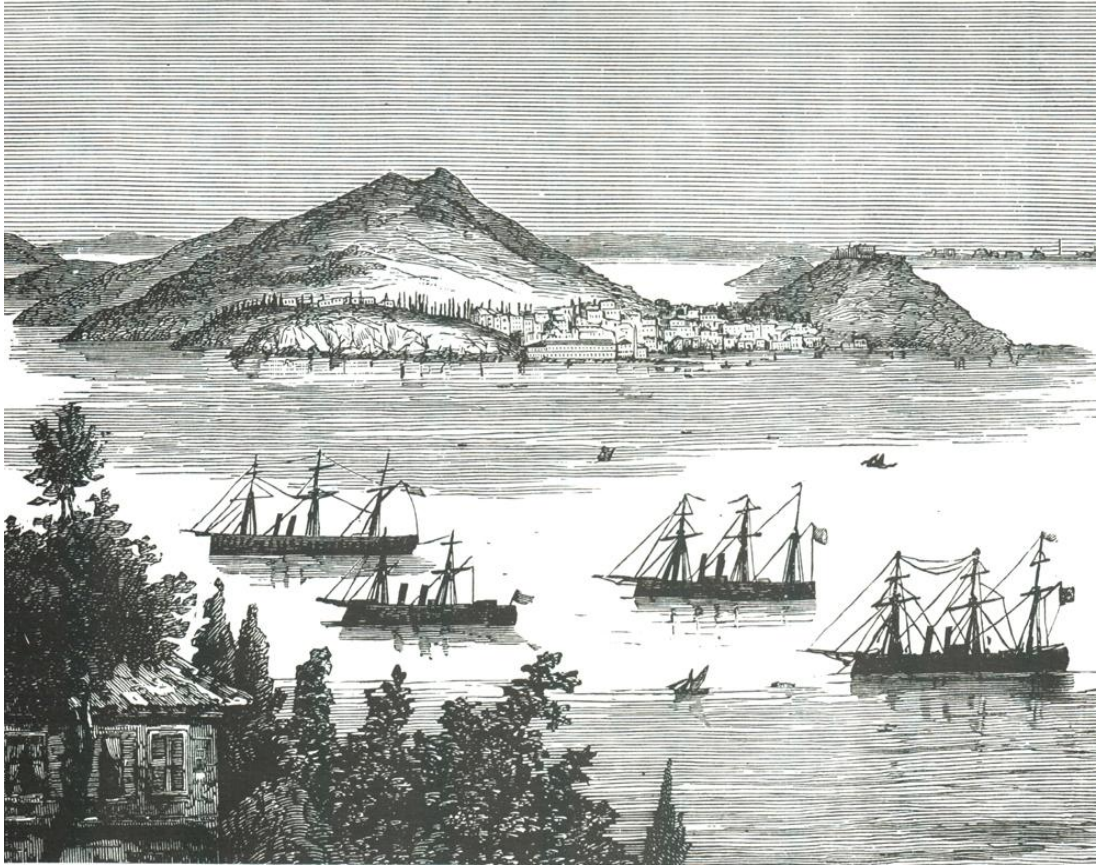
Şekil 4.19 : 1800’lü yılların başında Heybeliada. Solda Selvili yol ortada az sayıda evler görünüyor. Sağda Papaz Dağı’nda Aya Triada Manastırı görünüyor (Gülen, 1993).

Şekil 4.20 : 1890 tarihli Heybeliada fotoğrafı. Rıhtımın henüz doldurulmamış, denizin üzerine uzanan gazinolar görünüyor (Gülen, 1993).

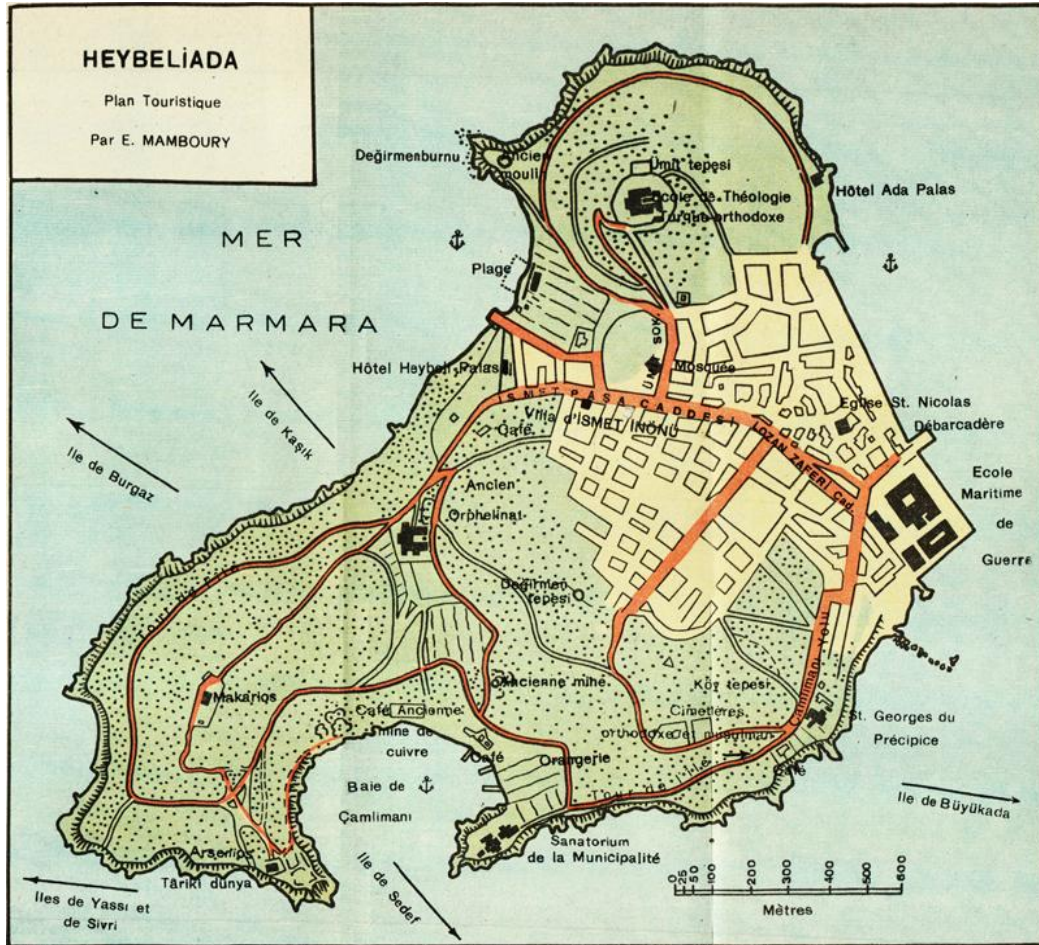
Şekil 4.21 : 1890 tarihli Akylas Millas'a ait Bahriye Okulu'ndan Heybeliada çizimi, sağ tarafta rıhtım yapılmadan önce kıyı ve yapıları görünüyor (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.22 : 1878 tarihli Heybeliada gravürü. 1878 yılında Çanakkale boğazını izinsiz geçip Prens Adaları önüne demir atan İngiliz donanmasına ait gemiler görülüyor (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.23 : 20 yüzyıl'ın başlarında Heybeliada haritası (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.24 : Heybeliada haritası (Mamboury, 1943).

Şekil 4.27 : 1920 yılında Heybeliada. Bugün İlkokul'un olduğu noktadan Çileklidağ Sokağı ile Plaj arasındaki alan görünüyor. İleride geride Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın evi görülüyor (Gülen, 1985).

Şekil 4.28 : 1927 yılında Tepe Mahalle'den Heybeliada, o tarihlerde Papaz Dağı etekleri ve cami bölgesinin boş olduğu görülüyor (Gülen, 1985).

Şekil 4.29 : 1927 yılında rıhtımın mendireğe yakın tarafı. Papaz Dağı etekleri o dönemde çıplak görünüyor (Gülen, 1985).

Şekil 4.30 : 1930 yılında Tepe Mahalleden aşağıya bakış, Ümit Sokağı'nda henüz caminin olmadığı ve alandaki yapılaşmanın seyrek olduğu görünüyor (Gülen, 1985).

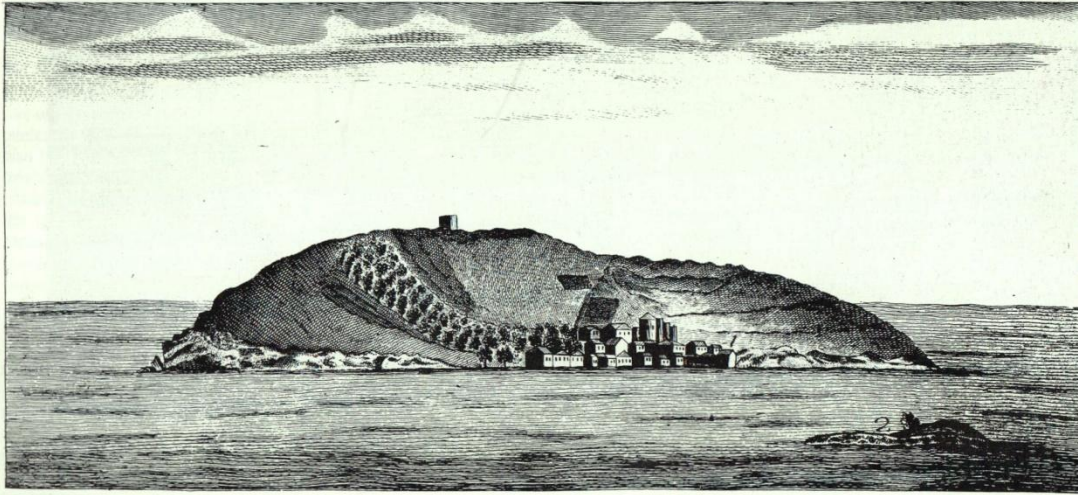
4.4.3 Burgazada'da yerleşimin gelişimi

Burgazada'nın tarihte bilinen ilk adı Panormos'tur. "Emin liman" anlamına gelen bu isim, bazılarının göre Heybeliada ile arasında sığ bir kanal bulunması sayesinde oluşan korunaklı limandan gelmektedir. Helenistik ve Bizans çağlarında Antigoni adını alan adaya, Türkler'in eski dönemlerde adada bulunan Kale'den dolayı Burgaz adını verdiği sanılmaktadır (Erdenen, 1962)

Adanın tek tepesi olan Hristos (İsa) Tepesi'nde bulunan Romalılara ait mezar taşları buradaki yerleşim tarihinin çok eskilere dayandığının kanıtıdır (Erdenen, 1962). Bunun yanında Burgazada diğer Prens Adaları gibi, Bizans Dönemi'nde zindan ve sürgün yeri olmuştur. Denizcilik ve balıkçılık yakın zamana kadar ada halkının başlıca geçim kaynağı olmuş, buradaki yaşam tarzının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Burgazada'nın ilk yerleşim alanının, bugünkü merkezi oluşturan bölgede bulunan Ayios İoannis (Aya Yani) Kilisesi'nin etrafında geliştiği bilinmektedir. İlk dönemlerden beri yerleşimin merkezi, bugünkü vapur iskelesinin güneyinde bulunan küçük liman boyunca ve ilk olarak 9. yüzyılda inşa edilmiş olan Aya Yani Kilisesi'ni merkeze alacak şekilde konumlanmıştır. Eskiden tarihi çınar ağacının olduğu alanda bulunan kuyular, ada halkının su ihtiyacını karşılayarak, yerleşimin konumlanmasında rol oynamıştır (Vizantios, 1862; Poridis, 1999).

Adalar'ı 1641 yılında gezen Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde, o dönemde Burgazada yerleşiminde, 300 haneli bir köy bulunduğunu yazmıştır. Bu evlerin bir çoğunun bağ ve bahçesi, bazılarının kuyuları olduğundan, dağların ise bağlarla kaplı olduğundan bahsetmiştir. Burgazada Kalesi'ni ise deniz kıyısında kayalıklar üzerinde kare biçimli küçük bir kale olarak tasvir etmiştir. Şekil 4.31 Burgazada'nın geçmiş asırlardaki görünümünü anlatmaktadır (Çelebi, 1996).

Şekil 4.31 : 18. yüzyıl sonunda Burgazada ve Kaşıkadası (Tuğlacı, 1992).

17. yüzyıl sonlarında, Galata ve Beyoğlu'nda yaşayan zengin Hristiyanların eğlence ve gezinti yeri olarak tercih etmeye başladığı Burgazada, aynı dönemlerde Türkler tarafından da içkili eğlenceler için tercih edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde ada

yerleşmesi küçük limanın hizası ile sınırlı durumdaydı. Yerleşimin kurgusu ise bugün adanın merkezini oluşturan bölge ile aşağı yukarı aynı düzende idi. Çınar caddesi adanın sosyal ve ekonomik açıdan merkezi olup, iç tarafta ticari birimler, kıyı tarafında ise, o dönemde diğer adalarda olduğu gibi deniz üzerine kadar çıkan eğlence mekanları konumlanıyordu. Meyhane, taverna ve kahvehanelerden oluşan bu mekanlar, temel geçim kaynağı balıkçılık ve denizcilik olan ada halkının sosyal ilişkiler kurduğu alanlar olmuşlardır (Millas, 1992; Poridis, 1999).

19. yüzyıl'da yerli Rumlar ile İstanbul'da ikamet eden yabancıların sayfiye yeri olarak kullandıkları Burgazada, ara sıra eğlence için buraya gelen Türklere de ev sahipliği yapmaktaydı. 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında Burgazada'yı gezen Yunanlı tarihçi Scarlatos Byzantios Burgazada ile ilgili, liman şekline sahip doğu sahilinde bir köy bulunduğunu, köyün etrafında ise bağ, bahçe ve tarlalar bulunduğunu yazmıştır (Akpınar, 1984). Bu dönemde buharlı vapur seferlerinin başlamış olması yerleşim sınırlarının genişlemesinde temel etkenlerdendir. Yerleşim bu dönemde vapur iskelesinin güneyindeki limanın hizalarını aşmış, Şekil 4.32'de görüldüğü gibi kuzey, güney ve batı yönlerinde yaptırılan köşkler ile genişlemiştir.

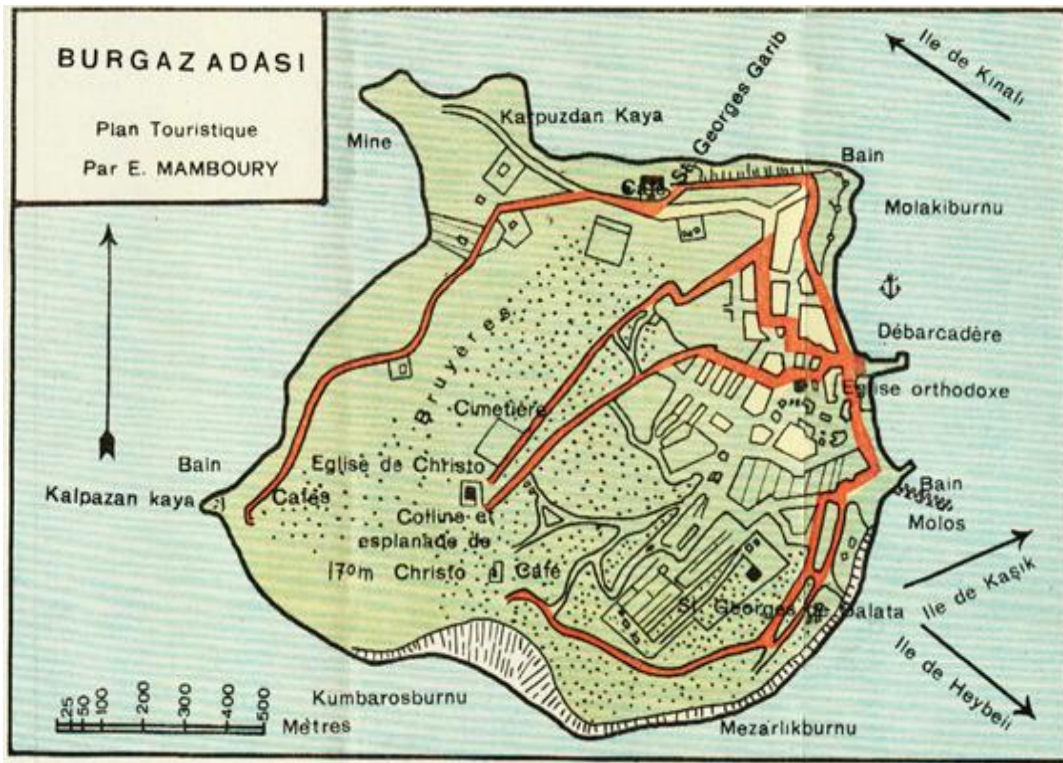
Türklerin Burgazada'ya yerleşmesi, Cumhuriyet devrinden sonra gerçekleşmiştir. Bu sebeple bu tarihe kadar Burgazada'da islam yapısı bulunmamıştır. İlk cami, 1954 yılında inşa edilmiştir (Koçu, 1963).

Şekil 4.33, Şekil 4.34, Şekil 4.35'de görüldüğü gibi Burgazada'nın bugünkü yerleşim alanları, adanın kuzey bölgesinden başlayıp, iskele yönünde kıyı boyunca devam ederek, güneydoğusunda sona ermektedir. İç kesimlerde ise yerleşim, adanın merkezinin bulunduğu kuzey doğu kıyısından, yüksek kesimlere, yamaçlara kadar yayılmaktadır.

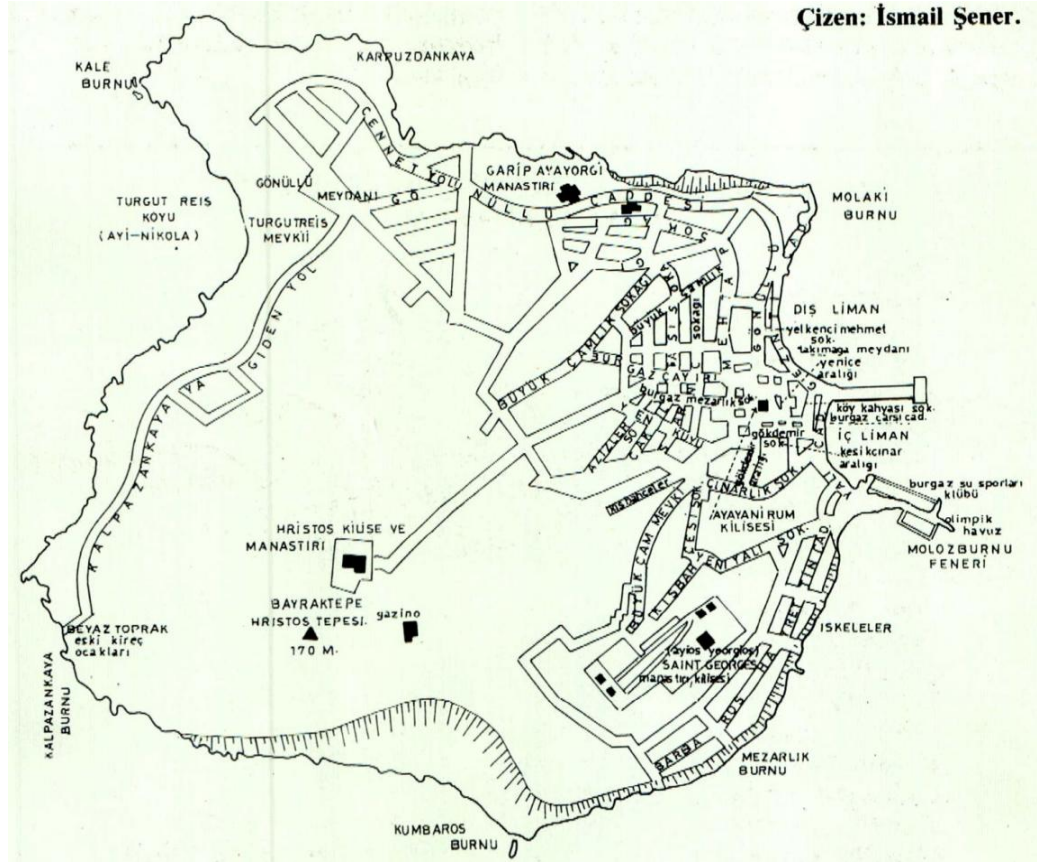
1894 yılında yaşanan deprem Prens Adaları'nda da etkili olmuş, özellikle Burgazada'da binaların tamamına yakını yıkılmıştır. Bu dönemden sonra yapılan ve Şekil 3.36 ve Şekil 3.37'de görülen ahşap köşkler de, 1950'li yıllardan sonra başlayıp tüm adaları etkileyen inşaat hareketi sonucu yıkılarak, yerlerine apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Bu sebeple Burgazada'da geçmişten günümüze kalan tarihi eser nitelikli yapıların sayısı azdır.

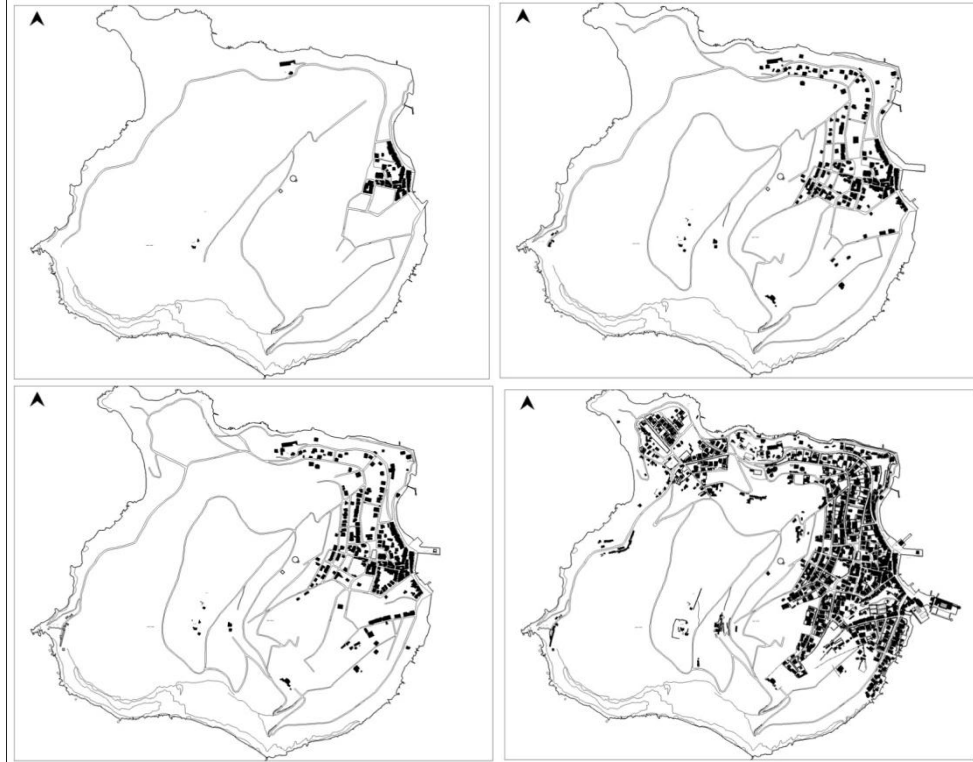
Şekil 4.32 : 20. yüzyıl başlarına ait Burgazada haritası (Tuğlacı, 1992).

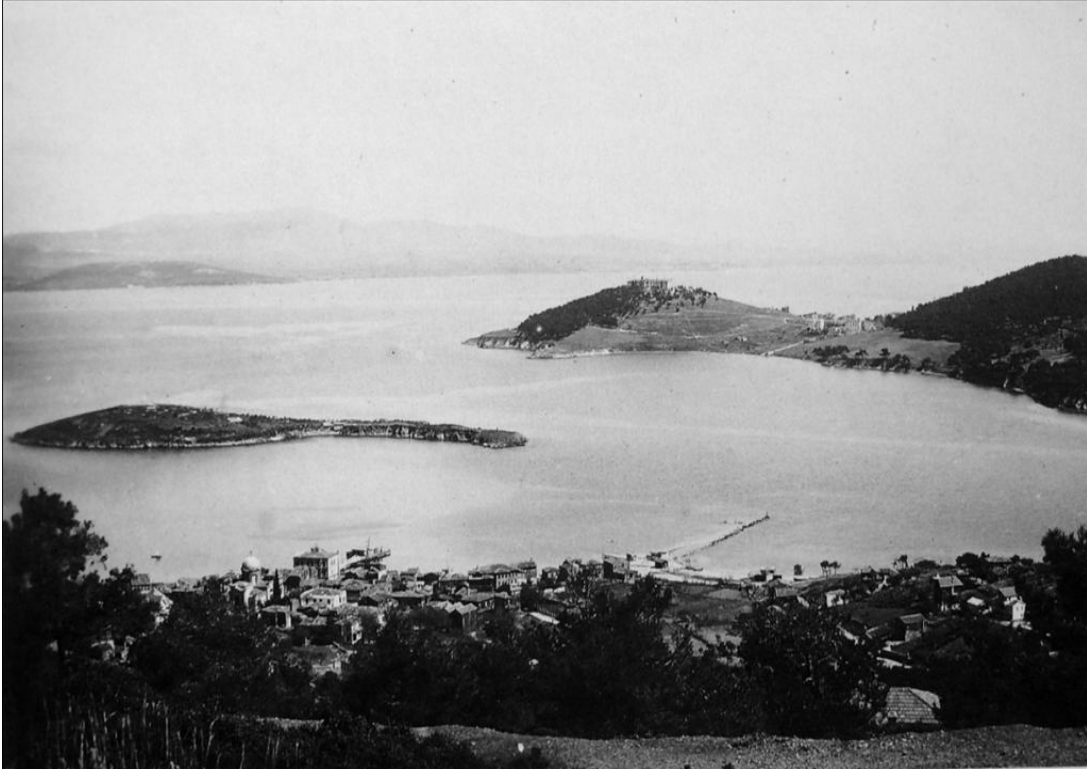
Şekil 4.33 : Burgazada haritası (Mamboury, 1943).

Şekil 4.34 : Burgazada cadde ve sokaklarını gösteren harita (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.35 : Burgazada yerleşiminin gelişimi, sırası ile 1600-1900, 1900-1920, 1920-1930, 1930-2000 yılları arasındaki gelişim (Karsan, 2007).

Şekil 4.36 : 1930 senesine ait Burgazada tepesinden çekilmiş fotoğraf. Solda Kaşıkadası, sağda arkada Heybeliada görünüyor. O dönemde Heybeliada plaj bölgesinde yerleşim olmadığı görülüyor (Millas, t.y.).

Şekil 4.37 : 20. yüzyıl başlarında Kaşıkadası'ndan Burgazada yerleşiminin görünümü. Yerleşimin o dönem bugünkü iskele ve kilise etrafıyla sınırlandığı görülmektedir (Millas, t.y.).

4.4.4 Kınalıada'da yerleşimin gelişimi

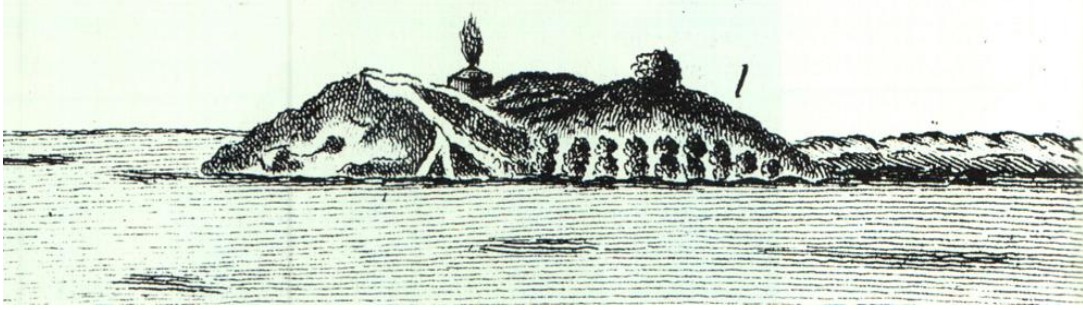
Adaya Bizans döneminde, İstanbul'dan gelişt ilk ada olduğundan “Proti” denilirken, sonraları toprağının kızıl renginden dolayı Türkler Kınalıada ismini vermişlerdir (Akpınar, 1984).

Kınalıada diğer Prens Adaları gibi Bizans döneminde ünlü keşişlerin sürgün yeri olan manastırlara ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemde Kınalıada'da üç adet manastır kurulmuştu ve tüm ada arazisi bu manastırların mülkiyetindeydi. Bu manastırlardan iki tanesi fetihten önce harap olmuş, bir tanesi bugüne dek gelebilmiştir (Tuğlacı, 1992).

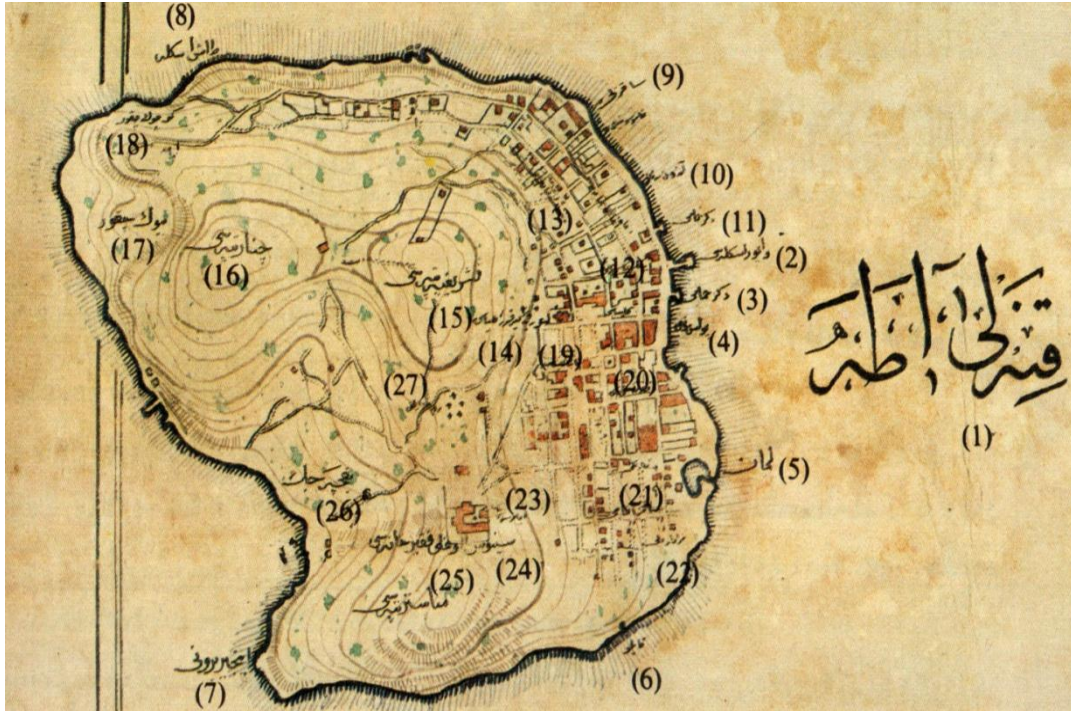
Bizans Dönemi'nde, 12. yüzyıl sonlarında adanın yerleşim yerinin, güneydoğu ucunda bulunan bir iç limanın arkasında olduğu bilinmektedir. Bu küçük köy yerleşimi, bugünkü Rum Ortodoks Panagia Kilisesi'nin yerinde imparator Mihail Rankave tarafından yaptırılan Aşağı Manastır'ın kalıntıları çevresinde gelişmiş ve fetih sonrası yıllara kadar varlığını sürdürebilmiştir. Bu liman bugün dolmuş durumdadır. 16. yüzyıl'ın ilk yarısında Adalar'ı gezen Fransız gezgin Pierre Gilles, o dönemde Kınalıada'nın doğu tarafı ve liman üzerinde bir köy yerleşimi bulunduğundan bahsetmiştir. Evliya Çelebi'de 17. yüzyıl'da adalara yaptığı gezi sonrası seyahatnamesinde Kınalıada'dan 100 haneli bir köy yerleşimine sahip ve dağlarında bağcılık ve tarım yapılan bir ada olarak bahsetmiştir (Çelebi, 1996). Bu tarihten sonra 18. yüzyıl'ın sonu ve 19. yüzyıl'ın başında adayı gezenler, o tarihlerde adanın tepesinde bulunan manastırdan ve köyün yıkık, harabe halinde olduğundan bahsetmişlerdir. Bu bilgiler, Kınalıada'da bugün yer alan yerleşimin, diğer adalardakine göre daha yeni olduğunu ortaya koymaktadır (Tuğlacı, 1992). 18. yüzyıl sonuna ait Kınalıada gravürü Şekil 4.38'de gösterilmiştir

İlk olarak 1833 yılında Kınalıada'ya yerleşmeye başlayan Ermeniler, adanın bugünkü yerleşmesinin ilk sakinleridir. Bunun önemli sebeplerinden biri, Bizans döneminde gözleri oyularak Kınalıada'ya gönderilen ve burada aziz hayatı yaşayıp öldükten sonra adaya gömülen Ermeni general Vartan sebebiyle adanın Ermeniler tarafından kutsal sayılmasıdır. Ermenilerin Kınalıada'ya ilk yerleştiği tarihte, adanın ilk iskelesi, şehre en yakın noktada, bugünkü Deniz Kulübü'nün bulunduğu alanın biraz yukarısında bulunmaktaydı. 1830 yılına gelindiğinde Kınalıada'da 12 adet ev bulunmaktaydı. Bu tarihlerden sonra ulaşım imkanları artınca adaya gelip

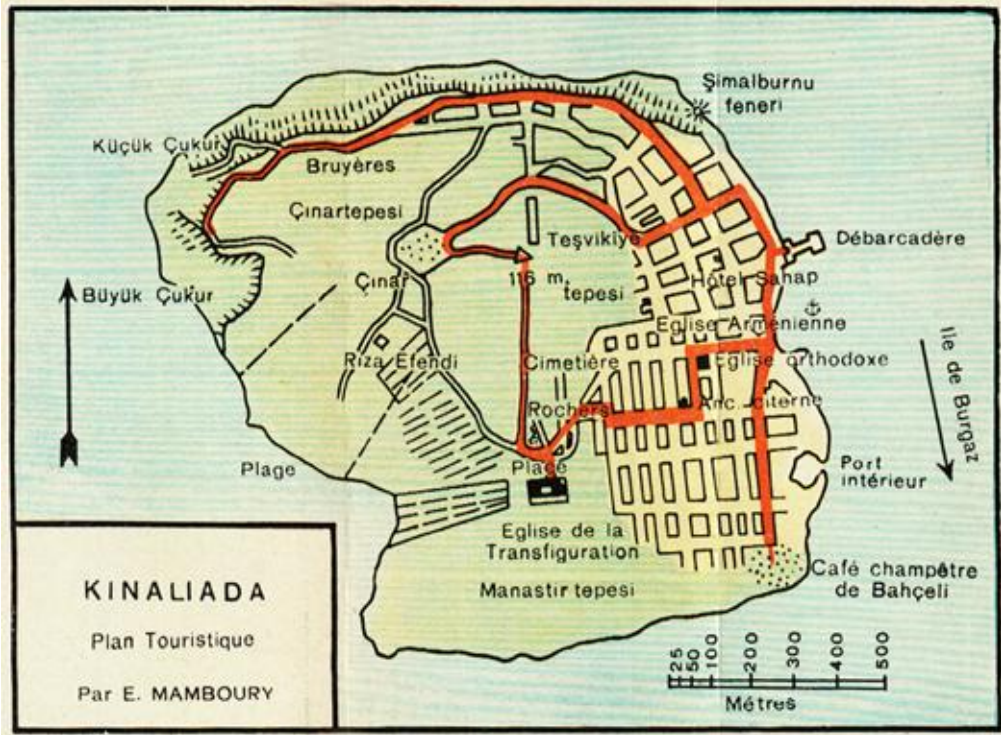
yerleşenlerin ve dolayısıyla evlerin sayısı da artış göstermiştir. Şekil 4.39, Şekil 4.40, Şekil 4.41 haritalar ile, Şekil 4.42, Şekil 4.43, Şekil 4.44, Şekil 4.45, Şekil 4.46 ve Şekil 4.47 ise fotoğraflar aracılığıyla bu gelişimi göstermektedir. Zamanla Kınalıada'daki Ermeni nüfusu artınca, burada bir cemaat oluşturulmuştur. Bu sebeple adada, 1855 yılında Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi ve onu takiben bir ilkokul inşa edilmiştir. Kınalıada'ya ilk yerleşen Türkler ise, hükümet memurları, subaylar ve Heybeliada'dan gelen ailelerdir. Bunların adaya yerleşmesi sonrasında 1935 yılında adaya ilk Türk Okulu açılmıştır. 20. yüzyıl'ın başlarında Kınalıada'daki Rum cemaatinin nüfusu da artınca, adaya bir de Rum kilisesi ve okulu inşa edilmiştir (Tuğlacı, 1992).

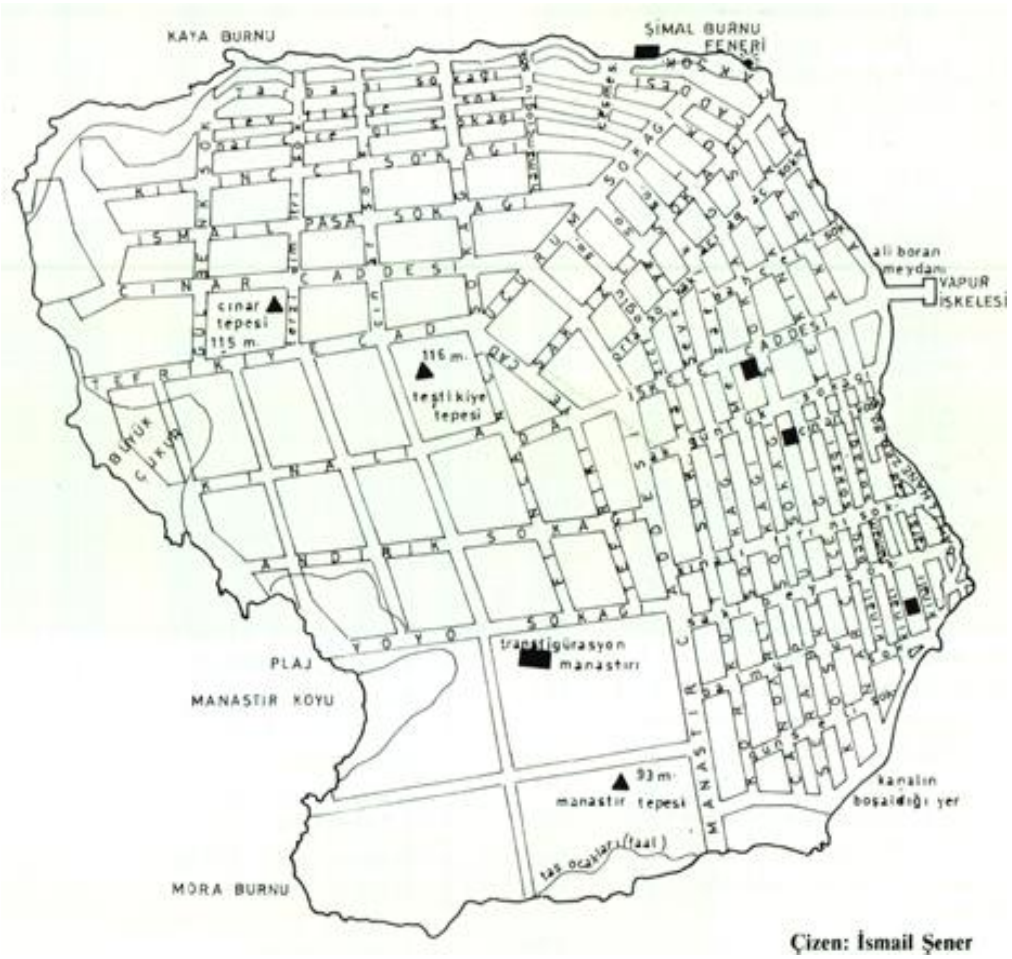
Şekil 4.38 : Cosimo Comidas tarafından çizilen, 1794 tarihli Kınalıada gravürü (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.39 : 20. yüzyıl başlarına ait Kınalıada haritası (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.40 : Kinalıada Haritası (Mamboury, 1943).

Çizen: İsmail Şener

Şekil 4.41 : Kinalıada cadde ve sokaklarını gösteren harita (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.42 : 1890 yılına ait Kinalıada iskelesi fotoğrafı. O dönemde iskele bölgesinin henüz yapılaşmadığı, geride ortada ise Ermeni Kilisesi görülüyor (Millas, t.y.).

Şekil 4.43 : 1890 yılına ait Kinalıada iskelesi fotoğrafı. İskelenin kuzey bölümünün henüz tam anlamıyla yapılaşmadığı, kıyının boş olduğu görülüyor (Millas, t.y.).

Şekil 4.44 : 20. yüzyıl'ın başına ait Kınalıada kartpostalı. Kıyıda ve iskelenin hemen yanında bulunan Sirakyan İkiz Evleri görünmektedir (Millas, t.y.).

Şekil 4.45 : Günümüzde Sirakyan evlerinin denizden görünüşü (Kişisel Arşiv, 2011).

Şekil 4.46 : 1931 yılında Burgazada'dan Kınalıada'ya bakış (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.47 : 1931 yılında Kınalıada sahilinin denizden görünümü (Tuğlacı, 1992).

4.5 Adalarda Kentsel Mekan ve Mekanın Bileşenleri

Sit alanı olma özelliğine sahip Prens Adaları'nda, kültürel mirası oluşturan yerleşim alanları, doğal özellikler, mimari, tarihi ve anıtsal eserlerin, bunları bir araya getiren kentsel mekan ve kentsel doku ile bütünleşerek oluşturduğu bir bütündür. Bu sebeple, kentsel mekanı oluşturan sokak, meydan vb. unsurların bu kültürel mirasın birer parçası olarak değerlendirilmesi önemlidir. Bu mekanlar, fiziksel, sosyal, işlevsel, algısal özellikleri ve oluşumları yönüyle incelenecektir.

Adalarda önemli ve etkinlik sahası olan kentsel mekanlar, yerleşimin merkezi konumundaki kıyı bölgesinde ve çoğunlukla iskele tarafına yakın yerlerde konumlanmıştır. Meydan, park ve önemli yolların dışında yerleşimin bittiği alanlarda bulunan orman ve mesire yerleri, plajlar, spor ve rekreasyon alanları ada yaşamında önemli yere sahip diğer kentsel bileşenlerindendir. Bu bölümde İstanbul Prens

Adaları'nda kentsel mekanı oluşturan bileşenler, tipolojik olarak ayrı alt başlıklar halinde incelenecektir. Bu alt başlıkların belirlenmesinde, literatürde yer alan kentsel mekana dair tipolojilerden ve Prens Adaları ve ada mekanı özelinde önem kazanan kentsel bileşenlerden faydalanılmıştır.

Bu anlamda, adayı tanımlayan önemli unsurlar, kentsel mekanı oluşturan ana bileşenler ve Prens Adaları özelinde, kültür ve geleneklerden, doğal çevre özelliklerinden, sosyal yaşamdan doğan mekan kullanımları ayrı başlıklar altında toplanmıştır. Bunlar öncelikli olarak coğrafi ve algısal anlamda ada mekanını meydana getiren kıyı mekanı ve gerisindeki alan yani hinterlandı olarak, daha sonra da daha çok işlevsel ve biçimsel anlamda ele alındığında kentsel mekanın ana bileşenlerinden olan meydanlar, ada özelinde iskele meydanları, kentsel mekanın diğer ana bileşeni olan sokaklar, kentsel mekanı oluşturan mimari ve doğal çevrenin sunduğu olanaklardan doğan doğal veya yapılı yeşil alanlar olarak belirlenmiştir.

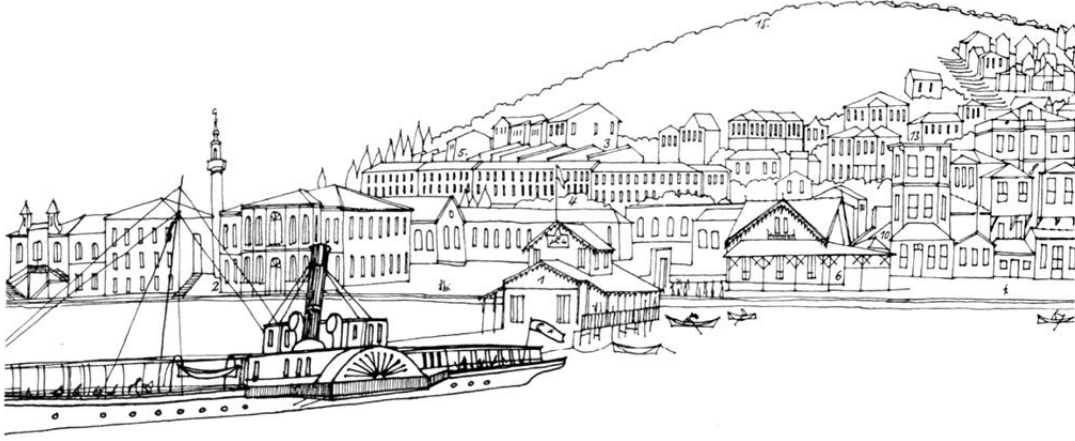
4.5.1 Coğrafi anlamda mekansal bileşenler: kıyı mekanı ve iç kesimler

Adada mekanı oluşturan en önemli bileşenlerden biri, kendisini çevreleyerek tanımlayan ve ada algısını yaratan “kıyı mekanı”dır. Bu mekan doğal ve yapay fiziksel yapısı ile farklı kullanımlara olanak sunduğu gibi, görsel ve duyuşal açıdan da zengin bir mekan sunar. Kıyının gerisinde kalan alan yani iç kesimlerin niteliği ise çoğunlukla adanın boyutları ile ilgili olarak farklı nitelikler gösterir.

Ayrı ayrı ele alındıklarında Prens Adaları kıyıları, adaların ziyaretçileri karşıladığı taraftan bakıldığında, yerleşimin büyük kısmını izleme olanağı sağlayan bir silüet sunar. Bunun sebebi, yerleşimin büyük bölümünün iskele ve çevresinde gelişmiş olması, ayrıca geriye doğru topoğrafyanın yükselmesi ile yapılar arasında kot farkı ortaya çıkmasıdır. Şekil 4.48'de görüldüğü gibi Prens Adaları'nda topoğrafyanın etkisi sayesinde genel olarak iç kesimleri kıyıdan izlemek ve algılamak olanaklı hale gelmiştir.

İstanbul Prens Adaları'nda kıyı mekanı, sahip olduğu özellikler ile birbirinden farklı kullanımlar sunmaktadır. Bunlar içerisinde, ulaşım, ticaret, rekreasyon gibi işlevler bulunmaktadır. İskele ve çarşı bölgesi etrafındaki kıyı alanları genellikle ticaret ile ilişkili olarak lokanta ve kafeteryaların konumlandığı alanlar olmuştur. Geçmişte adaların birçoğunda bu yapılar kıyı ile direk ilişki içerisinde, bazen kıyının üzerine uzanan yapılar şeklindeydi. Günümüzde ise, genellikle iskele tarafı doldurularak

uzun rıhtımlar oluşturulmuş durumdadır. Böylelikle kıyı silüeti bir miktar geriye çekilmiştir. Bu şekilde kazanılan alan hem lokanta ve kafeteryaların açık hava kullanımı, hem de rekreatif düzenleme için kullanılmıştır. Rıhtım boyunca uzanan kıyı şeridi aynı zamanda çeşitli noktalarda konumlanmış balıkçı barınaklarına da ev sahipliği yapmaktadır. Bunun dışında çeşitli koylarda plajlar bulunmaktadır. Her adanın su sporları kulübü vardır ve bunlar da kıyıda bulunmaktadır. Kıyıların falezli olduğu noktalarda yol iç kesimlerden geçmektedir. Piknik ve mesire alanları ise, genellikle kıyıda, yerleşimin bittiği noktadan başlayan ormanların içinde yer almaktadır. İç kesimlere bakıldığında ise, arka fonda görünen yeşil tepeler ve bunların sırtları boyunca yerleşmiş ve iskele bölgesinden uzaklaştıkça giderek seyrek hale gelen konut yerleşim alanları izlenmektedir.

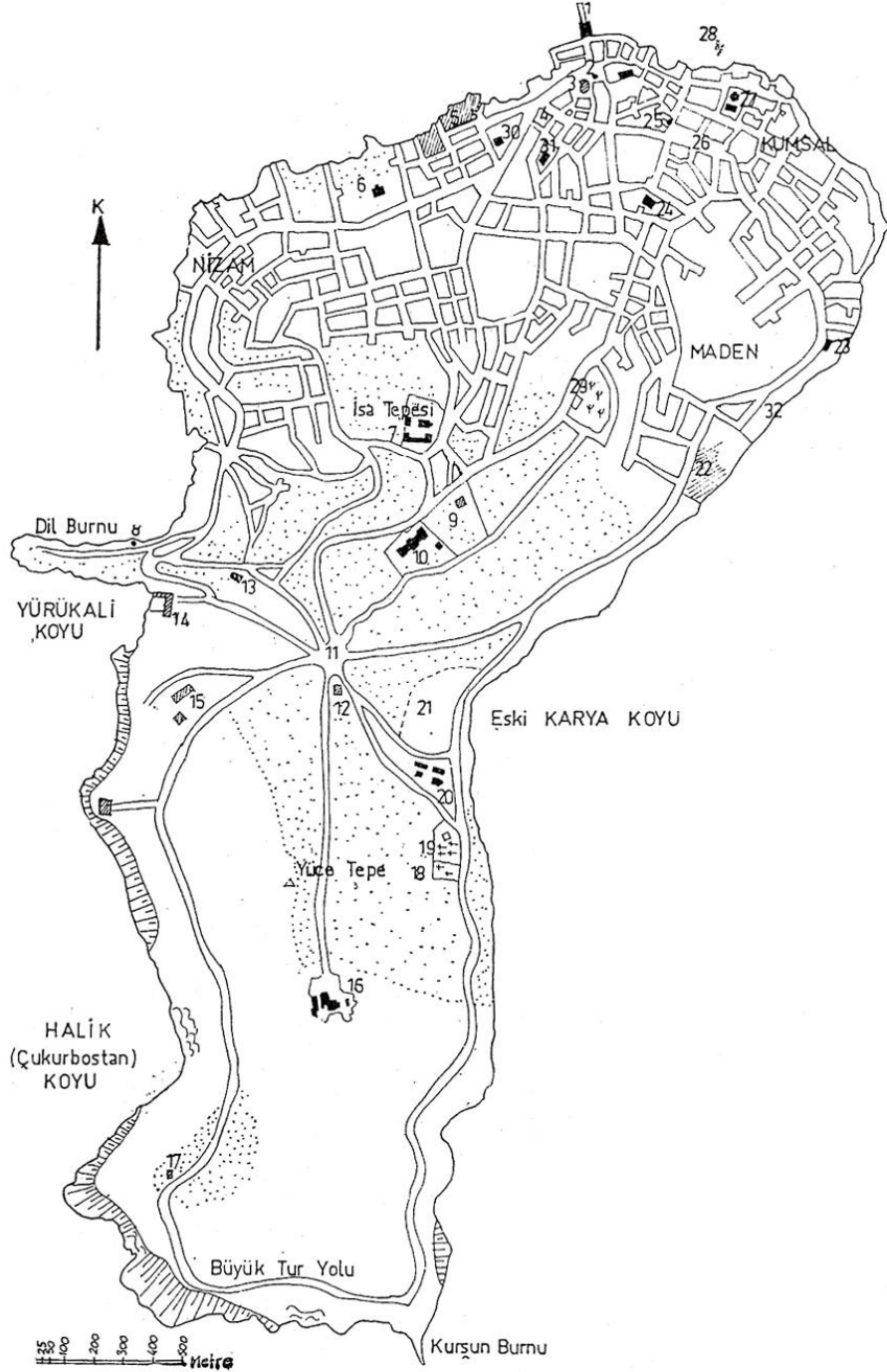
Şekil 4.48 : Akyas Millas’ın 1900’lü yıllara ait Heybeliada kıyı silüeti çizimi. İskele ve yerleşim görülmektedir (Gülen, 1993).

1925 yılında Büyükada Schlumberger tarafından şöyle betimlenmiştir:

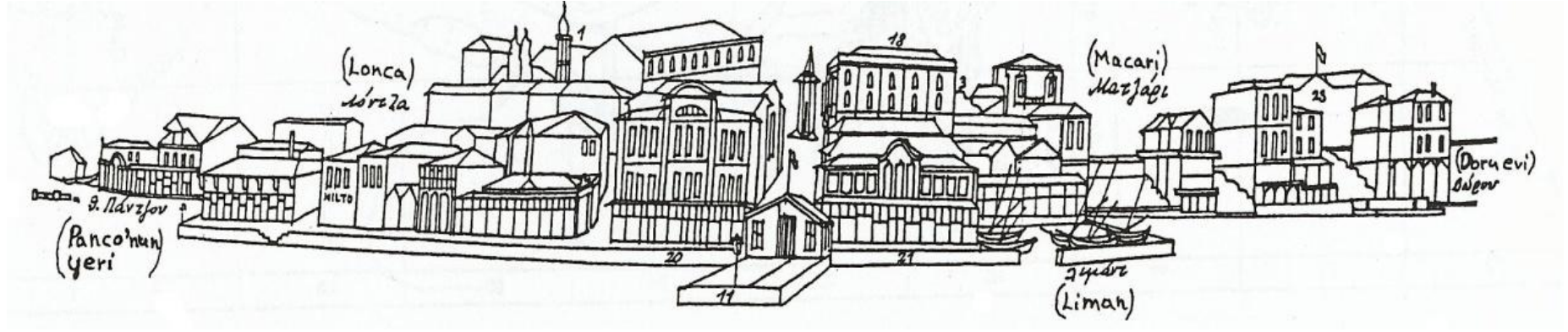
“Bu mes’ut mesireye çıkmak son derece neş’eli ve eğlenceli olur. Vapur, daima pitoresk bir kalabalığın doldurduğu uzun bir rıhtıma yanaşır. Deniz kıyısı boyunca yüksek kahveler hiç boş kalmaz. Hayat ve hareket dolu olan bu birinci planın arka tarafında, şarkta o kadar büyük bir zevkle seyredilen o dev asa kavaklarla karışık her çeşit ağaç, sarmaşık ve çiçeklerin, glisinlerin, yaseminlerin, (judee) ağaçlarının, hiçbir yerde, İstanbul civarındaki kadar mebzul bulunmayan zakkum ağaçlarının çerçevelediği zengin köşkler, sayısız evceğizler yelpaze halinde açılarak yukarıya doğru sıralanırlar...” (Schlumberger, 1996)

Büyükada hem topoğrafyanın ve doğal çevrenin sunduğu imkanlar, hem de yerleşimin Şekil 4.49’da görüldüğü gibi kıyı boyunca geniş alana yayılmasının etkisiyle, kıyı kullanımının yoğun olduğu bir adadır. İskele ve çevresi, diğer Prens

Adaları'nın çoğunda olduğu gibi, burada da çeşitli lokanta, pastahane, kafeterya ve çay bahçeleri tarafından kullanılmakta, bunun önünde yer alan geniş rıhtım hem bu yeme içme mekanları tarafından hemde rekreasyon amaçlı düzenlemeler ile halk tarafından kullanılmaktadır. En yoğun bölge olmasına rağmen, rıhtımın su seviyesinden yüksekliği, su ile ancak görsel olarak iletişim kurmaya izin vermektedir. Büyükada'da kıyı mekanının değişimi çizimler ve fotoğraflar ile Şekil 4.50, Şekil 4.51, Şekil 4.52 ve Şekil 4.53'te gösterilmiştir.

Şekil 4.49 : Mamboury'nin Büyükada haritası (Akpınar, 1984).

Şekil 4.50 : Akylas Millas'a ait 20. yüzyılın başlarında Büyükada kıyı silüeti çizimi (Poridis, 1999).

Şekil 4.51 : Günümüzde Büyükada kıyı silüeti çizimi (Kişisel arşiv, 2011).

Şekil 4.52 : 19.yüzyıl sonunda Büyükada iskelesinden kıyı silüeti (Gülersoy, 1997).

Şekil 4.53 : 1930'lu yıllarda İskelenin sağında kısmen genişletilmiş rıhtım (Gülersoy, 1997).

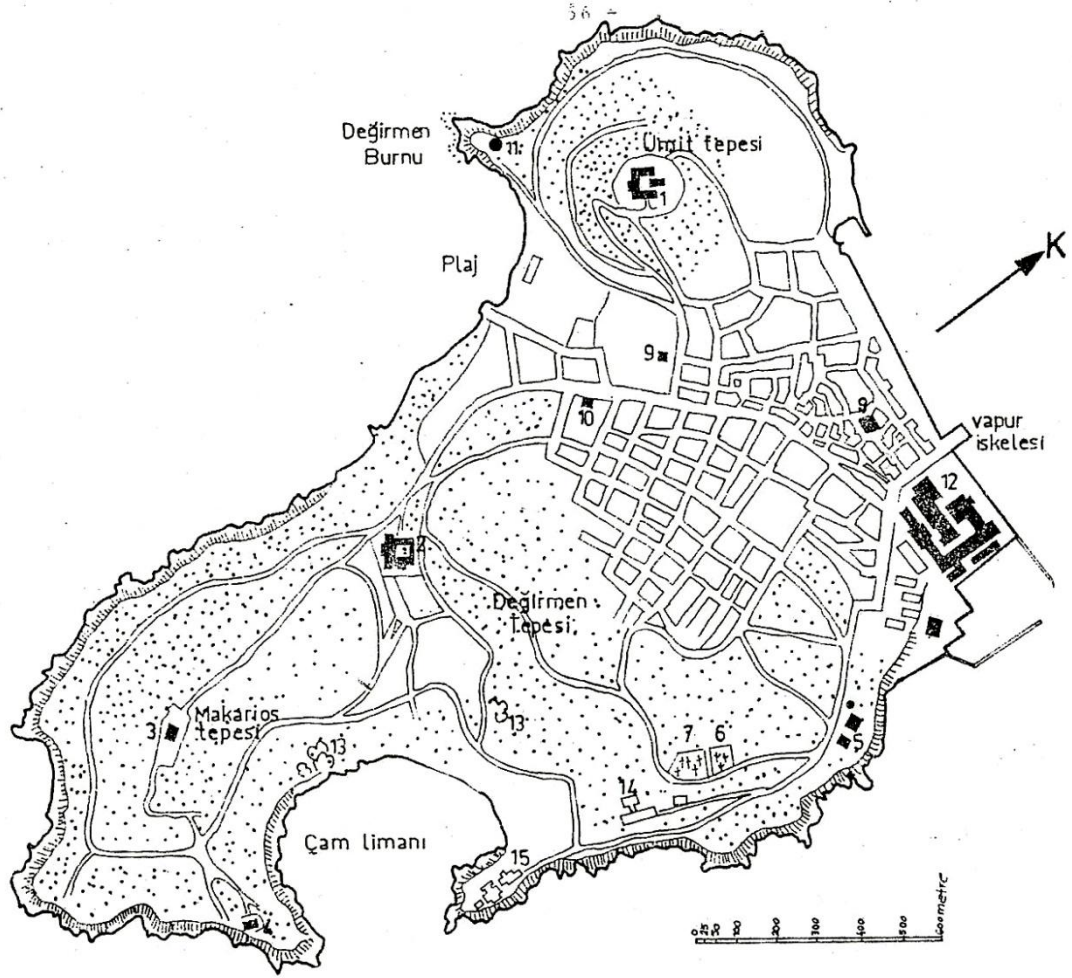
Adada çeşitli noktalarda konumlanmış doğal plajlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri, Dil Burnu güneyindeki Yörükali Plajı, hemen yanındaki Prenses Koyu Plajı, Maden tarafındaki plajlar ve yeni açılan Aya Nikola Plajı'dır.

Heybeliada'nın kıyı mekanı ve kimliğini oluşturan en önemli unsurlardan biri limanlarıdır. Heybeliada'nın dört limanı vardır. Bunlar, adanın güneydoğusunda bulunan Bahriye Limanı, adanın batısındaki plajın bulunduğu Şekil 4.54'de görülen Değirmen Burnu Koyu, rıhtımın kuzeybatı ucundaki mendirek ve en büyüğü olan Çamlımanı'dır

Şekil 4.55'de kuzey yönündeki Heybeliada rıhtımını oluşturan alan tamamıyla dolgudur. Eskiden çakıllı bir sahil olan ve kıyıdaki yapıların bir kısmının denizin üzerinde bulunduğu bu alan 1927 yılında mendireğin kazısından elde edilen toprak ile doldurulmuştur. Kıyının eski çizgisi Şekil 4.56 ve Şekil 4.57'de görülen bugünkü Ayyıldız Caddesi'dir. Denizin eskiden kilisenin önüne kadar uzandığı, adanın ilk gazinolarının rıhtımda, iskelenin yanında yapıldığı bilinmektedir. Gülen (1993) o dönemde sosyal hayatın en canlı olduğu yerin bu alan olduğunu söylemektedir. İsmet İnönü'nün 1924 yılında, rahatsızlığı nedeniyle dinlenmek için Heybeliada'ya gelmesi, Heybeliada'nın gelişmesine katkıda bulunmuş, özellikle kentsel mekanın düzenlenmesinde de etken olmuştur. Bu dönemde, Şekil 4.58'de görülen rıhtım yapılmış ve yollar düzenlenmiştir (Gülen, 1993). Heybeliada rıhtımının bugünkü durumu Şekil 4.59'da görüldüğü gibidir. Adanın denize girilen yerleri yani plajları, Çamlımanı ve Plaj'da denilen Değirmen Burnu'nun güneyindeki koydur. Çamlımanı'nda denize girenlere hizmet veren bir tesis, kumlu plaj ve futbol sahası bulunmaktadır. Burada eskiden futbol oynandığı bilinmektedir (Gülen, 1993). Plaj'da ise, hem tesislerden oluşan kumlu plaj hem de Heybeliada Su Sporları Kulübü bulunmaktadır.

Şekil 4.54 : Değirmen Burnu ve Plaj Koyu, yerleşim bu alana ulaşmadan önce (Gülen, 1993).

Şekil 4.55 : Mamboury'nin Heybeliada haritası (Akpınar, 1984).

Şekil 4.56 : 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında Heybeliada Limanı ve Bahriye Mektebi Camii'ni gösteren İngiliz gravürü (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.57 : Akylas Millas’a ait 1880 yılında Heybeliada Limanı ve Bahriye Mektebi çizimi. Kıyıda rıhtım doldurulmadan önce kıyıya uzanan lokanta ve gazinolar görünmektedir. (Tuğlacı, 1992).

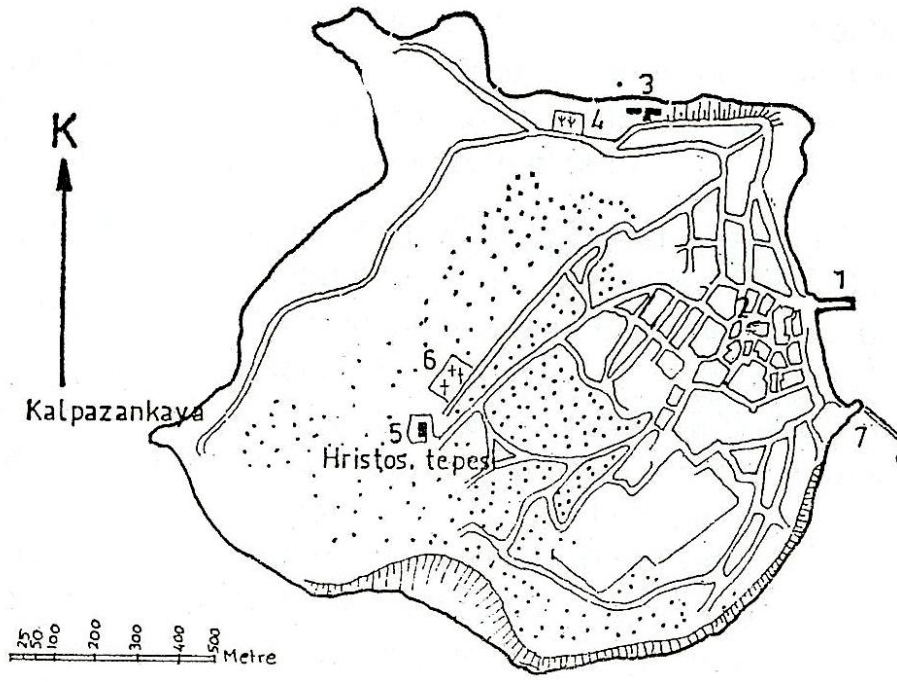

Şekil 4.58 : 1928 yılında Heybeliada rıhtımı yapıldıktan sonra, doğal kıyı çizgisinin oldukça içeride kaldığı görülmektedir. Günümüzde bu alan kıyıda bulunan yeme içme mekanları tarafından açık hava kullanımı için ve rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır. (Gülen, 1993).

Şekil 4.59 : Heybeliada rıhtımının bugünkü durumu (Prens Adaları, 2010).

Burgazada'nın kıyı yapısı, Şekil 4.60'daki haritada görüldüğü gibi birçok bölümde kayalık ve falezlerden oluşmaktadır. Bu da ağırlıklı olarak kıyı mekanı kullanımını topoğrafyanın eğim ile kıyıya kadar indiği iskele bölgesi ile sınırlamıştır. Bunun dışında adanın güneyinden Kalpazankaya'ya kadar olan kısım sarp kayalıklardan oluşmaktadır. İskelenin güney bölgesi, yerleşimin geliştiği eski zamanlardan beri kıyı boyunca uzanan lokantalar tarafından kullanılmaktadır. Bu bölgenin eski ve güncel durumu Şekil 4.61, Şekil 4.62, Şekil 4.63, Şekil 6.64 ve Şekil 4.65'de karşılaştırılmıştır. Buranın hemen altındaki burun Burgazada Su Sporları Kubülü ve Adalar Su Sporları Kubülü tarafından kullanılmaktadır. Adada plaj niteliği gösteren pek alan yoktur. Burgazada Su Sporları Kulübü'nün hemen güneyinde adanın eski plajı bulunmaktadır. Bunun dışında Kalpazankaya'da da denize girenler olmaktadır. İskelenin kuzeyinde bulunan liman yapısı gösteren Gezinti Caddesi ise, bugün kısmi bir dolgu yapılarak rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır. Şekil 4.66, Şekil 4.67 ve Şekil 4.68'de görüldüğü gibi kıyı boyunca yer yer çay bahçeleri ve denize yönelik oturma elemanları bulunmaktadır.

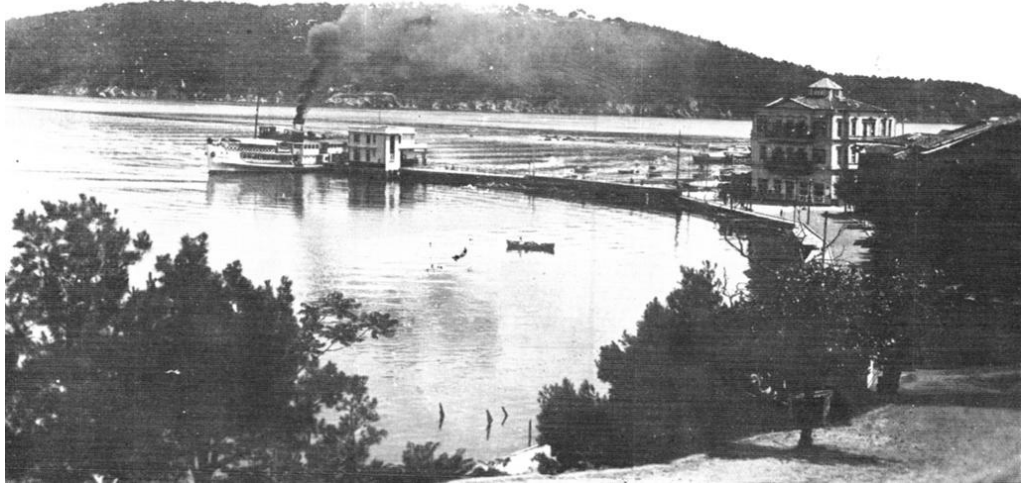
Şekil 4.60 : Mamboury'nin Burgazada haritası (Akpınar, 1984).

Şekil 4.61 : 20. yüzyıl başında Burgazada Limanı ve kıyı silüeti (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.62 : Günümüzde Burgazada Limanı ve kıyı silüeti (Kişisel arşiv, 2011).

Şekil 4.63 : 1960 yılında Burgazada Koyu ve vapur iskelesi (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.64 : 1933 yılında Burgazada Koyu ve Gezinti Caddesi (Tuğlacı, 1992).

Şekil 4.65 : Günümüzde Burgazada Koyu ve Gezinti Caddesi (Kişisel Arşiv, 2011).

Şekil 4.66 : Günümüzde İskelenin güneyinde yer alan lokantalar (Kişisel Arşiv, 2011).

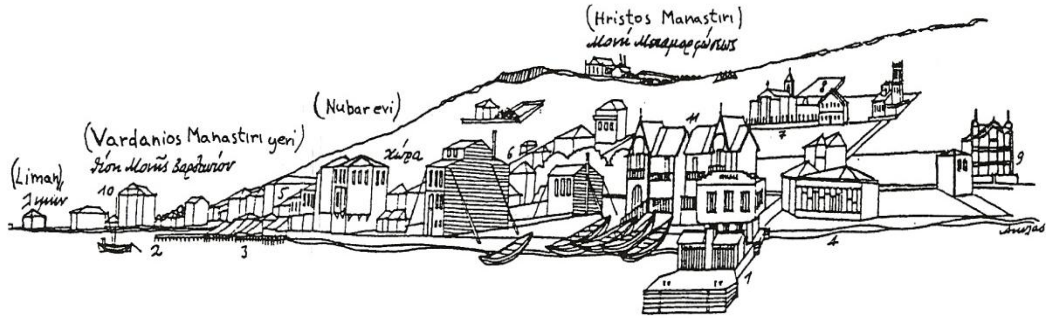
Şekil 4.67 : Günümüzde lokantalardan Burgazada Su Sporları Kubülü'ne kadar olan, rekreasyon amaçlı düzenlenmiş kısım (Kişisel Arşiv, 2011).

Şekil 4.68 : Günümüzde Burgazada Limanı ve kıyıları (Prens Adaları, 2010).

Daha önce de belirtildiği gibi, Kınalıada'nın güneydoğu kıyısında Bizans Dönemi'nde yerleşimin etrafında geliştiği bir liman bulunmaktaydı. Ancak bu liman bugün tamamiyle doldurulmuş vaziyettedir (Erdenen, 1962). Bugün iskelenin olduğu alanda ise, diğer adadakilerin aksine, dolgu yapılan bölüm iskele ve yakın çevresinden ibaret durumdadır. Şekil 4.69'da kıyı silüetine bakıldığında, eski fotoğraf ve çizimlerde, yeşil bir fonun üzerinde ahşap binalardan oluşan bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Bugün ise, Şekil 4.70'de genel planda adanın Çınar Tepesi'nde bulunan televizyon ve radyo antenleri bu doğal görünüme etki eden bir unsur olarak öne çıkarken, kıyı boyunca devam eden betonarme yapılaşma, geçmişin izlerinin büyük oranda yok olduğunu ifade etmektedir.

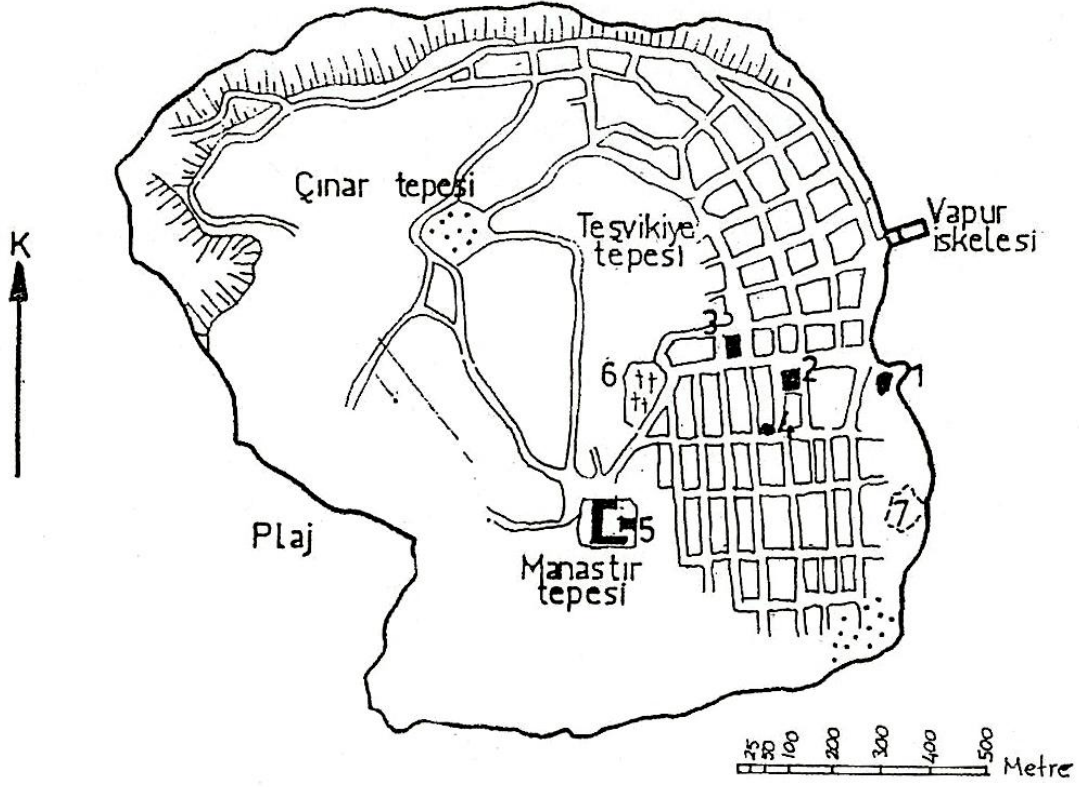
Kınalıada'da kıyı kullanımı ve su ile kentsel mekanın kurduğu ilişkinin diğer Prens Adaları'ndakine göre biraz daha kuvvetli olduğu söylenebilir. Bunun sebebi, hem yerleşimin merkezinde, iskelenin her iki yanında çakıllı kumsallardan oluşan plajların yer alıyor olması, hem de rıhtım bölgesinin doldurulmuş alan olmasına karşın su seviyesine yakın yükseklikte olmasıdır. Şekil 4.71'deki haritada ve Şekil 4.72'deki hava fotoğrafında görüldüğü gibi, iskelenin hemen güneyinde balıkçı barınağı, onun yanında ise Kınalıada Camii ve bitişindeki park bulunmaktadır. Kınalıada Su Sporları Kulübü ise, adanın kuzey kıyısında yer alır.

Şekil 4.69 : A. Millas çizimi 20.yy başında Kınalıada kıyı silüeti (Poridis, 1999).

Şekil 4.70 : Kınalıada İskelesi ve çevresindeki kıyı silüeti (Kişisel Arşiv, 2011).

Şekil 4.71 : Mamboury'nin Kınalıada haritası (Akpınar, 1984).

Şekil 4.72 : Kınalıada İskelesi ve çevresindeki plajlara ait günümüz hava fotoğrafı (Prens Adaları, 2010).

4.5.2 İşlevsel ve biçimsel anlamda mekansal bileşenler

4.5.2.1 Meydanlar

İstanbul Prens Adaları'nda kentsel mekanı oluşturan en önemli bileşenlerden biri meydanlardır. Bu meydanlar işlevlerine, bulundukları alana veya kendilerini tanımlayan bazı unsurlara göre çeşitli isimler almıştır. İskele meydanı, fayton (araba) meydanı, saat meydanı, çınar meydanı bunlara örnektir.

Sosyal etkinlikler, ticari işlev, kullanım yoğunluğu ve anlamsal önemi açısından Prens Adalar'ında yer alan meydanlardan en önemlilerinin iskele ve çarşı meydanları olduğu söylenebilir. Birkaç yolun kesişimi ile oluşan açıklıkların meydana getirdiği, konut alanı içinde yer alan meydan veya meydancıklar ise, genellikle sosyal anlamda önemli bir işleve sahip değildirler ancak yerleşimin iç kesimlerinde yer alanlardan bazıları park düzenlemeleri ile bütünleştirilerek meydan kimliği kazanmışlardır.

Zorer'e göre (2005) günümüzde rastlanması zor olan, tarihi yapılarla çevrelenmiş ve dokusunu koruyabilmiş sokak ve meydanların ender örneklerinden biri İstanbul Prens Adaları'dır.

Büyükada meydanları

Büyükada, tarihi yapılarla çevrelenmiş ve bugüne dek kimliğini koruyabilmiş meydanlar açısından zengindir. Bunlar, İskele (Saat) Meydanı, Emniyet Önü Meydanı, Çınar Meydanı, Çankaya Meydanı ve Birlik Meydanı'dır (Zorer, 2005). Tarihi, kültürel ve işlevsel anlamda öneme sahip bu meydanların dışında konut yerleşimi içinde birkaç yolun kesiştiği noktalarda, yalnızca ulaşım işlevi gören küçük meydanlarda bulunmaktadır. Bunun yanında, iskele meydanı ile ilişkili olacak şekilde ve diğer adalardan daha tanımlı bir alana sahip olan Araba (Fayton) Meydanı da bulunmaktadır.

Büyükada'de bulunan İskele (Saat) Meydanı, diğer ada örneklerinde olduğu gibi, Büyükada için de oldukça önemli bir anlam ve işleve sahiptir. İskelenin çıkış noktasından başlayan bu meydan Saat Kulesi'nin olduğu nokta ile birleşerek, kıyıya dik yerleşmiş eğimli bir meydan karakteri almıştır. Aynı zamanda çarşıdan uzanan aksların keştiği noktada bulunması ile, hem ticari işlevin önem kazandığı hemde çarşının giriş noktasını oluşturan önemli bir odak noktasıdır.

Bu meydanın, 1850’li yıllarda adanın bugünkü merkezi bu bölgeye taşındıktan sonra geliştiği düşünülmektedir. Şekil 4.73 ve Şekil 4.74’de görülen, meydanı tanımlayan ve önemli bir nirengi noktası oluşturan Saat Kulesi, 1918 yılında Antoine Sagredo isimli şarap firması tarafından yapılmış, bir süre şarap satışı için kullanılmıştır. Meydanın hemen güneybatısında bulunan küçük park ise, Şekil 4.75’de arka fonda görülebilen ve eskiden burada bulunan Aya Yani isimindeki ahşap, küçük mezarlık kilisesi 1948 yılında istimlak edildikten sonra yapılmıştır. Beş sene sonra 1953 yılında (İstanbul ve Adalar’ın fethinin 500. yıldönümünde) İstanbul Fetih Cemiyeti bu parka, Büyükkada’nın Baltaoğlu Süleyman Bey tarafından fethini belirten bir sütun yerleştirmiştir. Saat meydanı, üçgen formdadır ve çevresi her yönde bitişik nizam yapı adalarıyla sınırlanmıştır. Meydanı çevreleyen 17 adet yapıdan 9’u tescilli eski eserdir. Meydanda yer alan ve meydanı tanımlayan en önemli binalar, Prenses Otel ve Yüksek Kahve’dir (Zorer, 2005)

Şekil 4.76’da ve Şekil 4.77’de görüldüğü gibi, bugün meydanı çevreleyen yapıların büyük çoğunluğu ticaret işlevi üstlenmiştir. Günümüzde çeşitli hediye dükkanları, lokanta, pastane ve kafeteryalar bu alanı sürekli canlı tutarak, sosyal ilişkilerin kuvvetlendiği bir meydan oluşturur. İskelenin hemen karşısından başlayan Büyük İskele Caddesi, iki taraflı ticari mekanlardan oluşan aks aracılığıyla meydana bağlanır. Meydan, güneydoğusunda bulunan fayton meydanına direk bağlanır, adanın önemli caddelerinin ise kesiştiği noktadadır. Bunlardan 23 Nisan Caddesi, aynı zamanda adayı çevreleyen gezi güzergahı Büyük Tur Yolu’nun da başlangıcıdır.

Şekil 4.73 : 1930’lu yıllarda Fayton Meydanı tarafından Büyükkada Saat Meydanı’na bakış (Gülersoy, 1997).

Şekil 4.74 : 1920’li yıllarda Büyükada Saat Meydanı. Sağda görünen bina günümüzde biraz bozulmuş olarak hala duran ‘Yüksek Kahve’, solda ise 1930’larda sökülüp önce Ankara Palas Oteli, sonra günümüzdeki Prens Oteli olarak kullanılmak üzere tekrar inşa edilecek olan ‘Hotel Des Etrangers’(Gülersoy, 1997).

Şekil 4.75 : 1930’lu yıllarda Büyükada Saat Meydanı. Saat Kulesi’nin arkasında 1948 yılında yıkılmış ve yerine küçük park düzenlenmiş olan tek katlı Aya Yani Kilisesi görülmektedir (Gülersoy, 1997).

Şekil 4.76 : Büyükada Saat Meydanı'na ait panoramalar (Kişisel Arşiv, 2011).

Şekil 4.77 : Günümüzde Büyükada Saat Meydanı'na ait hava fotoğrafı (Prens Adaları, 2010).

Emniyet Önü Meydanı, ismini meydana bulunan Emniyet Binası'ndan almaktadır. Burada bulunan yapı 1876 yılından 1927 yılına kadar Adalar İlçesi Kaymakamlık Binası olarak kullanılmış, 1927'de yaşanan yangından sonra yerine bugün bulunan iki katlı bina inşa edilmiştir. Meydanın gelişimi, 19. yüzyılda Yukarı Macarı bölgesi ile birlikte olmuştur (Zorer, 2005).

Şekil 4.78'de görüldüğü gibi, meydan önemli yolların kesişiminde yer almaktadır. 23 Nisan Caddesi aracılığıyla adanın odak noktası olan Saat Meydanı'na bağlanan ve Büyük Tur Yolu üzerinde bulunan meydanı çevreleyen yapıların yarısı tescilli eski eserdir.

Meydanı çevreleyen işlevler ağırlıklı olarak altı ticaret üstü konut olarak kullanılan yapılar şeklindedir. Bu yapılar bitişik veya ayırık nizamda ancak ufak parsellere yerleşmiş durumdadır.

Meydanda bulunan küçük park, meydanın kuzey yönünde yer alan açıklık sayesinde panoramik kıyı manzarası sunan bir noktadır. Geniş bir meydan olması, birçok yolun kesişiminde yer alması ve kendisini çevreleyen yapıların sıkışık dokuda olmaması sayesinde, Emniyet Meydanı ferah ve açık bir meydan olarak algılanmaktadır.

Şekil 4.78 : Günümüzde Emniyet Önü Meydanı (Kişisel Arşiv, 2011).

Çınar Meydanı, bugünkü iskelenin güneydoğusunda, adanın ikinci yerleşimi olan Kariye-i Rumiyan Köyü'nün bulunduğu alanda konumlanmıştır. Bu meydanın, adanın yerleşim tarihine bakıldığında adanın en eski meydanı olduğu anlaşılmaktadır (Zorer, 2005).

Şekil 4.79'da görülen meydan, çarşıdan uzanan Çınar Caddesi'nin genişlediği ve çarşının bittiği noktada bulunur. Aynı zamanda Büyük Tur Yolu, sahil yerleşmeleri, çarşı ve iç kesimlerdeki konut bölgelerini birbirine bağlayan bir kesişim noktasıdır.

Boşluk olarak organik forma sahip olan meydanda, parçalı ve formal olarak düzenlenmiş yeşil alanlar bulunmaktadır. Bunlardan birine 1986 yılında Atatürk büstü konulmuştur (Zorer, 2005).

Meydanı çevreleyen yapıların birçoğu tescilli eski eserdir. Bunların içerisinde konutların yanı sıra, günümüzde butik otel olarak işletilen yapılar ve Büyükkada Kültür Derneği tarafından kullanılan bina bulunmaktadır. Derneğin özellikle yaz aylarında düzenlediği sokak sergileri ve çeşitli sanat faaliyetleri, meydana kültürel bir kimlik kazandırmaktadır.

Şekil 4.79 : Günümüzde Çınar Meydanı (Kişisel Arşiv, 2011).

Çankaya Meydanı, Emniyet Önü Meydanı'nın güneydoğusunda, adanın önemli arterleri olan Kadıyoran Caddesi ile Çankaya Caddesi'nin kesiştiği noktada bulunur. Aynı zamanda Büyük Tur Yolu'nun da devamındadır. Bu meydanı tanımlayan ve algısal olarak en baskın olan unsur, köşe parselde bulunan Eski Çankaya Oteli'dir. Şekil 4.80'de görüldüğü haliyle 19. yüzyılın sonunda inşa edilen Çankaya Oteli (Agopyan Köşkü), önce köşk olarak, 1940 yılından sonrada otel olarak kullanılmıştır. Bina zamanla bakımsız ve harap duruma gelince, eski haline uygun olarak tekrar inşa edilmek üzere 1985 yılında yıktırılmıştır. Şekil 4.81'de görüldüğü gibi, etrafı yapılarla çevrelenmiş olmasına rağmen, meydana bağlanan çok sayıda yol, algısal olarak burayı daha açık bir meydan gibi hissettirmektedir. Meydanı çevreleyen yapıların çoğunun tescilli eski eser olması, tarihi bir kimlik kazandırmıştır.

Şekil 4.80 : Geçmişte Çankaya Meydanı (Kişisel Arşiv, 2011).

Şekil 4.81 : Günümüzde Çankaya Meydanı (Kişisel Arşiv, 2011).

Birlik Meydanı, Büyükada'daki diğer meydanlardan önemli farklara sahiptir. Bu alan tamamiyle yerleşim alanının dışında, ormanın içinde yer alıyor olmasına rağmen, Büyük Tur Yolu ile Küçük Tur Yolu'nun kesiştiği alanda, önemli bir çekim noktası olan Aya Yorgi Tepesi'ne çıkan yokuşun başlangıç noktasında bulunur. Bu sebeple hem adalılar hem de turistler açısından sıklıkla ziyaret edilen bir alandır.

Kendisini çevreleyen yollar ile sınırlanan meydan, etrafında yapı olmadığı için olduğundan daha geniş ve sonsuz bir mekan gibi algılanmaktadır. Ormanın içinden geçilerek ulaşılan meydan, Aya Yorgi Tepesi ve Manastırı'na çıkan tek yolun başlangıç noktası olduğundan, oldukça eskidir. Burada Şekil 4.82'deki tarihi fotoğraftan da görülebildiği gibi, eskiden beri bir eğlence mekanı (gazino) bulunmaktadır. Bunun dışında günümüzde bir çocuk parkı, faytonların bekleme alanı ve Aya Yorgi Tepesi'ne çıkanların kullanımı için eşeklerin beklediği bir alan da bulunmaktadır.

Şekil 4.82 : 1923 yılında Birlik Meydanı (Tuğlacı, 1989).

Heybeliada meydanları

Heybeliada'nın iskelesi, adanın doğusunda bulunur. Önünde yer alan iskele meydanı, rıhtım boyunca kuzey yönünde devam eden sahil şeridinin başlangıç noktasıdır ve karakteristik açıdan rıhtım boyundan farklı özellik göstermemektedir. İskeleden çıkışta sol tarafta (kuzeybatıda) bulunan Deniz Lisesi ve etrafını çevreleyen sınır

duvarları hem görsel hem işlevsel açıdan adaya giriş noktasını tek taraflı kılmakta, hem de meydanın odak olma özelliğini kısmen engellemektedir.

Nejat Gülen (1993) Heybeliada vapur iskelesinin, 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başında adaya vapur işlemeye başlamasından sonra inşa edildiğini, zaman içinde yenilenip tekrar inşa edildiğini, ancak Şekil 4.83'den anlaşılabileceği üzere eskiden beri bugünkü konumunda olduğunu belirtmektedir. Şimdiki iskele binası ise 1937'de inşa edilmiştir.

İskele önündeki alan, kıyıya dik bir aks ile, güneybatı yönünde Deniz Lisesi hizası boyunca devam eden Şehit Binbaşı Metin Sülüş Parkı'na bağlanır. Şekil 4.84'de görülen bu parkın, adanın ana ulaşım arteri kabul edilebilecek Lozan Zaferi Caddesi'ne bağlandığı noktada, parka dik ve kuzeybatı yönünde yerleşmiş bir park daha bulunmaktadır. Kesiştikleri noktada ise süslemeli bir çeşme yer alır.

Bu çeşme, 1917 yılında Bahriye sınırları içinde suyu çok bol olan Aya Effemia ayazmasının suyunu, okul dışına da vermek için yaptırılmış, büyük bir törenle açılmıştır (Gülen, 1993).

Şekil 4.83 : 1900 yılında Heybeliada İskelesi (Gülen, 1993).

Şekil 4.84 : (a) Günümüzde İskele Meydanı ve karşısındaki Şehit Binbaşı Metin Sülüş Parkı, (b) Parkın Lozan Zaferi Caddesi'nden görünümü ve çeşme (Kişisel Arşiv, 2011).

Heybeliada'da bulunan diğer bir önemli meydan, Aya Nikola Kilisesi önünde yer alan meydandır.

Kilisenin bugünkü binası çok eski değildir, ancak daha eski tarihlerde burada mevcut olduğu tahmin edilen bir kilisenin yerine yapıldığı düşünülmektedir. Bu kilisenin rıhtım yapılmadan önce deniz kenarında olduğu bilinmektedir, ancak zamanla kıyı doldurulduğu için denizden epey uzaklaşmış durumdadır. Ayrıca bu kilise adanın ilk yerleşim yeri olan bugünkü çarşıda (Kuyu Mahallesi) olduğu için, eski dönemlerden beri buradaki küçük köy yerleşmesinin cemaat kilisesi olduğu bilinmektedir (Akpınar, 1984). Kilisenin çevresindeki ahşap evler, 1925 yılında çıkan yangında yanmıştır (Gülen, 1993). Tüm bu bilgiler, Şekil 4.85 ve Şekil 4.86'da görülen, Aya Nikola önünde kıyıya dik olarak gelişmiş ve bir çok yolun kesişiminde bulunan bu meydanın, tarihi kimliği olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 4.85 : Günümüzde Aya Nikola Kilisesi Meydanı'nın üst kottan görünümü. Sağ alt köşede Kilise görülmektedir (Kişisel Arşiv, 2011).

Şekil 4.86 : Günümüzde Aya Nikola Kilisesi Meydanı. Fotoğraf kilisenin önünden çekilmiştir (Kişisel Arşiv, 2011).

Burgazada meydanları

Burgazada'nın en önemli meydanı ve odak noktası, İskele Meydanı olarak da bilinen Sait Faik Abasıyanık Meydanı'dır. Bu alan adanın önemli yollarının kesiştiği yerde bulunur ve ticari ve sosyal yaşamın adadaki yegane merkezi olan çarşı bölgesinin giriş noktasını teşkil eder. Meydanın çevresi Şekil 4.87'de görüldüğü gibi, güney ve doğu yönlerinde yapılarla sınırlanmış olup, kuzey ve batı yönlerinde iskele binaları dışında yapı bulunmamaktadır. Küçük bir yerleşim olduğundan, bu meydan birkaç işlevi bir arada bulundurmaktadır. Bu alan aynı zamanda fayton meydanı, iskele meydanı, çocuk oyun parkı olarak işlev görmektedir. Diğer adalardan farklı olarak yaz aylarında el sanatları, hediyelik eşya gibi ürünler satan tezgahlar meydan boşluğunu kısmen doldurmaktadır.

Şekil 4.87 : Günümüzde Sait Faik Abasıyanık Meydanı (Kişisel Arşiv, 2011).

Adada bulunan diğer bir meydan da Şekil 4.88’de görülen ve Sait Faik Abasıyanık Müzesi ile Aya Yani Kilisesi arasında kalan Takımağa Meydanı’dır. Bu yeşil alan, günümüzde belediyeye aittir ve çevresi çitlerle çevrelenerek kamusal kullanımı engellenmiş durumdadır. ancak hemen yanında bir merdiven ile ayrılan kamuya açık ve duvarlarla çevrelenmiş bir park daha bulunmaktadır.

Şekil 4.88 : Günümüzde Takımağa Meydanı (Kişisel Arşiv, 2011).

Kınalıada meydanları

Ali Boran Meydanı, Kınalıada'nın iskele meydanıdır. İsmi 1942 yılında Kınalıada'ya elektriği getiren Ali Boran'dan almıştır (Tuğlacı, 1992). Meydan, ticaretin yoğunlaştığı ve ulaşım akslarının kesiştiği nokta olma özelliğine sahiptir. Bu nokta Kınalıada çarşısının merkezini oluşturmaktadır. Meydanı oluşturan alan, İskele çıkışında yer alan düzlük ile başlayıp, kıyıya paralel iki yapı adasının içe doğru açı yapan köşeleri ile sınırlanır. Kıyıya paralel olarak rıhtımda uzanan Kınalı Çarşı Caddesi, kıyıya dik olarak ise Kınalı İskele Caddesi'ne bağlanır. Şekil 4.89, Şekil 4.90 ve Şekil 4.91'de görüldüğü üzere, meydana bağlanan çok sayıda yol ve tek tarafının tamamıyla kıyı çizgisi tarafından sınırlanmış olması sayesinde oldukça geniş ve açık bir meydan algısı yaratmaktadır.

Şekil 4.89 : Günümüzde Ali Boran Meydanı (Kişisel Arşiv, 2011).

Şekil 4.90 : Günümüzde Ali Boran Meydanı (Kişisel Arşiv, 2011).

Şekil 4.91 : Günümüzde Ali Boran Meydanı (Prens Adaları, 2010).

Çınar Meydanı ismini, çevresinde geliştiği anıtsal çınar ağacından almıştır. Meydanın diğer adı da Çarşı Meydanı'dır. Bu meydan çarşının içinde, çarşı akslarının kesiştiği yerde bulunmaktadır. Bu dört yolun birbirini dik kestiği noktada bulunan Şekil 4.92 ve Şekil 4.93'de görülen anıtsal çınar ağacı yaz aylarında sağladığı geniş gölgelik alan ile, meydana dinlenme ve açık havada yeme-içme işlevi kazandırmıştır.

Şekil 4.92 : Günümüzde Çınar Meydanı (Kuşisil Arşiv, 2011).

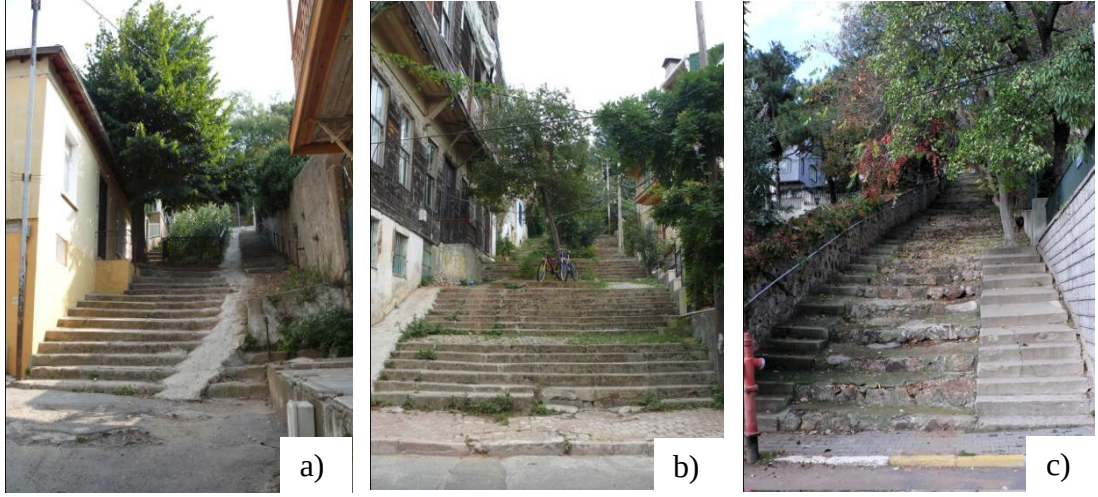

Şekil 4.93 : Çınar Meydanı'nın rıhtımdan görünümü (Kişisel Arşiv, 2011).

4.5.2.2 Sokaklar

İstanbul Prens Adaları'nda mekanı bütünleştiren ve mekanları birbirine bağlayan yol dokusunun genel karakteri organiktir (Kınalıada hariç). Bunun yanında tüm adalarda geçerli bazı karakteristiklerden bahsedilebilir. Adalar Bizans Döneminde manastırların yerleşimi olduğundan ve bu manastırlar, çoğu tepelere dağılmış olmak üzere birbirinden ayrı noktalarda konumlandığından, genellikle bu manastırlara ulaşımı sağlayan bir ana strüktür gelişmiştir. Bunlar zaman içerisinde adayı kapsamlı şekilde gezmek isteyenler için rota oluşturduğundan Büyük ve Küçük Tur yolu adlarını da almışlardır. Bu yolların dışında, kıyı topoğrafyası el verdiği ölçüde her adada kıyı mekanını dolaşan bir aks bulunduğu söylenebilir. Ancak Burgazada'nın sarp kayalıklardan oluşan Kalpazankaya Bölgesi veya Büyükada'nın deniz seviyesinden yüksek alanda kurulu ve bahçelerinin kıyıya kadar şahıs mülkiyetinde olduğu konutlardan oluşan Nizam Bölgesi'nde kıyı bandının sürekliliği söz konusu olamamıştır.

Prens Adaları'nda bu ana arterlere bağlanan konut ve çarşı bölgesi sokaklarının çoğunlukla topoğrafya çizgisini takip ettiği, bunları dik kesen sokakların ise eğime dik yerleşip, eğimin fazla olduğu durumlarda Şekil 4.94'deki gibi merdivenleştiği görülmektedir. Sokaklar, ayırık nizamda gelişmiş konut alanlarında gerek yol kenarına yerleşmiş ağaçlar, gerek köşklerin yola cephe veren zengin bahçeleri ile doğal ve adaya özgü bir kimlik kazanmışlardır. Çarşı bölgeleri ise genellikle bitişik nizam yapı adalarından oluştuğu için daha farklı bir karaktere sahiptir.

Şekil 4.94 : a) Büyükada, b) Heybeliada ve c) Burgazada'dan merdivenli sokak görünümü (Kişisel Arşiv, 2011).

Büyükada'nın sokak dokusu

Büyükada'da sokak dokusu organik yapıdadır. İskele bölgesinde daha sıkışık ve bitişik nizamda gelişmiş yerleşmeye uygun olarak, daha sıkı bir sokak dokusu izlenmektedir. Buradan iskelenin doğusuna, batısına ve iç kesimlere gidildikçe yollar seyrekleşmektedir.

İskeleden başlayıp, batı yönünde devam eden sahil yolu, kıyıda yerleşmiş Anadolu Kulübü ile son bulmakta, yol iç kesimden devam etmektedir. Buradan sonra Çankaya ve Nizam Caddeleri boyunca yol kıyıya paralel olarak iç kesimden devam etmekte, yer yer kıyıya dik yerleşmiş çıkmaz sokaklar bu caddelere bağlanmaktadır.

İç kesimlere doğru gidildikçe artan eğimin etkisiyle, topoğrafya eğrililerine dik yerleşmiş bazı sokaklar diğer adalarda olduğu gibi merdivenli şekilde düzenlenmiştir.

Heybeliada'nın sokak dokusu

Heybeliada'nın ilk yerleşim alanı olan Kilise Bölgesi'nde yol dokusu organik biçimdedir. Buradan kuzey-güney ve batı yönünde ilerledikçe, yol dokusunun daha doğrusal ve formal bir biçim almaya başladığı görülür.

Vadide bulunan yerleşimi ikiye bölen en önemli arter Refah Şehitleri Caddesi ve devamındaki Lozan Zaferi Caddesi'dir. Bu yol yerleşimden çıktıktan sonra, Panayia Manastırı'na uğrar ve bu noktada üçe ayrılır. Bunlardan ikisi bir çember oluşturarak Makarios Tepesi'nin çevresini dolaşır. Diğer yol ise Makarios Manastırı'nda son bulur.

Heybeliada sokakları, diğer adaların aksine, ağırlıklı olarak kıyıya dik gelişmiştir. Bunun sebebi yerleşimin iki tepe arasındaki vadide, boylu boyunca gelişim göstermiş olmasıdır. Bu yollar iskele bölgesi ile, batıda yer alan ve vadinin diğer ucunu teşkil eden plaj bölgesini birbirine bağlamaktadırlar.

Adanın kuzeye bakan yamaçlarına çıkan yollar dik yokuşlar şeklindedir. Bunları enlemesine sokaklar keser. Önemli yollar, Ayyıldız Caddesi, Lozan Zaferi Caddesi, Refah Şehitleri Caddesi olarak sıralanabilir.

Burgazada'nın sokak dokusu

Burgazada'da sokak dokusu, organik olarak gelişmiştir. Kıyı boyunca uzanan ve adayı kısmen çevreleyen yollar, topoğrafya ve kıyı çizgisine uyumlu şekilde, eğime paralel yerleşmiştir. Bunları dik kesen ve düşeyde uzun mesafe geçen yollarda ise bazı yerlerde yokuş, bazı yerlerde basamaklardan oluşan sokaklar ortaya çıkarmıştır.

Yol ve sokaklardan en önemlileri, iskeleden başlayıp kıyı boyunca kuzeye devam eden Gezinti Yolu Caddesi ve iskelenin karşısından başlayan rıhtıma paralel uzanan Çarşı Caddesi'dir.

Çarşı Caddesi ve bölgesi boyunca bitişik nizam, direk sokağa açılan bina cephelerinden oluşan karakter, yerleşimin kuzey, güney ve doğu bölgelerine doğru yayıldıkça, serpilmeye, bahçe içinde ayırık düzende konut birimlerine dönüşmektedir.

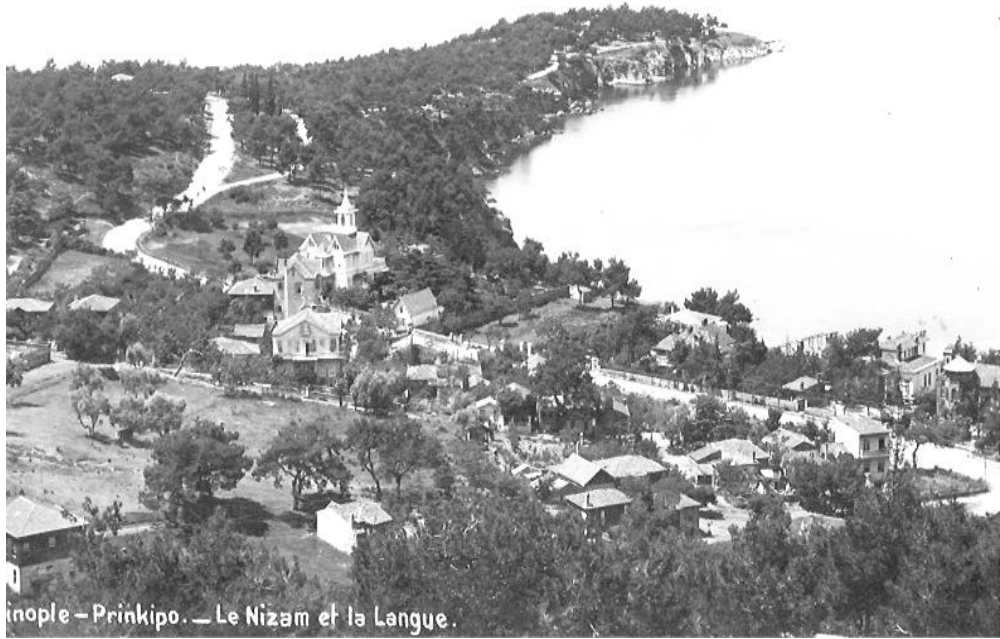
Kınalıada'nın sokak dokusu

Kınalıada'da yol ve sokak dokusu, diğer Prens Adaları'na göre farklılık gösterir. Burada tüm yollar formal biçimde, ızgara sistemde oluşmuştur. Bunlar, adayı çevreleyen sahil yoluna paralel olarak adanın güneyinden, kuzeybatısına kadar uzanan ve bunları kıyıya dik olarak kesen yollar şeklinde gelişmiştir.

4.5.2.3 Yeşil doku

Prens Adaları'nda yeşil doku üç farklı başlık altında ele alınabilir. Bunlar, konutların çok çeşitli yerli ve yabancı kökenli bitkiler ile zenginleştirilmiş bahçeleri, orman ve mesire alanlarının oluşturduğu doğal yeşil alanlar ve halkın kullanımına açık olarak düzenlenmiş, yerleşim alanı içinde bulunan ve kentsel mekanın parçası niteliğindeki parklardır. Bu parklardan birçoğu meydan niteliğinde veya meydanlar ile direk ilişki içerisinde olduğundan önceki bölümlerde ele alınmıştır.

Doğal yeşil alanlar Prens Adaları'nda yerleşimin dışında olmasına rağmen hem yerli halk için hem de kentte yaşayan nüfus için, birer aktivite ve rekreasyon alanı olarak önem kazanmıştır. İskele ve çevresinde gelişen yerleşimi, hemen her adada sık bir orman dokusu çevreler. Bu doku kıydan bakıldığında yerleşime resimsel bir fon teşkil eder. Kıyıda ve yerleşime yakın noktada yer alan ormanlık alanlar, genellikle piknik sahası olarak kullanılır bazen kıyılarından denize girilir. Bu yeşil doku, kıydan yükseldikçe Büyük Tur Yolu ve Küçük Tur Yolları'nın içlerinden geçtiği, genellikle tepelerde konumlanmış tarihi ve turistik çekim noktaları olan manastırlara ulaşan yolları birbirine bağlayan bir ağ oluşturur. Büyükada'nın batı kıyısında bulunan Şekil 4.95'deki Dil Burnu, Heybeliada'da Çamlıman ve Değirmen Burnu, Burgazada'da Kalpazankaya, Kınalıada'da Hristos (Manastır) Tepesi, Prens Adaları'nda ve İstanbul'da yaşayanlar tarafından en çok tercih edilen, haftasonları kentin adeta rekreasyon alanları gibi kullanılan piknik ve mesire alanlarıdır.

Şekil 4.95 : Büyükada Dilburnu'na ait bir kartpostal (Gülersoy, 1997).

4.5.2.4 Mimari

Bu alt başlıkta, adaların mimarisi, kentsel mekan açısından değerlendirilecektir. Mimarının kendi içindeki özelliklerinin yerine, kentsel mekan ile kurduğu ilişki ele alınacaktır. Bu noktada önem kazanan unsurlar, yapının parsel içindeki yerleşimi, kendi bünyesinde gösterdiği cephe özellikleri, boş ve dolu yüzeylerin kent mekanı ile kurduğu ilişki, mimarının kentsel mekana nasıl bir fon oluşturduğu ve kamusal mekan-özel mekan ilişkisinin nasıl kurulduğudur.

İstanbul Prens Adaları'nda bugün mevcut yapı stoğunun geçmişi en fazla bir iki asır öncesine gitmektedir. Bunlar da Osmanlı ampir, barok sivil mimari örnekleridir (Cansever, 1984).

Prens Adaları'nda yapılaşma 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra hızlanmıştır. O dönem mimarlık ortamı batı üsluplarının etkisindeydi. Tanzimat'ın ilanından sonra Türklerle eşit haklara sahip olan azınlıklar, İstanbul'un sıkışık dokusundan kaçıp, Şekil 4.96'daki örnekte görüldüğü gibi yazlarını burada geçirmek üzere adalarda yazlıklar yaptırmışlardır.

Adalar mimarisinin en önemli ve özgün örneklerini, Osmanlı Türk mimarisini batılı üsluplar ile birleştiren köşkler ve oteller oluşturmaktadır. Zorer (2005), özellikle ilçenin merkezi Büyükkada'nın bu açıdan bir açık hava müzesi gibi olduğunu söyler.

Şekil 4.96 : Akyas Millas'a ait Heybeliada köşkları çizimi (Millas, t.y.).

Prens Adaları'nda, yapının parsel içindeki yerleşimi, iki tür yerleşme biçimi ortaya koymaktadır. Bunlardan biri, Şekil 4.97'de görüldüğü gibi genellikle çarşı bölgelerinde bulunan bitişik nizam, bahçeli sıraevler şeklindedir. Günay (1984), Prens Adaları'nda mahalleler oluşturan sıraevlerin geleneksel dokunun devamını yansıttığını söyler ve evlerin, doğa ve insan ile ilişkilerinin doğru çözümlendiğini vurgular. Bu yapılar çoğunlukla dar cepheli, iki katlı ve sokak mekanı ile dolaysız, direk ilişki içerisinde biçimlenmişlerdir.

İkinci yerleşme tipi ise, Şekil 4.98 ve Şekil 4.99'da örneği görülen oldukça geniş bahçeler içerisinde, batının neo-klasik, neo-rönesans, neo-barok ve ampir üsluplarıyla yapılmış genellikle köşklardan oluşan alanlardır. Bu yapıların büyük

çoğunluğu ahşap, iki veya üç katlı, büyük kütleli ve cephelerinde çeşitli süslemeler bulunan evlerdir (Günay, 1984). Bu tip bahçe içinde yer alan binalar, genellikle yol veya meydana direk cephe vermemektedir. Eğimli alanda ise, eğime paralel yolun kara tarafında yoldan üst kotta, deniz tarafında ise yoldan alt kotta bulunur. Bu şekilde bahçe içinde ve ayırık yapılaşmış alanlarda kentsel mekan-mimari ilişkisi minimum düzeydedir. Eğimli alanda bulunan bitişik nizam yapılara ya direk yoldan bağlanılır ya da en fazla bir kat yüksekliğinde merdivenler ile girilir. Yapı ile dolaylı yoldan ilişki kuran binalar genellikle kentsel mekanda duvar etkisi yaratmaktadır. Bu etkiyi kıran özellikli merdiven veya bahçe duvarı örnekleri de mevcuttur.

Prens Adaları'nda mimari karakteri oluşturan cephelerdeki çıkmalar, çeşitli kapı ve pencere tipleri, cephe elemanları, süslemeler kentsel mekana birbiri ardına dizilmiş resimsel bir fon oluşturarak, mekanı zenginleştirmektedir.

Şekil 4.97 : Akılas Millas'a ait 1986 tarihli Büyükkada sokağı çizimi (Millas, t.y.).

Şekil 4.98 : Büyükada Nizam’da bir eve ait bahçenin yol mekanı ile ilişkisi (Kişisel arşiv, 2011).

a)

b)

Şekil 4.99 : a) Heybeliada’daki İnönü evi, b) Burgazada’da set üzerinde merdivenle ulaşılan bir konut örneği (Kişisel arşiv, 2011).

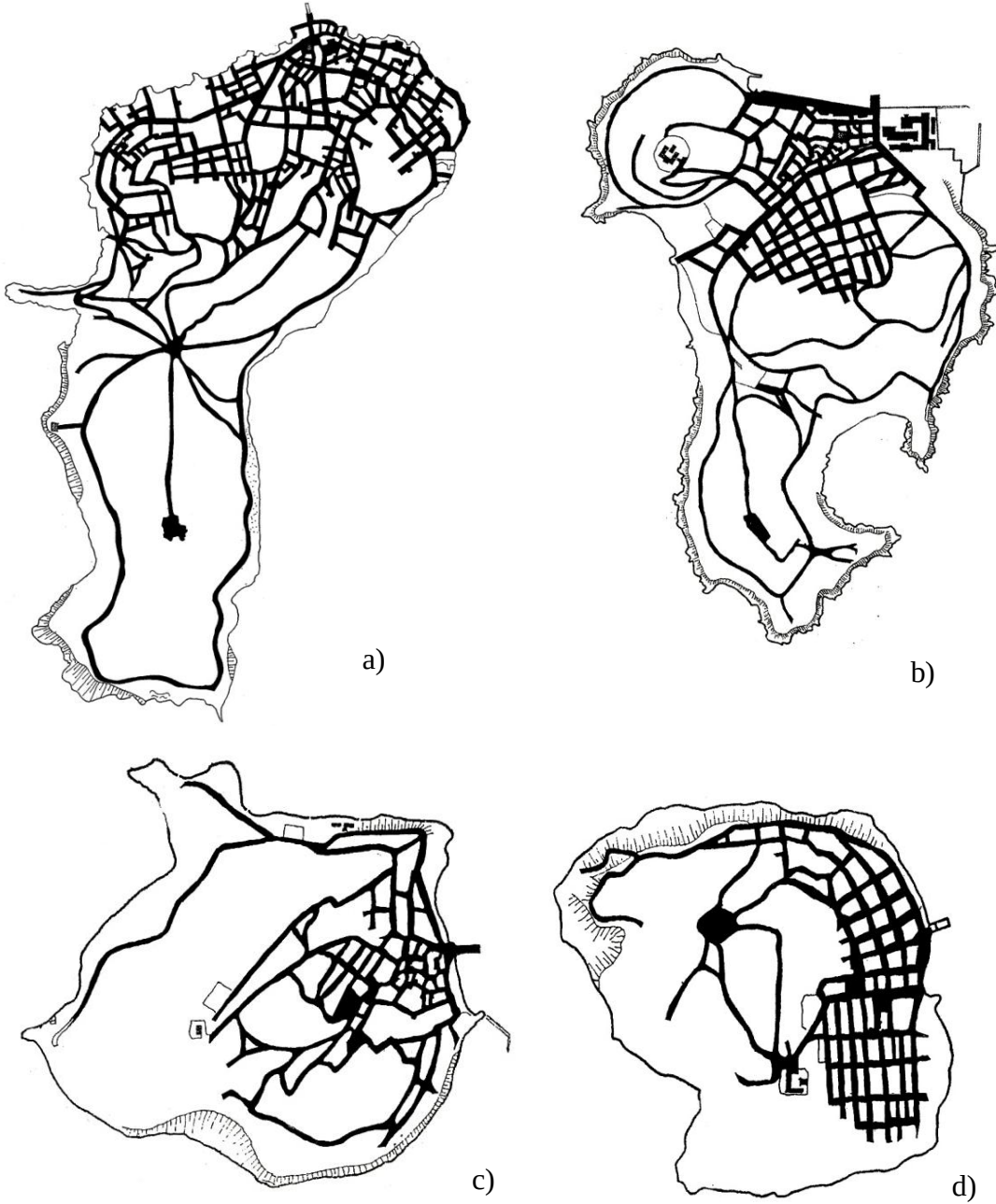
4.6 Bölüm Sonucu

İstanbul Prens Adaları'nda yerleşimin gelişimi, özellikleri ve bileşenlerinin incelendiği bu bölümde, öncelikle takımada olarak bütün bir çevre oluşturan adaların içinde bulunduğu ve oluşturduğu doğal mekansal çevre incelenmiş, ardından buradaki sosyal, kültürel ve ekonomik çevreyi oluşturan özellikler araştırılmıştır. Ardından, Prens Adaları'nda yerleşim, hem bütün olarak hem de tekil olarak her adanın kendi özel koşulları çerçevesindeki gelişim süreci ele alınarak, neden-sonuç ilişkileri ile ortaya konulmuştur. Son olarak ise, İstanbul Prens Adaları'nda ada mekanı, kentsel bileşenlerine ayrılarak, biçimsel, algısal, işlevsel özellikleri ile detaylı olarak incelenmiştir.

Prens Adaları'nda tarihlenebilen yerleşim süreci Bizans Dönemi ile başlamıştır. O dönemde İstanbul'a olan yakınlıkları ve ada olmalarının sunduğu avantajlar sebebiyle birer sürgün yeri, adeta birer hapisane olarak kullanılan adalarda yerleşim, aynı zamanda dünyadan elini çekmiş keşişlerin de barındığı manastırlardan, bunları çevreleyen tarım alanlarından ve ufak balıkçı kulubelerinden ibaretti. Bizans Döneminde bu nitelikleri ile kendi kendine yetebilen ufak bir topluluğa ev sahipliği yapan Prens Adaları, İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı Dönemi'ne girmiş, durağan bir dönem geçirdikten sonra, gayrimüslim zenginleri ve arkasından Osmanlı Devlet adamları tarafından keşfedilerek, ulaşım imkanlarının da sürekli hale gelmesi ile birer sayfiye yeri özelliği kazanmışlardır. Bu dönemlerde yoğun bir yapılaşma süreci geçirmiş olan adalar tüm doğal ve yapay çevre özellikleri ile, 1984 yılında sit alanı ilan edilmiş, yerleşimin sınırları tanımlanmıştır. Adalara bu zengin ve görkemli yaşam tarzının gelişi ile, gittikçe daha fazla rağbet görmesi sonucu yapılaşma artmış, doğal çevrenin sunduğu imkanlardan zamanla daha az faydalanılmıştır. Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapıdaki değişim, nüfusun artışı, yapılaşmanın geniş alanlara yayılması gibi etkenler, adaların anakaraya bağlı hale gelmesinde rol oynamıştır. Geçmişte kısa bir dönem kendi kendine yetebilen kapalı bir sistem oluşturan takımada, bugün neredeyse tüm kaynakları anakaradan temin eden, başlıca geçim kaynağı turizm haline gelmiş bir bölge niteliğindedir.

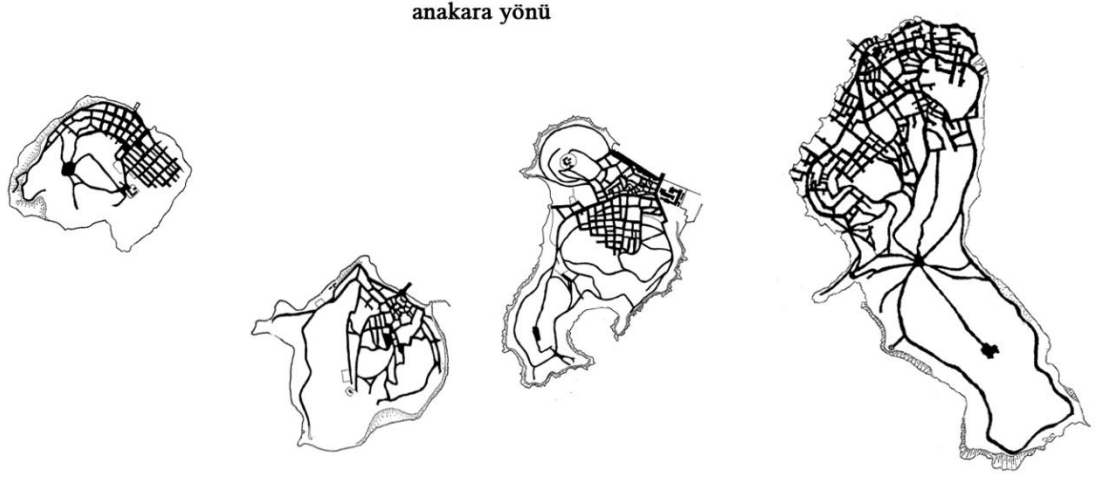
Yerleşim sahası tüm adalarda kuzey, kuzey-doğu ve doğu yönünde gelişmiştir. Bunun başlıca sebepleri, anakaraya bağlı olmaları ve sürekli etkileşim halinde bulunmalarıdır. Yerleşilen alanlar topoğrafyanın deniz ile yumuşak bir ilişki içinde

olduğu kıyı düzlüklerinde ve liman bölgelerinde başlamış, geriye doğru seyrekleşerek gelişmiştir. İstanbul Prens Adaları'nda yerleşimin ve kentsel mekanın biçimlenişine bakıldığında, Şekil 4.100'den anlaşılabacağı gibi genel anlamda tasarlanarak ortaya çıkmış, planlı, düzenli ve formal bir karakter görülmemektedir. Dokuyu oluşturan sokak biçimlenişi organik yapıda, genel anlamda topoğrafya ile uyum gösteren bir karakterde gelişmiştir. Kınalıada birbirini dik kesen ızgara yol sistemi ile bu durumun istisnasıdır.

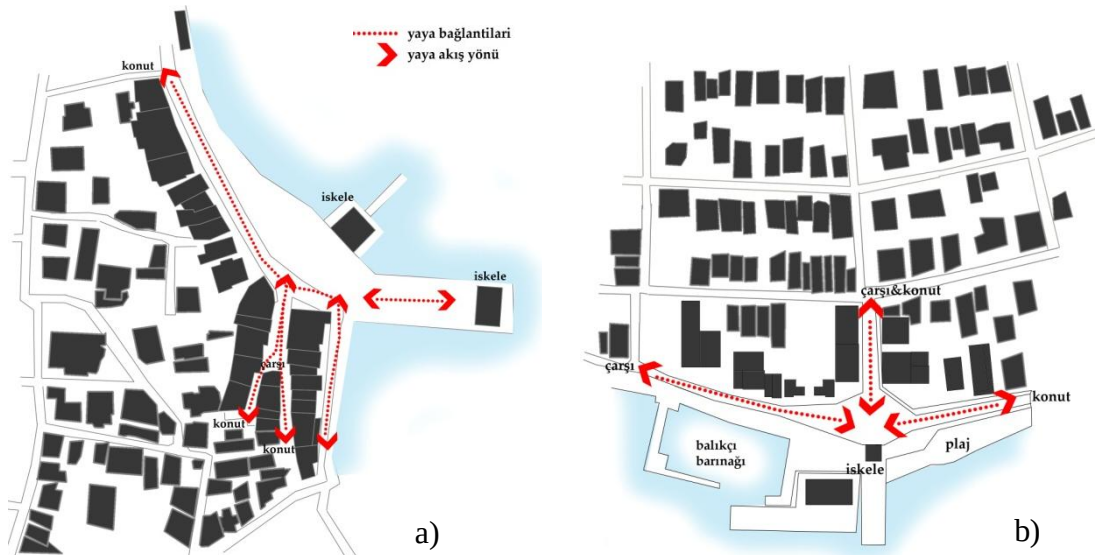
Şekil 4.100 : Prens Adaları'nda sokak dokusunun analizi a) Büyükada, b) Heybeliada, c) Burgazada, d) Kınalıada.

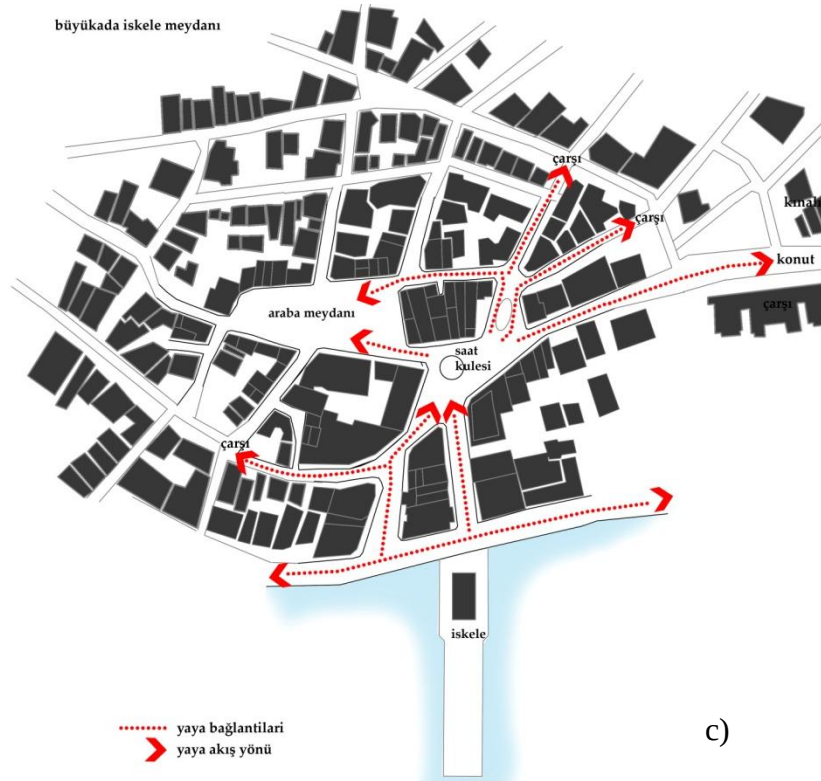
Büyükada, Heybeliada, Burgazada ve Kınalıada yerleşimlerinin birbirleri ile ilişkilerine bakıldığında ise, Şekil 4.101'deki gibi, birbirine mümkün olduğunca sırtını dönmeyen, anakara ve birbirleri ile aralarındaki ilişkiyi, korunaklı ve elverişli bölgelere yerleşme eğilimi ile birlikte gözetilen bir yerleşim kurgusu görülmektedir.

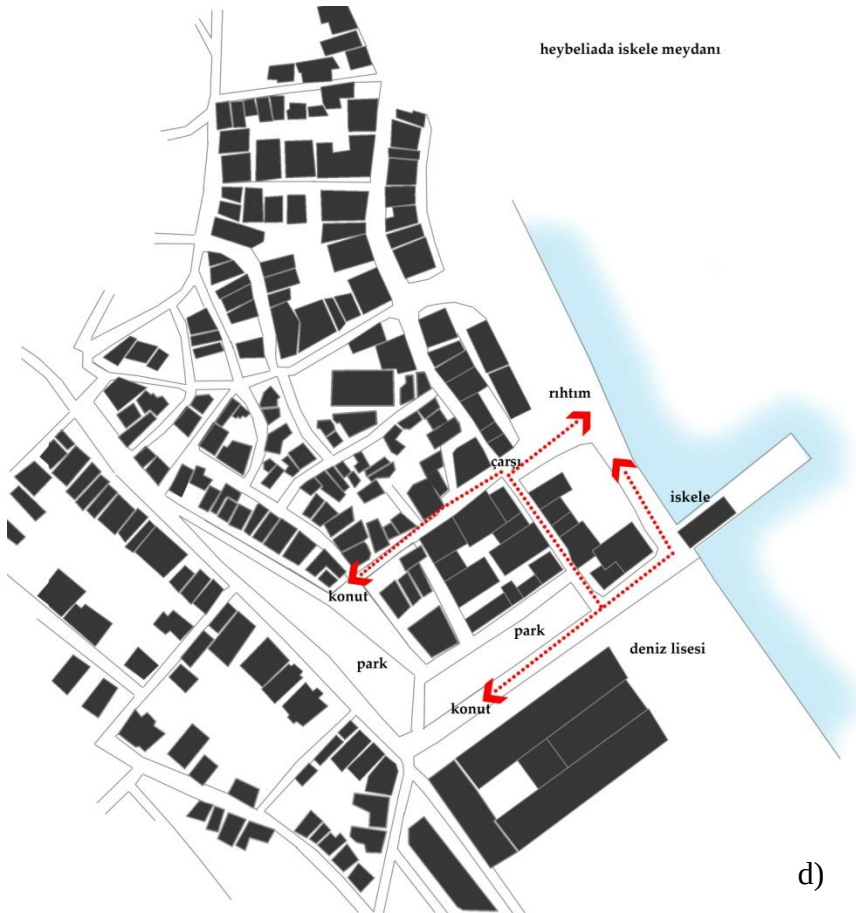
Şekil 4.101 : Prens Adaları'nda sokak dokusunun coğrafi konumlarına göre analizi.

Burada kentsel mekanın diğer önemli bileşeni olan meydanların oluşumu, çoğunlukla anlamsal veya işlevsel açıdan önemli ve tarihi yapıların (kilise, iskele vb.) çevresinde gelişmiştir. Önem açısından bakıldığında, iskele meydanlarının en yoğun kullanılan ve odak oluşturan meydanlar olduğu düşünülebilir. Biçimlenmede ve kıyı ile kurduğu ilişkide birbirinden farklı özellikler gösteren bu meydanlar, işlevsel anlamda benzer nitelik göstermekle beraber, çarşı ile direkt ilişki içerisindedirler. Bu meydanların yerleşim ile kurduğu ilişki Şekil 4.102'de gösterilmiştir.

c)

d)

Şekil 4.102 : Prens Adaları'nda meydan dokusunun analizi a) Burgazada, b) Kınalıada, c) Büyükada, d) Heybeliada.

Prens Adaları'nda yerleşim alanlarına alt bölgeler halinde bakıldığında, her adada, iskelenin hemen yanında başlayan bir çarşı bölgesinin varlığından söz edilebilir. Ticari birimlerin ağırlıklı olarak yerleştiği bu bölgelerde yapılaşma bitişik nizam olup, alt katları ticaret, üst katları ise konaklama birimi veya konut şeklinde kullanılan yapılardan oluşmaktadır. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıdaki farklılaşmaların kent mekanı ve yerleşim ölçeğine etkisini çeşitli bölgelerde izlemek mümkündür. İskeleden kıyı boyunca farklı yönlerde doğru ilerledikçe, yoğunlukla üst düzey gelir seviyesine sahip adalıların yaptırdığı yalılar, köşk ve konakların yerleştiği bölgeler ortaya çıkmaktadır. Bunlar Osmanlı Dönemi ve sonrasında özellikle gayrimüslim zenginler tarafından yaptırılmış ayrıntı nizam, geniş bahçeli konut ve otellerden oluşan bölgelerdir. Bu yapılar ve çevrelerinin oluşturduğu kentsel bileşenler, adaların iç kesimlerdeki yamaçlarda da az sayıda olmak üzere görülebilmektedir. Bunun dışında orta ve düşük gelir seviyesine sahip adalı halkın ve adaya yakın zamanda iç göçle gelenlerin yerleştiği alanlar ise genellikle iç kesimlerde bölgeler oluşturur. Bu alanlardaki yapılaşma az katlı müstakil evler veya apartmanlar şeklinde görülürken, mimari açıdan bakıldığında daha az niteliklidir.

Prens Adaları'nda yakın dönemde yaşanan gelişmeler ile yapılaşmada bazı bölgelerde bozulmalar meydana gelse de, yerleşimin ve kentsel mekanın tarihi kimliği çoğu yerde korunmuştur. Aynı şeyi kıyı mekanı için söylemek ise güçtür. İskele bölgelerinde kıyının doldurulması ile elde edilen rıhtım, eski fotoğraflarda görülen manzarayı büyük ölçüde değiştirmiş, yerleşimin su yüzeyi ile kurduğu ilişki zayıflamıştır. Rıhtım boyunca kıyı mekanı rekreasyon amaçlı düzenlemelere bırakılmışsa da, bu düzenlemelerin su ile kuvvetli ve anlamlı ilişki kurup kurmadığı tartışmalıdır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada, yaşam ve yerleşim alanı olarak “ada mekanı”, birçok boyutuyla ele alınarak, çeşitli tanımlamalar, özellikler, kriterler çerçevesinde araştırılmıştır. Adalar, sahip olduğu doğal mekansal özellikleri ile hem insanda yarattığı algısal etki yoluyla sosyal açıdan, hem de ekolojik, ekonomik, kültürel ve fiziksel açıdan anakaradan farklı bir yaşam alanı sunması sebebiyle ayrıcalıklı yerleşim alanları oluşturmaktadırlar.

Adalar, boyutlarına bağlı olarak, tanımlı sınırlara sahip olması, ayrılmışlık, izole olmuşluk gibi özellikler yoluyla hem fiziksel hem ekonomik hem de kültürel açıdan nispeten kapalı sistemler oluşturmaktadırlar. Bu net tanımlı sınırlar, çoğu zaman kaynakların da sınırlı olması sebebiyle, ada yerleşim sistemlerini birçok boyutuyla etkilemekte, iç dengenin korunması açısından anakaraya göre daha hassas ve kırılgan bir yapı ortaya koymaktadır. Ayrıca tüm bu özellikleri yönüyle adalar, kültürel anlamda da özgünlüğün oluşması için oldukça elverişli bölgeler olarak kabul edilmektedirler.

Çalışmada İstanbul Prens Adaları, tüm bu yönleri ile araştırılmak üzere uygun bir örnek olarak detaylı inceleme alanı olarak belirlenmiştir. Prens Adaları’nın tarihi süreç içindeki sosyal ve fiziksel gelişimi, önceki bölümlerde ortaya konulan kriterler çerçevesinde çeşitli boyutlarıyla incelenmiştir. Tüm yönleriyle ele alındığında Prens Adaları, bağlı ve sürekli etkileşim halinde olduğu dünyanın en önemli metropollerinden biri olan İstanbul’a yalnızca deniz ulaşımı yoluyla yarım saatlik mesafede yer alan, ancak kentten, yaşam çevresi ve kültürüyle, doğal ve yapay çevre özellikleriyle oldukça farklı bir yaşam alanı oluşturarak önemli ölçüde kendini koruyabilmiş, ayrıcalıklı bir bölge oluşturmaktadırlar.

İstanbul Prens Adaları anakaraya ve kente bağlı gelişmesine rağmen, sosyal ve fiziksel anlamda ondan farklılaşmış bir takımadadır. Anakaraya olan bu bağlılığı, ilk bölümde de belirtildiği gibi, sosyal, ekonomik, ekolojik özellikler açısından ortaya koyduğu hassas ve kırılgan yapısını desteklemektedir. Özellikle son yarım yüzyıllık dönemde iç ve dış göçler yoluyla gerçekleşen sosyo-kültürel değişim ve bunun

fiziksel mekana yansması, Prens Adaları'nın korunarak yaşatılması gereken bu özellikli yapısını tehdit etmektedir. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında adalarda gelişen özgün mimari doku, 1950'lerden itibaren yaşanan iç ve dış göç, apartmanlaşma eğilimi gibi sebeplerde, dikkate alınacak ölçüde tahrip yaratmıştır.

Prens Adaları'nın korunarak yaşatılması gerekliliği diğer ada yerleşmelerinde olduğu gibi tüm yönleriyle ele alınmalıdır. Doğası itibariyle ekonomik koşullar, doğal çevre ve sosyal çevre özellikleri açısından anakaradan daha farklı ve kırılğan bir yapı gösteren ada yerleşmelerini korumaya yönelik olarak geliştirilecek yaklaşımın, değişimin engellenemeyeceği gerçeğini gözetererek, günün koşullarına uygun şekilde, adaları kimliğini kaybetmeden yaşatacak bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Gelişen teknoloji ve değişen toplumsal ihtiyaçları dikkate alan yaklaşımlar geliştirmek nedeni önemliyse, birçok açıdan anakaraya göre daha kapalı sosyal ve kültürel sistemler oluşturan adaların bu durumdan doğan ayrıcalıklı niteliklerinin küreselleşmenin yok edici etkilerinden korunması da bir o kadar önemlidir. Korunması gereken yalnızca yapay çevre değil, aynı zamanda onu destekleyen doğal ve sosyal ortamlardır. Bu kültürel mirasın korunması için, atılacak her adımın, en ufak müdahalenin dahi hassasiyete dayalı olarak bütüne etki edeceğinin bilinciyle, Prens Adaları'nı hem kendi içindeki bütünlüğünü, hemde İstanbul metropolü ile olan ilişkisi arasındaki dengeyi gözetten bir yaklaşımla ele alınması gereklidir.

Kentsel mekan ve tasarım yönüyle bakılacak olduğunda, mekanın hem adalarda yaşayan yerli halk hem de İstanbul'da yaşayıp burayı birer sayfiye yeri olarak kullanan halk açısından ayrı ayrı ele alınarak iç dengenin sağlanması gereklidir. Bu manada adalarda kamusal mekanı oluşturan öğeler, özellikle ayrıcalıklı alanlar olan kıyı bölgeleri, herkesin faydalanabileceği şekilde, nitelikli alanlar olarak planlanmalı, su ve karanın arakesitinde yer alan bu mekanların her ikisiyle de kurduğu ilişki bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak, en iyi şekilde değerlendirilmelidir.

Yapay fiziksel çevrenin, tüm mekansal ve sosyal çevre ile kültürel bir miras oluşturmalarının yanında İstanbul Prens Adaları sahip oldukları doğal çevre özellikleriyle de, İstanbul içinde özellikli bir bölge oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda son dönemde tüm dünyada önemli bir gündem oluşturan “ekolojik denge” konusu açısından dikkate alındığında da, İstanbul Prens Adaları özellikle metropoliten alan ile olan ilişkisinde, korunması gereken vazgeçilemez bir doğal çevre ortamı sunmaktadırlar.

KAYNAKLAR

- Anık, M. D.** (2010). *Bozcaada yerleşiminde geleneksel dokunun koruma amaçlı çözümlenmesi*, (yüksek lisans tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Akın, U.** (2008). *Kültür ve Mekan Etkileşimi: Beyoğlu Örneği*, (yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akpınar, S.** (1984). Adaların Tarihi ve Arkeolojisi, *Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Semineri*, 3 Mayıs 1984, Burgazada Lioness Kulübü Derneği, İstanbul.
- Aksulu, B. I.** (2001). Su, İnsan ve Çevre İlişkileri Üzerine, *Mimar.ist Dergisi*, Mayıs 2001-2, Sf. 82-84.
- Altman, I., Chemers, M., M.** (1980). *Culture and Environment*, Cambridge University Press, USA.
- Baldacchino, G.** (2006). Editorial: Islands, Island Studies, *Island Studies Journal*, *Island Studies Journal*, Cilt 1, Sayı 1, Sf. 3-18.
- Balta, S.** (1986). *Çevre Sistemi İçinde İskele Meydanları ve Mimari Psikolojisi Değerlerinin İncelenmesi, Kadıköy Üzerine Örneklemeler*, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Barrowclough, D.A.** (2010). Expanding The Horizons of Island Archeology, *Shima: The International Journal of Research into Island Cultures*, Cilt 4, Sayı 1, Sf. 27-46.
- Bayer, M.Z.** (1984). Adaların Peyzaj Bütünlüğü ve Turistik Gelişme Önerileri, *Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Semineri*, 3 Mayıs 1984, Burgazada Lioness Kulübü Derneği, İstanbul.
- Boid, E.** (1827). *Travels through Sicily and the Lipari Islands*, Printed by J.B. Flindell, London.
- Braudel, F.** (1995). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II Volume I*, University of California Press, U.S.A.
- Bucci, A., Mollo, L.** (2011). *Regional Architecture in the Mediterranean Area*, Alinea Editrice, Firenze.
- Buffoni, F.** (1987). Salina: Economic development of an island in the Aeolian archipelago, *Ekistics* 323/324, March/April – May/June, 1987.
- Cansever, T.** (1984). Adalarda mimari çevrenin tarihi ve geleceği, *Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Semineri*, 3 Mayıs 1984, Burgazada Lioness Kulübü Derneği, İstanbul.
- Carr, M.** (1997). *New Patterns: Process and Change in Human Geography*, Thomas Nelson and Sons Ltd, U.K.

- Carbognano, C.D.D.** (1993). *18.yüzyıl Sonunda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Čermák, V., Kozák, J.** (2010). *The Illustrated History of Natural Disasters*, Springer Press.
- Coccossis, H.N.** (1987). Planning For Islands, *Ekistiks* 323/324, March/April – May/June, 1987.
- Conkling, P.** (2007). On Islanders and Islandness, *Geographical Review*, Cilt 97, Sayı 2, Sf. 191-201.
- Çelebi, E.** (1996). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Seyit Ali, Kahraman, İbrahim Sezgin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çubuk, M.** (1991). Kentsel tasarım ve kamu alanları, *Kamu mekanları tasarımı ve kent mobilyaları sempozyumu 1*, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Tasarımlar ve uygulamalar sempozyumları dizisi.
- Dawson, H.** (2010). “One, None, and a Hundred Thousand”, Settlements and identities in the prehistoric Mediterranean Islands, *Shima: The International Journal of Research into Island Cultures*, Cilt 4, Sayı 1, Sf. 82-98.
- De Ferrari, J. B.** (1826). *A new guide of Napals, its environs, Procida, Ischia and Capri*, Printed for G. Glass by G. Porcelli.
- Diamond, J., Keegan, W.** (1987). Colonization of islands by Humans: A Biogeographical Perspective, *Advances in Archaeological Method and Theory*: v.10, Academic Press Inc.
- Deviren, A.S.** (1996). *Kıyı mekanı ve kıyıda kent mimarisi ada ve Magosa örneği*, (yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Erdenen, O.** (1962). *İstanbul Adaları*, Belediye Matbaası, İstanbul.
- Erdinç, L.Y.** (2008). *Gökçeada ve Bozcaada'nın doğal ve kültürel peyzaj özelliklerinin belirlenmesi koruma ve geliştirme olanakları*, (doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Erel, B.** (2007). *Kentsel Açık Alan Kavramı Bağlamında İskele Meydanlarının İncelenmesi, İstanbul Örneği*, (yüksek lisans tezi), Y.T.Ü, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gel, S.** (2006). *Heybeliada Konut Mimarlığı*, (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Giardino, C.** (2005). The island of Capri in the Gulf of Naples between the 5th and the 2nd Millenium BC, *Papers in Italian Archeology VI: Communities and settlements from the Neolithic to the Early Medieval Period*, Archaeopress, England.
- Gillis, R.J.** (2007). Introduction, *Geographical Review*, Cilt 97, Sayı 2, Sf. iii-vi.
- Giritlioğlu, C.** (1991). *Şehirsiz Mekan Öğeleri ve Tasarımı*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Gökçen, T.** (1993). Adalar İlçesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye ve Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1, 73-74.

- Göktürk, A.** (1997). *Ada: İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gülen, N.** (1985). *Heybeliada*, Tekin Yayınevi, Ankara, Türkiye.
- Gülen, N.** (1993). *Heybeliada, Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye ve Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1, 54-57.
- Gülen, N.** (1993). *Kınalıada, Düinden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye ve Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 4, 54-57.
- Gülersoy, Ç.** (1997). *Büyükada: dün*, Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul.
- Gülöksüz, Y.** (1976). Kıyıların Toplum Yararına Kullanılması Üzerine Düşünceler, *Mimarlık Dergisi*, Sayı 147, Sf. 54.
- Günay, R.** (1984). Adaların tarihi mimarlık eserleri ve yeni mimari, *Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi Semineri*, 3 Mayıs 1984, Burgazada Lioness Kulübü Derneği, İstanbul.
- Günel, M.** (2006). *Marmara Takım Adalarından Kınalıada'nın Tarihsel ve Kültürel Değerlerinin İncelenmesi ve Koruma Önerileri*, (yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gürüney, M. H.** (2006). *Bozcaada harita ve gravürleri*, Bozcaada yerel tarih araştırma merkezi yayınları.
- Güvenç, B.** (1996). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hache, J. D.** (1987). The Island Question: Problems and Prospects, *Ekistiks* 323/324, March/April – May/June, 1987.
- İnandık, H.** (1957). *Kıyı Morfolojisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Coğrafya Enstitüsü, Anıl Yayınevi, İstanbul.
- Jackson, R. E.** (2008). Islands on the Edge: Exploring Islandness and Development in Four Australian Case Studies, (doktora tezi), University of Tasmania.
- Karadağ, A., Koçman, A.** (2007). Coğrafi çevre bileşenlerinin kentsel gelişim süreci üzerine etkileri: Ödemiş (İzmir) örneği, *Ege Coğrafya Dergisi*, 3-16, İzmir.
- Karsan, S.** (2007). *Burgazada Kentsel Sit Koruma Önerisi*, (yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kayra, C.** (1990). *İstanbul Mekanlar ve Zamanlar*, Ak Yayınları, İstanbul, Sf. 182-188.
- Koçu, R.E.** (1958). Adalar, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 1, 205-209.
- Koçu, R.E.** (1963). Büyükada, Burgazada, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 6, 3137-3144, 3190-3212.
- Kostof, S.** (1991). *The City Shaped : Urban Patterns and Meanings Through History*, Little Brown and Company, Boston.
- Krier, R.** (1979). *Urban Space*, Academy Editions, London.
- Kubilay, A.Y.** (2010). *İstanbul Haritaları: 1422-1922*, Denizler Kitabevi, İstanbul.

- Lee, M.** (1997). Relocating Location: Cultural Geography, the Specifity of Place and the City Habitus, *Cultural Methodologies*, Sf. 127-141, Ed. Jim McGuigan, Saga Publications, Londra
- Miles, M., Hall, T., Borden, I.** (2004). *The City Cultures Reader*, Urban Reader Series, Routledge, Great Britain.
- Millas, A.** (t.y.). *The Princes Islands: A Retrospective Journey*, Genous Editions, Alimos, Atina.
- Millas, A.** (1992) *Proti Antigoni ta Prinkiponisa*, I Mnimosini, Atina.
- Nicolson, A.** (2007). The Islands, *Geographical Review*, Cilt 97, Sayı 2, Sf. 153-164.
- Özdeş, G.** (1972). *Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği*, İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, İstanbul.
- Palacios, J.M.F., Whittaker, R.J.** (2007). *Island Biogeography, Ecology, Evolution, and Conservation*, Oxford University Press, Great Britain.
- Poridis, A.** (1999). *İstanbul Adaları'nın sosyal ve fiziksel gelişiminin analizi ile fiziksel çevrenin değerlendirilmesine ilişkin sistematik bir yaklaşım*, (doktora tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Prens Adaları.** (2010). Adalı Yayınları, İstanbul.
- Putz, G.** (2004). On Islanders, *Holding Ground: The Best of Island Journal 1984-2004*, Island Institute.
- Rapoport, A.** (1977). *Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form And Design*, Pergamon Press, Oxford, England.
- Rapoport, A.** (1980). Cross-Cultural Aspects of Environmental Design, Human Behavior and Environment, Cilt 4, *Environment And Culture*, Plenum Press, New York.
- Ronström, O.** (2009). Island Words, Island Worlds: The Origins and Meanings of Words for 'Islands' in North-West Europe, *Island Studies Journal*, Cilt 4, Sayı 2, Sf. 163-182.
- Schulumberger, G.** (1996). *Prens Adaları*, İletişim, İstanbul.
- Scupin, R.** (1995). *Cultural Antropology: A Global Perspective*, Prentice Hall Inc., Printed in U.S.A.
- Sears, R.** (1846). *The New pictorial & illustrated family magazine*, Robert Sears, New York.
- Smyth, W. H.** (1824). *Memoir descriptive of the resources, inhabitants and hydrography of Sicily and its islands*, London.
- Şengül, E.** (1995). *Mimari-Su İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*, (yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Şevki, O.** (2004). *Proti'den Kınalı'ya: Tanıklıklarla Kınalıada*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Tekeli, İ.** (1976). Kıyı Planlamasının Değişik Boyutları, *Mimarlık Dergisi*, Sayı 147, Sf. 42-47.
- Trancik, R.** (1986). *Finding lost space*, Van Nostrand Reinhold, New York.

- Tuğlacı, P.** (1989). *Tarih Boyunca İstanbul Adaları I*, Yayınevi, İstanbul.
- Tuğlacı, P.** (1992). *Tarih Boyunca İstanbul Adaları II*, Yayınevi, İstanbul.
- Turgut, H.** (1990). *Kültür-Davranış-Mekan Etkileşiminin Saptanmasında Kullanılabilecek Bir Yöntem*, (doktora tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tümertekin, E., Özgüç, N.** (1998). *Beşeri Coğrafya, İnsan, Kültür, Mekan, Çantay* Kitabevi, İstanbul.
- Url-1** <http://www.kongar.org/makaleler/mak_kum.php>, alındığı tarih 24.06.2011.
- Url-2** <http://rosado.net/pdf/Def_of_Multiculturalism.pdf>, alındığı tarih 10.08.2011
- Rosado, C.** (1996). *Toward a Definition of Multiculturalism*.
- Url-3** <<http://www.italytraveller.com>>, alındığı tarih 29.11.2011.
- Url-4** <<http://www.upload.wikimedia.org>>, alındığı tarih 22.10.2011.
- Url-5** <<http://www.mediterraneancruiseguide.com>>, alındığı tarih 14.10.2011.
- Url-6** <<http://www.dillum.ch>>, alındığı tarih 18.10.2011.
- Url-7** <<http://www.mappery.com>>, alındığı tarih 18.10.2011.
- Url-8** <<http://www.grosvenorprints.com>>, alındığı tarih 18.10.2011.
- Url-9** <<http://www.antique-prints.de>>, alındığı tarih 09.10.2011.
- Url-10** <<http://www.antiquemapsandprints.com>>, alındığı tarih 09.10.2011.
- Url-11** <<http://www.old-picture.com>>, alındığı tarih 09.10.2011.
- Url-12** <<http://www.panoramatrip.com>>, alındığı tarih 09.10.2011.
- Url-13** <<http://www.chestofbooks.com>>, alındığı tarih 23.10.2011.
- Url-14** <<http://www.sicilytourist.com>>, alındığı tarih 23.10.2011.
- Url-15** <<http://www.lavilletta.it>>, alındığı tarih 18.10.2011.
- Url-16** <<http://www.lipari.biz>>, alındığı tarih 18.10.2011.
- Url-17** <<http://www.eolclub.com>>, alındığı tarih 18.10.2011.
- Url-18** <<http://www.bozcaadarehberi.com>>, alındığı tarih 18.10.2011.
- Url-19** <<http://www.adalar.bel.tr>>, alındığı tarih 19.11.2011.
- Url-20** <<http://www.adalarmuzesi.org>>, alındığı tarih 01.10.2011.
- Uygur, N.** (1996). *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Vizantios, S. D.** (1862). *I Konstantinopolis Perigrafi Topografiki, Arheologiki ke İstoriki*, Andreu Koromila, Atina.
- Vogiatzakis, N., Pungetti, G., Mannion, A.** (2008). *Mediterranean Island Landscapes: Natural and Cultural Approaches*, Springer Publications.
- Zorer, Y.** (2005). *Tarihi Gelişim Sürecinde Büyükada Meydanları*, Büyükada Kültür Derneği Yayınları, İstanbul.
- Ward, P.** (1974). *Aeolian Islands*, Oleander Press, Malta.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Pınar KABAOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi: Düzce 24.10.1986
Lisans: Bahçeşehir Üniversitesi, Mimarlık Bölümü